

ЕВРОПЕЙСКА
КОМИСИЯ

Брюксел, 26.2.2016 г.
SWD(2016) 72 final

РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА СЛУЖБИТЕ НА КОМИСИЯТА

Доклад за България за 2016 г.,

**включващ задълбочен преглед относно предотвратяването
и коригирането на макроикономическите дисбаланси**

**Настоящият документ е работен документ на службите на Европейската комисия.
Той не представлява официалната позиция на Комисията, нито предопределя тази
позиция.**

СЪДЪРЖАНИЕ

Обобщение	1
1. Контекст: Икономическа ситуация и перспективи	5
2. Дисбаланси, рискове и въпроси, свързани с адаптирането	16
2.1 Развитие на финансовия сектор	16
2.2 Задължения на предприятията и намаляване на задлъжнялостта	26
2.3 Пазар на труда	31
2.4 Външна задлъжнялост	41
2.5 Матрица за оценка на процедурата при макроикономически дисбаланси (ПМД)	48
3. Допълнителни структурни въпроси	50
3.1 Фискална рамка	50
3.2 Данъчна система и данъчна тежест	51
3.3 Пенсии, здравеопазване и системи за полагане на дългосрочни грижи	53
3.4 Образование и умения	57
3.5 Бедност и социално изключване	60
3.6 Стопанска и административна среда	63
A. Обзорна таблица	71
Б. Таблица с показатели във връзка с ПМД	76
В. Стандартни таблици	77

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ

1.1. Ключови икономически, финансови и социални показатели	15
2.2.1. Съотношения на корпоративните задължения (данни от 2014 г.)	27
2.5.1. Матрица за оценка на ПМД — България	48
Б.1. Таблицата с показатели във връзка с ПМД за България	76
В.1. Показатели за финансовите пазари	77
В.2. Показатели за пазара на труда и социални показатели	78
В.3. Показатели за пазара на труда и социални показатели (продължение)	79
В.4. Структурна политика и показатели за стопанската среда	80
В.5. Екосяобразен растеж	81

СПИСЪК НА ГРАФИКИТЕ

1.1.	Растеж на реалния БВП по компоненти на търсенето	5
1.2.	БВП на глава от населението и общ БВП по отношение на сходни държави (включително България) (1)	5
1.3.	ХИПЦ, дефлатор на БВП и индекс на цените на производителите (ИЦП)	6
1.4.	Заетост и БВП — в сравнение с 2008 г.	7
1.5.	Реално възнаграждение на служител, производителност на труда и реални разходи за труд за единица продукция	7
1.6.	Риск от бедност за цялото население и за групи от населението	8
1.7.	Нетна международна инвестиционна позиция	8
1.8.	Развитие по текущата сметка	9
1.9.	Разбивка на brutния външен дълг	9
1.10.	Спред на 5-годишните суапове за кредитно неизпълнение в избрани държави, базисни точки	11
2.1.1.	Коефициент на капиталова адекватност в банковата система	17
2.1.2.	Показатели за качеството на активите на банковата система, % от brutните заеми	17
2.1.3.	Дялове в нови депозити в избрани банкови сегменти, по мажоритарно дялово участие	18
2.1.4.	Възвръщаемост на активите преди данъчно облагане, %	18
2.1.5.	Ефективни лихвени проценти и нетен лихвен марж за търговските банки	18
2.1.6.	Кредитна динамика на предприятията (млн. лева)	19
2.1.7.	Кредитна динамика на домакинствата (млн. лева)	19
2.1.8.	Резерви на търговските банки в БНБ	20
2.1.9.	Активи и покритие на валутния борд	20
2.1.10.	Пазарни дялове по отношение на активите според собствеността	18
2.1.11.	Ефективност на разходите и размер на банките, опериращи в България	21
2.1.12.	Развитие на застрахователния пазар (общо активи в млн. лева)	24
2.2.1.	Дълг на частния сектор (консолидирани данни)	26
2.2.2.	Рентабилност на нефинансовите предприятия	26
2.2.3.	Рискове за устойчивостта по сектори (данни за 2014 г.)	28
2.3.1.	Безработица и евентуална допълнителна работна сила	31
2.3.2.	Растеж на работната заплата	33
2.3.3.	Годишен растеж на номиналните разходи	34
2.3.4.	Минимална работна заплата като процент от средните доходи	34
2.3.5.	Данъчна тежест в България и ЕС, равнища на доходите като процент от средната заплата, 2014 г. (неомъжени/неженени)	35
2.3.6.	Несъответствия между търсените и предлаганите умения, измерени чрез разпределението на работната ръка и разликите в несъответствията	36

2.3.7.	Равнища на активност, заетост и безработица, на NEET (лица, които не участват в никаква форма на заетост, образование или обучение) и дълготрайна безработица	37
2.3.8.	Младеж — образование и обучение, равнища на заетост и на безработицата, NEET (лица, които не участват в никаква форма на заетост, образование или обучение)	37
2.4.1.	Приноси към измененията в НИМП	41
2.4.2.	Имплицитна доходност от дългови и капиталови инвестиции	42
2.4.3.	Външни активи и пасиви по сектори	43
2.4.4.	Състав на текущата сметка	44
2.4.5.	Текущи сметки на избрани държави членки	44
2.4.6.	Приноси към промените в текущата сметка	45
2.4.7.	Нетно кредитиране по сектори	45
2.4.8.	Спестявания-инвестиции по сектори	45
3.4.1.	Население на възраст 25—64 години, участващо в образование и обучение през 2014 г.	59
3.5.1.	Разлика в риска от изпадане в бедност, по възрастови групи	50
3.6.1.	Лекота на правене на бизнес Разстояние до границата на най-добрите резултати	63
3.6.2.	Частни капиталови инвестиции като процент от БВП, 2014 г.	67
3.6.3.	Цялостна рестриктивност на разрешителните режими в строителния сектор	69

СПИСЪК НА КАРЕТАТА

1.1.	Инвестиционни предизвикателства	12
1.2.	Принос на бюджета на ЕС към структурните промени	14
2.4.1.	Специфичен мониторинг	47

ОБОБЩЕНИЕ

В настоящия доклад се прави оценка на икономиката на България в светлината на изготвения от Европейската комисия „Годишен обзор на растежа“, публикуван на 26 ноември 2015 г. В обзора се препоръчват три приоритета за икономическата и социалната политика на ЕС през 2016 г.: подновяване на инвестициите, продължаване на структурните реформи за модернизиране на икономиките на държавите членки и провеждане на отговорни фискални политики. В същото време Европейската комисия публикува „Доклад за механизма за предупреждение“, с който се постави началото на петия годишен цикъл на процедурата при макроикономически дисбаланси. В Доклада за механизма за предупреждение България бе определена като държава, която се нуждае от допълнителен задълбочен преглед.

Българската икономика постепенно излиза от кризата, но все още не се наблюдава широкообхватно възстановяване.

Необходимата фискална консолидация подтиска вътрешното търсене, а все още съществуващите рискове оказват разубеждаващ ефект по отношение на частните инвестиции, въпреки здравословния растеж на нетния износ и положителните тенденции на пазара на труда. Предвид все още слабия потенциален растеж, спадът на усвояването на средствата от ЕС води временно до забавяне на растежа на БВП до 1½ процента през 2016 г. Растежът се очаква да се увеличи до 2 % през 2017 г. с подновеното ускоряване на изпълнението на проектите на ЕС. Поради кризата равнището на потенциалния растеж на България намаля с над 50 %, като по този начин спря сближаването с другите икономики по отношение на реалните доходи.

Решаването на продължаващите предизвикателства в пазара на труда и сектора на образованието допълнително ще подкрепи отбелязаното наскоро подобрене на потенциалния растеж. Постепенното икономическо възстановяване стимулира създаването на работни места и намали безработицата. Въпреки това високата дълготрайна безработица, слабото участие на пазара на труда и големите несъответствия между търсените и предлаганите умения

показват, че продължават да съществуват значителни предизвикателства пред политиките за пазара на труда и образованието. Освен това демографските проблеми като емиграцията и намаляващото население в трудоспособна възраст представляват риск за дългосрочния потенциал за растеж на икономиката.

Въпреки проявената си устойчивост финансовата система все още съдържа рискове. Банковият сектор устоя на първия етап от финансовата криза, без да има нужда от допълнителна капиталова подкрепа. Като цяло банковата система успя да натрупа значителна ликвидност и капиталови буфери, като се възползва и от големи лихвени маржове. Независимо от това случаи на неразумни бизнес практики из финансовия сектор, съчетани с неефективен надзор, създадоха подходяща среда за натрупването на дисбаланси. Банковата криза в страната през юни 2014 г. разкри съществуващи слабости, имащи евентуални последици за публичните финанси и макроикономическата стабилност. Оставащите дисбаланси във финансовия сектор пречат на ефективността на финансовото посредничество и разпределянето на капитал в икономиката. Приключването на неотдавна предприетите прегледи на банковия, застрахователния сектор и на пенсионните фондове ще представляват важна стъпка за укрепване на финансовата система и за приважването ѝ в състояние да предоставя подкрепа на започващото възстановяване.

Постепенното намаляване на дисбалансите е недостатъчно за възстановяване на частните инвестиции. Външната позиция постепенно се подобрява, но нетните външни задължения и брутният външен дълг остават големи, което отразява много високите външни дисбаланси в началото на кризата. Освен това все още високите нефинансови корпоративни задължения, трайната отрицателна инфлация, неблагоприятната бизнес среда и сериозните опасения, свързани с корупцията, допълнително влияят върху инвестициите и растежа. Слабостите в нормативната уредба на несъстоятелността са пречка за намаляването на задлъжнялостта и за предоставянето на нови заеми, което още повече ограничава желанието за инвестиране. Тези фактори, съчетани с

усещането за рискове, свързани с финансовия сектор, доведоха до това, че рисковата премия за страната остана висока, а оттам и цената на капитала за икономиката също продължи да бъде висока. България ще трябва да положи допълнителни непрестанни усилия за реформи, за да възстанови потенциала си за растеж по начин, който ограничава макроикономическите дисбаланси.

Като цяло България постигна известен напредък в изпълнението на специфичните за всяка държава препоръки за 2015 г. На фискалния фронт бяха предприети някои мерки за подобряване на ефективността на разходите за здравеопазване, включително изготвянето на Национална здравна карта. По-късно тази година се очаква да се прояви благоприятно осезаемо въздействие от тази реформа. Органите предприеха редица широкообхватни реформи на финансовия сектор, въпреки че продължават да са налице предизвикателства. Те измениха законодателството на банковия сектор, осъществиха подобрения в банковия надзор и започнаха всеобхватен преглед на качеството на активите и тест за устойчивост на целия банков сектор. Също така започна работа по укрепване на надзора в небанковия финансов сектор и по преглед на счетоводните баланси на застрахователите и на качеството на активите на частните пенсионни фондове. Бяха предприети законодателните промени, необходими за засилване на надзора на пенсионните фондове. Транспонирането на регламента „Платежоспособност II“ в застрахователния сектор беше приключено в края на 2015 г., като така Европейската комисия ще го оцени едва през тази година. Реформите на пазара на труда също отбелязаха напредък, но все още предстои да бъде разработен интегриран подход за социалните групи, които са маргинализирани на пазара на труда. Освен това все още не е разработен прозрачен механизъм за определяне на минималната работна заплата и на минималните социалноосигурителни вноски. През септември 2015 г. Народното събрание прие Закона за предучилищното и училищното образование, с който се въведоха реформи в тази област. Въпреки това незаконодателните пречки пред увеличаването на участието на децата в неравностойно положение, и особено на ромските деца, в предучилищното и

началното образование все още не се отстраняват по последователен начин. Подобряването на ефективността на процедурите по несъстоятелност продължава да бъде предизвикателство, затрудняващо реформирането на банковия сектор и обезкуражаващо частните инвестиции. Макар че законодателните предложения напредват, са необходими допълнителни стъпки, за да се подобри ефективността на съдилищата в тази област.

По отношение на напредъка към постигане на националните цели на стратегията „Европа 2020“ България изглежда вече преизпълнява целите си относно намаляване на емисиите на парникови газове и повишаването на дела на енергията от възобновяеми източници и напредва добре по отношение на енергийната ефективност. Повече усилия ще бъдат необходими, за да се постигнат целите относно заетостта, преждевременното напускане на училище, висшето образование, бедността и НИРД.

Основните заключения от задълбочения преглед, съдържащ се в този доклад и свързаните с него политически предизвикателства, са, както следва:

- **Функционирането на финансовия сектор като цяло се стабилизира, но продължават да съществуват рискове.** Ликвидността и рентабилността на банковия сектор се подобриха, но по-сериозна оценка на устойчивостта на сектора може да бъде направена само въз основа на резултатите от предстоящите преглед на качеството на активите и тест за устойчивост, които се очакват към края на лятото. Органите набелязаха слабостите в небанковия сектор, но те все още не са отстранени.
- **Продължават да съществуват рискове, произтичащи от големите задължения на предприятията, и пречки пред намаляването на задлъжнялостта.** Трайната отрицателна инфлация затруднява още повече намаляването на

задлъжнялостта и оказва допълнителен натиск върху рентабилността на нефинансовите предприятия. Освен това натрупаните в някои сектори задължения могат да се окажат трудни за връщане. Поради ограничения досега напредък в реформите, нормативната уредба на несъстоятелността предоставя ограничени възможности за намаляване на все още високото равнище на задлъжнялост на предприятията, без което отпускането на нови заеми и корпоративните инвестиции се очаква да останат ограничени.

- **Външната позиция на страната като цяло се е подобри допълнително, но продължават да съществуват рискове.** Подобряването на нетната външна позиция бе породено предимно от структурно подобрене на салдото по текущата сметка и доведе до снижаване на brutния външен дълг, като намали рисковете. При все това отрицателното равнище на нетната външна позиция продължава да бъде твърде високо и нарастващите нужди от финансиране на правителството създават някои нови рискове.
- **Оставащите слабости на пазара на труда продължават да затрудняват растежа и ограничават капацитета за приспособяване на икономиката.** Структурният характер на дълготрайната безработица, намаляващата и остаряваща работна сила, слабото участие на пазара на труда и несъответствието между търсените и предлаганите умения възпрепятстват адаптирането на пазара на труда, като това особено се отразява на младите хора и трайно безработните лица. Освен това трайно високият дял на недеклариран труд нарушава пазара на труда и намалява данъчните приходи. Въпреки напредъка с реформите на активната политика на пазара на труда, по-доброто насочване на хората към свободните работни места е затруднено от недостатъчното приоритизиране, насочване и устойчивост на мерките в тази област. В по-общ план, оставащите предизвикателства, свързани с интеграцията на ромите на пазара на труда, с прехода от училище към заетост и с обхвата на

обезщетенията за безработица, възпрепятстват напредъка в тази област.

Други основни структурни въпроси, анализирани в този доклад и сочещи конкретни предизвикателства за България, са следните:

- **Счита се, че пенсионната система се развива устойчиво, но почти половината от възрастните хора продължават да бъдат застрашени от бедност или социално изключване.** Различните пенсионни реформи направиха пенсиите за старост по-зависими от индивидуалните вноски за пенсия. Поради това реформите на пазара на труда в подкрепа на по-дълъг трудов живот придобиват решаващо значение за адекватността на пенсиите в бъдеще. Освен това броят на лицата с пенсии за инвалидност продължава да расте, като допринася за бъдещо натрупване на потенциално уязвими лица.
- **Системата на здравеопазването е изправена пред значителни предизвикателства, включително ограничена достъпност, ниска степен на финансиране и незадоволителни здравни резултати.** Наред с това България е изправена пред предизвикателството да задържи квалифицираните специалисти в областта на здравеопазването, които са привлечени от по-желани алтернативни възможности. Дългосрочните грижи за възрастните хора и за лицата с увреждания изглеждат недобре приспособени за бързите демографски промени, през които преминава страната.
- **Образователната система има ограничен капацитет за включване на уязвимите групи и за предоставяне на учащите се на необходимите им умения.** Децата от семейства с по-нисък социално-икономически статус, особено от ромски семейства, изглежда не се ползват с равни възможности за образование, включително образование в ранна детска възраст. Това има дългосрочни последици за тяхното социално приобщаване и пригодност за заетост. Участието в професионалното образование продължава да бъде високо, но

качеството и сътрудничеството с бизнеса и социалните партньори изглеждат недостатъчни. Новоприетото законодателство и стратегиите за образование и обучение все още не са превърнати в конкретни мерки.

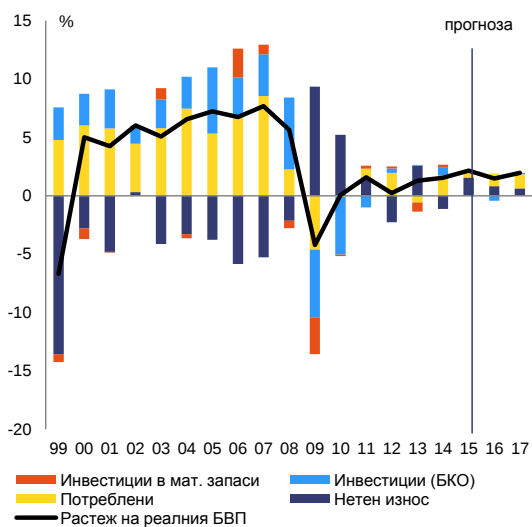
- **Високият дял на хората, изложени на риск от бедност или социално изключване, остава едно от основните икономически и социални предизвикателства.** Сред групите с висок риск са децата, ромите и хората, живеещи в селски райони. Системата за социална закрила (включително общия минимален доход) изглежда не осигурява достатъчна подкрепа и активизирането на хората на социални помощи остава ниско. Фрагментираността на агенциите, подкрепящи тези групи, продължава да възпрепятства ефективния съгласуван отговор на това предизвикателство.
- **Продължават да съществуват предизвикателства по отношение на бизнес средата.** Нестабилната нормативна уредба и ниското доверие в съдебната система възпрепятстват частните инвестиции. Освен това корупцията продължава да буди значително безпокойство в България, а отговорът на националните органи продължава да бъде възпрепятстван от слаби и фрагментирани институции. Бавното изпълнение на реформите в областта на публичната администрация и електронното управление не позволява значителни подобрения в бизнес средата. Освен това оставащите слабости на системата на обществените поръчки ограничават използването на европейските структурни и инвестиционни фондове. Недостатъчният достъп до финансиране и липсата на подходящи рамкови условия за инвестиции в научни изследвания и развойна дейност възпрепятстват иновациите и конкурентоспособността. Забавянето на важни структурни реформи в ключови сектори като енергетиката би могло допълнително да възпрепятства конкурентоспособността.

1. КОНТЕКСТ: ИКОНОМИЧЕСКА СИТУАЦИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ

Двигатели на растежа и перспективи

Очаква се след спад през 2016 г. растежът да се възстанови през 2017 г., но икономиката продължава да бъде отслабена. Производството нарасна с над 2 % на годишна основа през първите три тримесечия на 2015 г., подкрепено главно от силното увеличение на нетния износ и на публичните инвестиции. Според зимната прогноза на Европейската комисия за 2016 г. се очаква реалният БВП да се е увеличил с 2,2 % през 2015 г., като спадне на 1,5 % през 2016 г. с намаляването на финансираните от ЕС инвестиции, преди да се увеличи до 2,0 % през 2017 г. Потреблението на домакинствата се предвижда да продължи да нараства умерено през 2016 и 2017 г., подкрепено от слабо подобряване на условията на пазара на труда и на заплатите. Очаква се нетният износ да влияе положително на растежа през цялото време, макар и в намаляваща степен (графика 1.1). Въпреки това безработицата продължава да бъде висока и икономиката остава под потенциала си през цялото време.

Графика 1.1: Растеж на реалния БВП по компоненти на търсенето

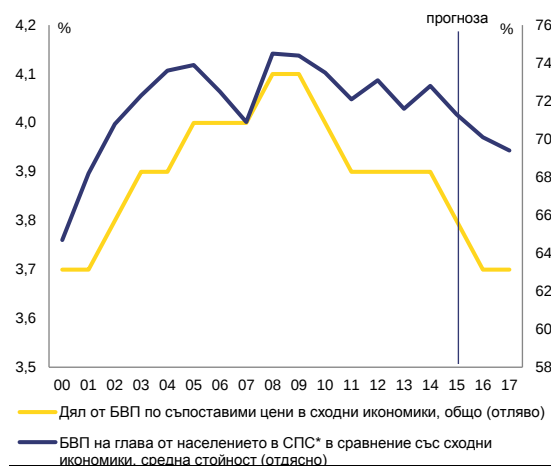

Източник: Европейска комисия

Възстановяването досега все още не беше достатъчно силно, за да повлияе положително на икономическото

сближаване с държавите от региона. В сравнение със сходните икономики ⁽¹⁾ България отбеляза значително по-слаби резултати от началото на кризата, както по отношение на растежа на БВП, така и на БВП на глава от населението (графика 1.2).

Графика 1.2: БВП на глава от населението и общ БВП по отношение на сходни държави (включително България) ⁽¹⁾

* Стандарти на покупателна способност

Източник: Европейска комисия

Сближаването на доходите може да се възобнови само ако потенциалът за растеж бъде укрепен. Кризата нанесе тежък удар на икономиката. Тя намали значително нивото на потенциалния растеж, макар и вероятно от неустойчиво високо равнище преди кризата. Натрупването на капитал, особено в корпоративния сектор, намаля значително и общата факторна производителност спадна. Макар че все още прекомерната задлъжнялост на корпоративния сектор намалява, частните инвестиции остават ниски, а банковият сектор все още не е решил напълно проблемите, натрупани по време на кризата. Въпреки че равнищата на активност постепенно се подобряват, те все още не могат да компенсират значителното намаляване на работната сила. Равнището на потенциалния растеж в момента се изчислява на около 2 %, което е доста под необходимото за осезаемо

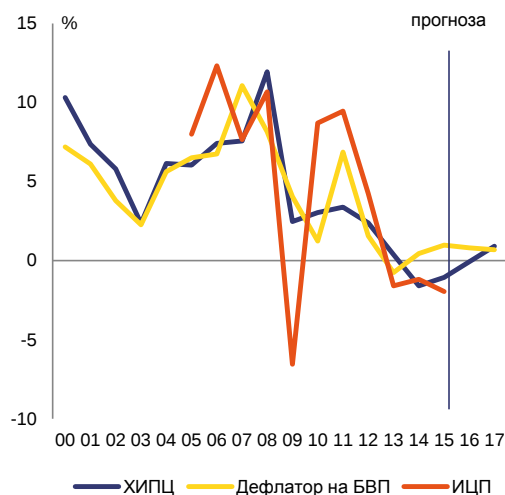
⁽¹⁾ BG;CZ;EE;LV;LT;HU;PL;RO;SI;SK.

сближаване на доходите и намаляване на бедността.

Цени

Инфлацията все още е рекордно ниска. От средата на 2013 г. преобладава дефлационна тенденция в резултат на спад на цените на суровините на международните пазари, слабото вътрешно търсене и намаленията на административно регулираните цени. Предвижда се инфлацията да остане отрицателна през 2016 г. и под средното равнище за ЕС. Обезцененото евро и увеличаването на паричната маса на Европейската централна банка обаче, заедно с неблагоприятните условия на пазара на труда, би трябвало обаче да окажат известен инфлационен натиск, като се има предвид, че паричната единица е фиксирана спрямо еврото. Въпреки силната дефлация на потребителските и производствените цени, дефлаторът на БВП нарасна през 2015 г., което се дължи главно на положителния ефект от подобряването на условията на търговията (графика 1.3). Въпреки това средата на ниска инфлация прави трудно за частния сектор и правителството да намалят съотношенията на задълженията си поради бавния растеж на номиналния БВП и на доходите (вж. раздел 2.4).

Графика 1.3: ХИПЦ, дефлатор на БВП и индекс на цените на производителите (ИЦП)

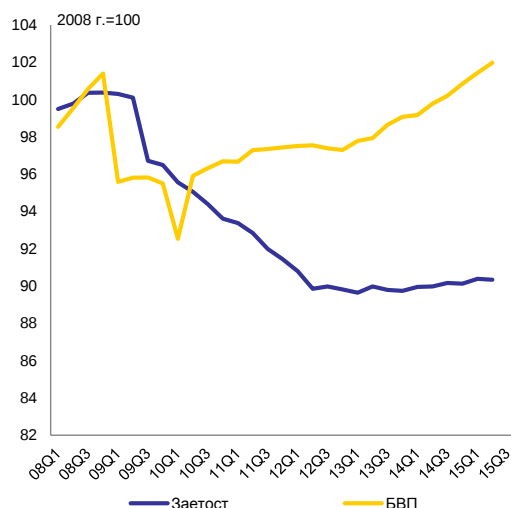

Източник: Европейска комисия

Пазар на труда

Възстановяването на пазара на труда е стабилно, но слабо заради продължаващите структурни проблеми (графика 1.4). След първоначалното съкращаването на работни места икономиката не успя да усвои наличното предлагане на труд поради структурни проблеми, включително въздействията върху пригодността за заетост от дълготрайната безработица и несъответствията между търсените и предлаганите умения. Дълготрайната безработица продължава да нараства въпреки повишаването на заетостта като цяло. Това подчертава структурния ѝ характер и ниските възможности за активизиране на политиките на пазара на труда, възпрепятствани от ограничено приоритизиране и насочване. Младежката безработица и неактивност са особено важни предизвикателства в това отношение.

Графика 1.4 Заетост и БВП — равнище в сравнение с 2008 г.

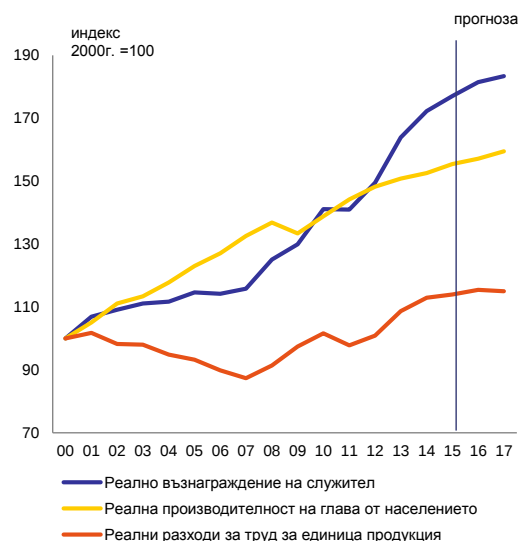
Източник: Европейска комисия

Бързото застаряване на населението и значителната емиграция допринасят за поддържане на низходяща тенденция на безработицата, но намаляват потенциала за растеж и водят до недостиг на умения. Безработицата спадна до 9,6 % през първите три тримесечия на 2015 г., което е малко над средната стойност за ЕС. Продължаващото слабо нарастване на заетостта, което се предвижда да достигне годишно 0,5 % през 2017 г., заедно с продължаващото намаляване на работната сила се очаква да доведе до допълнително намаляване на равнището на безработица до 8,8 % през 2017 г.

Промените в заплатите и данъчните политики не доведоха до по-бързо създаване на работни места, особено за ниско квалифицираните работници. След особено рязкото повишение на реалните възнаграждения на служител през 2012—2013 г., увеличението на реалните заплати остана по-високо от ръста на производителността и през 2014 г. (графика 1.5). При липсата на достатъчно относително адаптиране на заплатите съкращаването на работни места засегна предимно нискоквалифицираните работници. Тяхното положение се влоши и от факта, че са били непропорционално заети в сектори или работни

места, изложени в най-голяма степен на кризата. Тази група е допълнително ощетена от регресивно данъчно облагане на труда, включително социалноосигурителните вноски. Системата на минималните осигурителни прагове е особено обвързваща за някои нискоквалифицирани работници, като увеличава данъчната им тежест.

Графика 1.5 Реално възнаграждение на служител, производителност на труда и реални разходи за труд за единица продукция

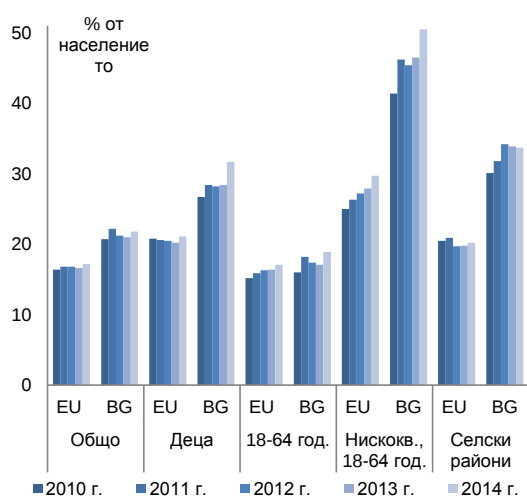
Източник: Европейска комисия

Бедност и социално изключване

България продължава да е изправена пред едно от най-високите равнища на бедност и неравенство на доходите в ЕС. И двата проблема имат дългосрочни последици за благосъстоянието и икономическия просперитет и заплашват да се отразят отрицателно на здравеопазването, постигнатото образователно ниво и перспективите за заетост. Децата, ромите, хората с ниска квалификация и жителите на селските райони са сред най-уязвимите групи, засегнати от бедност (графика 1.6). Въпреки непрекъснатото увеличаване на минималната работна заплата и растежа на медианните доходи, доходите на най-богатите 20 % са почти седем пъти по-високи от тези на най-бедните 20 %. В България е силна връзката между социално-икономическата среда и постигнатото образователно ниво на учениците. В контекста

на високото равнище на бедност и неравенство това може да възпрепятства развитието на човешкия капитал. Подобряването на образователните резултати на ромите има значение в макроикономическо отношение, тъй като те представляват над 20 % от новонавлизащите на пазара на труда ⁽²⁾.

Графика 1.6: Риск от бедност за цялото население и за групи от населението

Източник: Европейска комисия

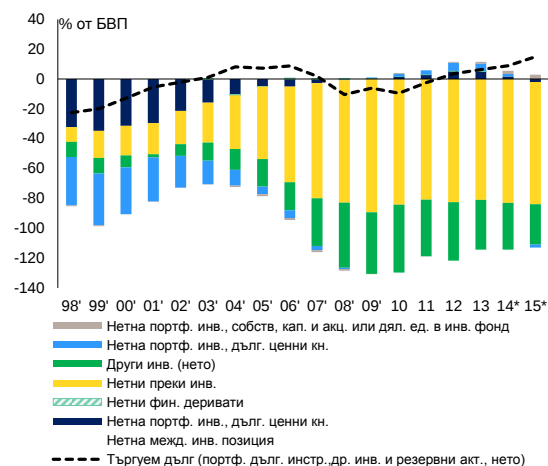
Външна среда

Външните дисбаланси намаляват, но предвид обхвата им преди кризата България ще се нуждае от повече време, за да ги преодолее напълно. Нетната международна инвестиционна позиция спрямо БВП се подобри допълнително през 2015 г., като достигна -64 % в средата на 2015 г., което е подобрение от над 30 процентни пункта спрямо върховата си стойност през 2009 г. (раздел 2.4).

Излишъците по текущата и капиталовата сметка бяха основната движеща сила за това подобрение. Икономическият растеж е до голяма степен задвижван от износа, с устойчиво увеличаване на експортния пазарен

дял. Освен това нефинансовите предприятия бързо се превърнаха от големи нетни кредитополучатели в нетни кредитори, което отразява необходимостта от намаляване на голямата им задлъжнялост. Излишъците по капиталовата сметка, които отразяват предимно притока на средства от ЕС, също помогнаха за подобряването на нетната международна инвестиционна позиция (графика 1.7).

Графика 1.7: Нетна международна инвестиционна позиция

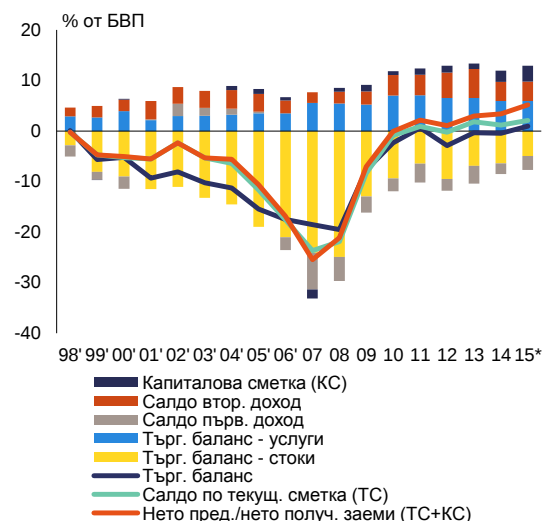
Обединени стойности BPM5/ESA95 — BPM6/ESA2010 (с изключение на резервните активи)

Източник: Европейска комисия

Салдото по текущата сметка продължи да се подобрява в съответствие с постепенното възстановяване от 2013 г. насам, което отразява структурния характер на подобрението. Текущата сметка отбеляза излишък през 2014 г. за втора поредна година. Поради по-ниските международни цени на енергията и ограничаващата вноса фискална консолидация се предвижда излишъкът да се увеличи до 1,9 % от БВП през 2015 г. Предвиденото подобряване на условията на търговията ще доведе до непрекъснато подобрение на салдото на текущата сметка през 2016 г. и 2017 г. (графика 1.8).

⁽²⁾ Laa, J. and C. Bodewig, *Roma Inclusion is Smart Economics - Illustrations from Bulgaria, Czech Republic, Romania and Serbia*. (Приобщаването на ромите е интелигентен икономически избор — примери от България, Чешката република, Румъния и Сърбия) ЕСП: Световна банка, 2011 г.

Графика 1.8: Развитие по текущата сметка

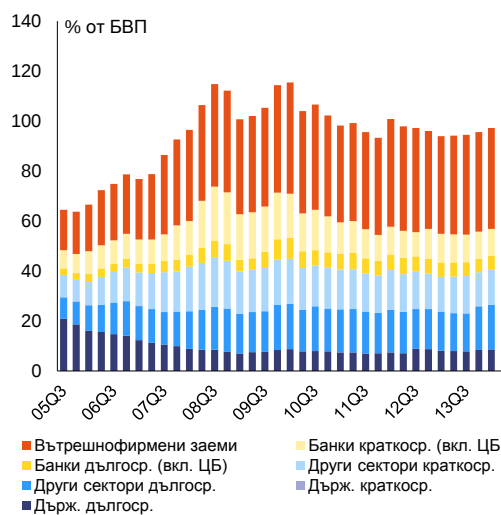

Източник: Европейска комисия

Подобрението в нетната международна инвестиционна позиция бе движено главно от намаляването на нетния външен дълг. Той спадна от около 46 % от БВП през 2009 г. до около 7 % от БВП в средата на 2015 г. Нетните преки чужди инвестиции останаха по-стабилни, като спаднаха от 89 % на 81 % от БВП през същия период.

Брутния външен дълг също намаля, но остава висок, особено за нефинансовите предприятия (графика 1.9). Съотношението на брутния външен дълг към трети страни на нефинансовия корпоративен сектор — по отношение на БВП — намаля от 32 % през 2009 г. на 27 % през 2015 г. Трансграничните вътрешнофирмени заеми като цяло останаха стабилни на равнище от около 39 % от БВП. Намалението е свързано главно с краткосрочния дълг. Зависимостта на търговските банки от чуждестранно финансиране обаче беше до голяма степен преодоляно.

Графика 1.9: Разбивка на брутния външен дълг

Източник: Българска народна банка

Публични финанси

Бюджетният дефицит се влоши значително през 2014 г., но започна да се подобрява през 2015 г. Рязкото нарастване на дефицита през 2014 г. до 5,8 % от БВП спрямо 0,8 % през 2013 г. се дължеше до голяма степен на значителната подкрепа за финансовия сектор, свързана с изплащането на гарантираните депозити в Корпоративна търговска банка (КТБ). Очаква се дефицитът да се е подобрил до 2,5 % от БВП през 2015 г. Благоприятното развитие на състоянието на бюджета през 2015 г. отразява по-високите приходи, дължащи се на засиленото спазване на данъчното законодателство и също така на някои икономии на разходи. През 2016 г. се очаква дефицитът да се подобри допълнително до 2,3 % от БВП. Временният спад в усвояването на средствата от ЕС и неблагоприятното му въздействие върху инвестициите се очаква да бъдат отчасти балансирани с публични инвестиции от еднократните приходи, свързани с концесията на летище София. Да се разчита на временни еднократни приходи обаче води до влошаване на структурния дефицит. През 2017 г. се очаква вече приетите мерки да намалят номиналния и структурния дефицит.

Брутният консолидиран дълг на сектор „Държавно управление“ се очаква да

нарасне от 18 % от БВП през 2013 г. до над 30 % от БВП през 2017 г. Това значително увеличение отразява не само финансирането на все още значителния бюджетен дефицит, но също и някои еднократни позиции. Те включват дълга, емитиран с цел оказване на подкрепа за стабилизирането на финансовия сектор чрез схема за осигуряване на ликвидност и изплащането на гарантираните депозити през 2014 г.

Финансов сектор

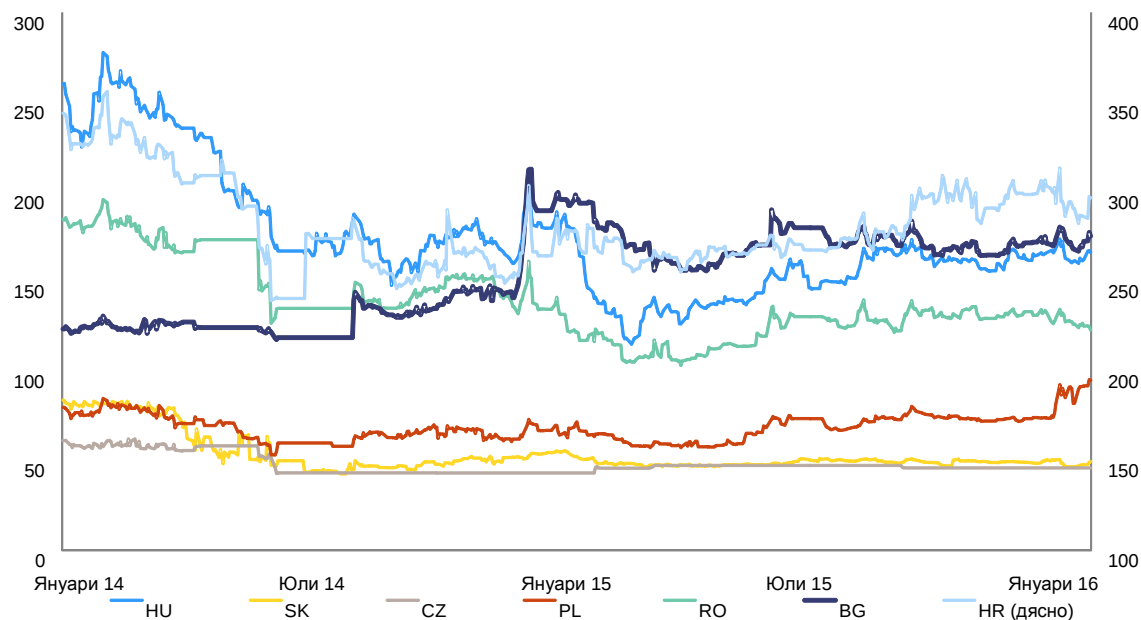
Банковият сектор изглежда се стабилизира след кризата на ликвидността в средата на 2014 г. Общественото доверие в банките укрепна, потоците от депозити се нормализираха и рентабилността на банковия сектор се подобри. Ликвидността на банковия сектор се увеличи значително след изплащането на средства чрез схемата за гарантиране на депозитите след срива на банка КТБ през 2014 г., тъй като хората наново внесоха парите, които получиха от схемата за гарантиране на депозитите (около 4,3 % от БВП). В същото време редовните потоци от депозити нараснаха значително, а кредитирането за частния сектор остана в застой. Оставащите проблеми на качеството на активите в някои части на системата — по-специално липсата на подходяща диверсификация, кредитирането на свързани лица и сделките между свързани лица — продължават да представляват значителни предизвикателства за надзорния орган. Продължават да са налице сходни проблеми в някои части на застрахователния сектор и на пенсионните фондове.

Органите предприеха решителни действия за преодоляване на оставащите предизвикателства. Българска народна банка и Комисията за финансов надзор в тясно сътрудничество с европейските институции предприеха цялостни прегледи от трета страна в банковия сектор, пенсионните фондове и застрахователния сектор. Извършването на тези прегледи в съответствие с най-добрите международни практики и предприемането на необходимите последващи действия въз основа на резултатите от тях са от решаващо значение за премахване на оставащите системни рискове и за подпомагане на финансовата система, така

че да се предостави подкрепа за зараждащото се икономическо възстановяване. Освен това в отговор на слабостите, установени от общата оценка на МВФ и Световната банка спрямо основните принципи на Базел II, Българската народна банка изготви план за реформа и развитие на банковия надзор и вече предприе важни стъпки за изпълнението му.

Въпреки тези окуражителни подобрения кредитирането за частния сектор продължава да е в застой. Растежът на кредитите на предприятията е в застой от 2010 г. насам, което отразява проблеми, свързани с предлагането и търсенето. Централната банка въведе стимули за банките да не държат прекомерни парични резерви, но при липса на значително засилване на икономическия растеж, кредитирането за частния сектор се очаква да остане умерено в краткосрочен план. Неблагоприятната бизнес среда и натискът за намаляване на задлъжнялостта представляват тежест за търсенето на кредити от предприятията и ограничават вземането на заеми.

Графика 1.10: Спред на 5-годишните суапове за кредитно неизпълнение в избрани държави, базисни точки

Източник: Bloomberg

Уязвимостта към промени в нагласите на инвеститорите се увеличи. Спредовете за суаповете за кредитно неизпълнение ⁽³⁾ на България са по-високи от тези на повечето сходни държави. Това показва, че инвеститорите начисляват сравнително по-висока рискова премия, което води до повишаване на разходите за финансиране за финансовите и нефинансовите предприятия, както и за правителството. Освен това нестабилността на спредовете нарасна особено след средата на 2014 г., което предполага по-голяма уязвимост по отношение на сътресения и промени в нагласите на инвеститорите.

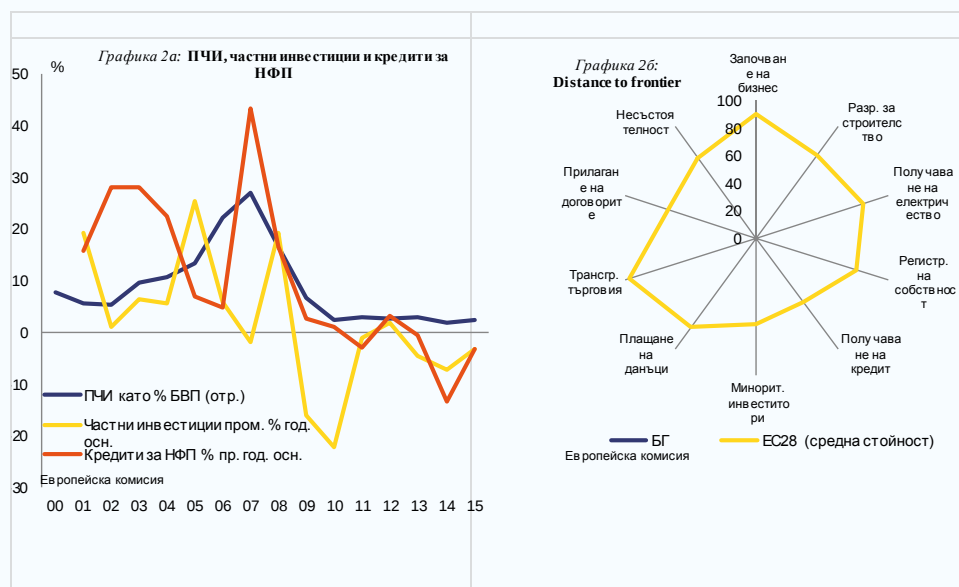
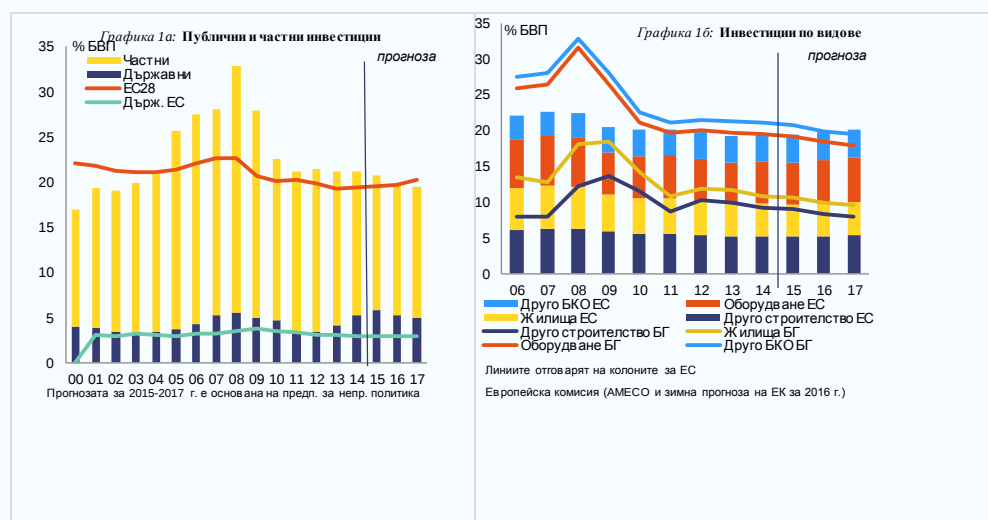
⁽³⁾ Суап за кредитно неизпълнение е финансов продукт, който защитава купувача в случай на неплащане от страна на длъжника.

Капе 1.1:

Инвестиционни предизвикателства

Раздел 1. Макроикономическа перспектива

Дялът на инвестициите в БВП в България понастоящем съответства на съотношението в другите държави членки, които се присъединиха към ЕС след 2004 г., и на средната стойност за ЕС. При все това той намаля значително след кризата от 2009 г., като от най-високата си стойност от 33,5 % от БВП през 2008 г. спадна до 21 % през 2014 г. при съкращаване на всички видове инвестиции. Очаква се този дял да намалее още до 19,5 % през 2017 г. Частните инвестиции бяха основната причина за спада след кризата в брутото образуване на основен капитал. Този спад бе частично компенсиран от нарастването на дела на публичните инвестиции, най-вече поради по-високото усвояване на структурните фондове на ЕС. Очаква се обаче публичните инвестиции да се свият през 2016—2017 г., тъй като предходният програмнен период за структурните фондове на ЕС достига своя край, а новият период все още няма да е набрал скорост.

(продължава на следващата страница)

Каре (продължение)

Ограниченият приток на преки чуждестранни инвестиции и банково кредитиране възпират растежа на частните инвестиции в България. Несигурността и големият обем на необслужваните кредити ограничават капацитета на банките да разширят кредитирането и са отрицателен фактор за инвестициите. Налице е също и ограничено търсене на кредити, най-вече поради продължаващите слабости в бизнес средата.

Раздел 2. Оценка на пречките пред инвестициите и текущите реформи

Националният профил на инвестиционните предизвикателства¹, публикуван като част от годишния обзор на растежа, представя препятствията пред инвестициите в България. **Българското правителство прие през август 2015 г. доклад относно основните пречки пред инвестициите и създаде 10 работни групи за справяне с тях.** Признатите от българските органи пречки обхващат до голяма степен посочените от Европейската комисия в националния профил на инвестиционните предизвикателства. България предприе някои стъпки за реформиране на системите за образование и обучение, но качеството на тези системи и тяхното несъответствие спрямо нуждите на пазара на труда продължават да затрудняват осигуряването на квалифицирани работници за икономиката, което подтиска инвестициите в някои сектори.

Освен това в България продължават да съществуват значителни пречки в областта на регулаторната и административната тежест, съдебната система и нормативната уредба на несъстоятелността.

Бюрократията, корупцията² и политическата нестабилност се смятат за едни от най-големите пречки пред извършването на стопанска дейност. Процедурите са сложни, продължителни и сравнително скъпи, особено тези относно изпълнението на договорите, трансграничната търговия и свързването към електроенергийната система. Често променящата се нормативна уредба създава несигурност по отношение на бизнес средата.

Известна липса на стабилни и консолидирани законодателни актове води до правна несигурност и непрозрачни и непредвидими процедури. Опасения относно независимостта, качеството и ефективността на съдебната система, включително известна липса на предвидимост поради несъгласувани решения, могат да възпрепятстват инвестициите.

Продължителните процедури по несъстоятелност водят до загуба на стойност както за длъжниците, така и за кредиторите. Предприятията предпочитат да задържат задълженията/просрочените си плащания. Това създава несигурност и намалява общата привлекателност на страната за инвеститорите. Освен това липсата на процедури, позволяващи на националните предприятия пряко да прехвърлят седалището си в България и извън България, представлява допълнителна пречка пред инвестициите.

(1) Работен документ на службите на Комисията „Предизвикателства за инвестиционната среда на държавите членки“ SWD(2015) 400 final (http://ec.europa.eu/europe2020/challenges-to-member-states-investment-environments/index_bg.htm)

(2) 61 % от мениджърите в частния сектор (с 10 процентни пункта повече отколкото през 2013 г.) смятат, че корупцията е проблем за тях при извършването на стопанска дейност, в сравнение със средната стойност за ЕС от 40 %. Почти 60 % от предприятията — най-високият процент в ЕС — заявяват, че корупцията им е попречила да спечелят обществен търг или договор за обществени поръчки (увеличение с 2 процентни пункта от 2013 г. насам). Само 14 % от запитаните (най-ниският процент в ЕС) казват, че България прилага мерки срещу корупцията безпристрастно (спад от 23 % през 2013 г.).

Карте 1.2: Принос на бюджета на ЕС към структурните промени

Посредством 10 национални програми България е основен бенефициер на европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ), като за периода 2014—2020 г. са предвидени 9,9 милиарда евро. Това се равнява на 3 % от БВП на страната годишно и е над 57 % от очакваните национални публични инвестиции в областите, подкрепяни от ЕСИФ за периода 2014—2016 г.

Редица реформи обуславят ефективното използване на средствата. За да се гарантира желаното въздействие на ЕСИФ, все още е необходимо националните органи да осъществят стриктно реформи в области като водния сектор, железопътния транспорт, образованието, здравеопазването, НИРД и пазара на труда, а също и в областта на съдебната система, публичната администрация и възлагането на обществени поръчки. Твърдият и постоянен ангажимент на България да изпълни плановите за действие, свързани с предварителните условия за ЕСИФ, е предпоставка за успешното прилагане на политиката на сближаване в България. Ако до края на 2016 г. предварителните условия не са изпълнени, Комисията може да спре междинните плащания към приоритетите на съответната програма.

Програмирането на фондовете е насочено към приоритетите и предизвикателствата, установени в рамките на европейския семестър и в специфичните за всяка държава препоръки. По-конкретно с фондовете се подкрепят мерки, свързани с активните политики на пазара на труда, професионалното образование и ученето през целия живот, социалните предприятия, подобряването на достъпа до здравни и социални услуги за деца, качеството на публичната администрация, висококачествените научни изследвания и иновации, електронното управление и прозрачността на съдебната система. България също така се възползва от 55 милиона евро по инициативата за младежка заетост (като същата сума е предоставена от Европейския социален фонд) в подкрепа на предлагането на стажове, чиракуване, започване на първа работа и подпомагане за започване на бизнес от млади хора, които не участват в никаква форма на заетост, образование или обучение. Редовното наблюдение на изпълнението включва докладване в средата на 2017 г. относно приноса на фондовете към целите на „Европа 2020“ и напредъка при реализирането на съответните структурни реформи с цел максимално използване на финансирането от ЕС.

Финансирането по линия на новия Европейски фонд за стратегически инвестиции (ЕФСИ), „Хоризонт 2020“, Механизма за свързване на Европа и други пряко управлявани фондове на ЕС ще бъде в допълнение към ЕСИФ. След първите кръгове от покани за представяне на проекти по Механизма за свързване на Европа България подписа споразумения за 37 милиона евро в областта на енергетиката и 140 милиона евро за транспортни проекти. За повече информация относно използването на ЕСИФ в България, вж.: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/BG>

Таблица 1.1: Ключови икономически, финансови и социални показатели

Основни икономически, финансови и социални показатели - България	прогноза										
	2003-2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Реален БВП (год. основа)	6.7	5.6	-4.2	0.1	1.6	0.2	1.3	1.5	2.2	1.5	2.0
Частно потребление (год. основа)	10.3	3.4	-4.5	0.3	1.0	3.3	-1.4	2.7	0.7	1.4	1.7
Публично потребление (год. основа)	4.0	-0.1	-9.5	-1.9	1.9	-0.5	2.2	0.1	0.3	1.2	1.3
Бруто образуване на основен капитал (год. основа)	15.9	22.0	-17.7	-17.7	-4.4	1.8	0.3	3.4	0.4	-2.1	0.5
Износ на стоки и услуги (год. основа)	13.5	2.5	-11.7	17.2	11.5	0.8	9.2	-0.1	5.7	4.4	4.8
Внос на стоки и услуги (год. основа)	18.9	4.9	-21.5	4.1	8.5	4.5	4.9	1.5	3.2	3.2	4.1
Разлика между фактическия и потенциалния БВП	1.3	4.5	-1.7	-1.8	-0.4	-0.5	-0.1	-0.3	-0.2	-0.7	-0.8
Потенциален растеж (год. основа)	6.2	4.9	1.9	0.1	0.2	0.4	0.8	1.8	2.1	2.0	2.0
Принос към растежа на БВП:											
Вътрешно потребление (год. основа)	10.3	8.4	-10.4	-5.0	0.0	2.4	-0.5	2.5	0.6	0.6	1.3
Материални запаси (год. основа)	0.8	-0.6	-3.1	-0.1	0.3	0.2	-0.8	0.2	0.0	0.0	0.0
Нетен износ (год. основа)	-4.5	-2.1	9.4	5.2	1.4	-2.3	2.6	-1.1	1.6	0.8	0.6
Принос към потенциалния растеж на БВП:											
Общо труд (часове) (год. основа)	2.0	0.4	-0.8	-1.5	-1.4	-1.4	-0.9	0.0	0.3	0.3	0.3
Натрупване на капитал (год. основа)	2.1	4.0	2.4	1.3	1.2	1.2	1.2	1.2	1.1	1.0	0.9
Обща факторна производителност (год. основа)	2.1	0.5	0.2	0.4	0.4	0.5	0.5	0.6	0.6	0.7	0.8
Сaldo по текущата сметка (% от БВП), платежен баланс	-23.7	-21.9	-8.3	-0.9	0.9	-0.3	1.8	1.2	.	.	.
Търговско saldo (% от БВП), платежен баланс	-18.5	-19.5	-7.7	-2.3	0.6	-2.9	-0.4	-0.5	.	.	.
Търговия със стоки и услуги (на годишна основа)	2.9	1.1	2.3	1.1	3.9	-2.2	-0.5	1.2	1.3	1.0	0.4
Сaldo на сметка „Капитал“ (% от БВП)	-1.8	0.7	1.3	0.8	1.2	1.3	1.1	2.2	.	.	.
Нетна международна инвестиционна позиция (% от БВП)	-46.0*	-93.3*	-95.5*	-93.2	-83.4	-78.4	-73.5	-72.1	.	.	.
Нетен търгуем външен дълг (% от БВП) 1	5.4*	-10.5*	-6.1*	-9.5	-2.5	3.6	6.3	8.9	.	.	.
Брутен търгуем външен дълг (% от БВП) 1	51.1*	63.3*	62.4*	66.9	58.9	59.5	57.4	62.4	.	.	.
Износ спрямо развитите страни (% промяна за пер. от 5 години)	.	50.5*	29.2*	25.5*	27.7*	15.3	13.4	13.95	.	.	.
Експортен пазарен дял, стоки и услуги (на годишна основа)	.	5.3	-4.5	-2.6	11.5	-5.3	6.3	-2.4	.	.	.
Нетни потоци от ПЧИ (% от БВП)	-25.7	-15.9	-6.8	-2.5	-2.9	-2.6	-3.0	-2.0	.	.	.
Процент на спестяванията на домакинствата (нето спестяване като процент от нетния разполагаем доход)	-15.0	-10.9	-3.8	-6.1	-4.5	-9.8	-1.6	.	.	.	.
Частни кредитни потоци (консолидирани, % от БВП)	23.4	33.1	4.7	3.7	1.3	3.0	7.2	-0.4	.	.	.
Дълг на частния сектор, консолидиран (% от БВП), от който задължения на домакинствата,	76.7	130.8	134.1	134.3	125.3	125.7	132.2	124.3	.	.	.
от който нефинансови корпоративни задължения,	14.3	25.3	26.9	26.3	24.0	23.3	23.2	22.6	.	.	.
Предприятия, нето предоставени (+) или нето получени заеми (-) (% от БВП)	62.4	105.5	107.2	108.0	101.3	102.4	109.0	101.7	.	.	.
Предприятия, нето предоставени (+) или нето получени заеми (-) (% от БВП)	-5.0	-16.0	1.9	6.2	7.0	5.9	6.2	.	.	.	.
Предприятия, брутен опериращ излишък (% от БВП)	26.8	24.9	29.4	29.6	30.3	30.0	29.5	.	.	.	.
Домакинства, нето предоставени (+) или нето получени заеми (-) (% от БВП)	-8.6	-7.0	-4.9	-4.2	-3.4	-5.1	-1.9	.	.	.	.
Индекс на дефлираните цени на жилищата (на годишна основа)	22.4	17.6	-21.0	-12.3	-9.6	-5.3	0.4	1.5	.	.	.
Инвестиции в жилища (% от БВП)	3.5	5.8	4.7	2.7	2.3	1.7	1.7	1.6	.	.	.
Дефлатор на БВП (на годишна основа)	6.4	8.2	4.0	1.2	6.9	1.6	-0.7	0.4	1.1	1.5	1.5
Хармонизиран индекс на потребителските цени (ХИПЦ)	5.9	12.0	2.5	3.0	3.4	2.4	0.4	-1.6	-1.1	-0.1	0.9
Номинално възнаграждение на служител (на годишна основа)	7.7	16.8	8.1	9.9	6.8	7.7	8.8	5.6	3.9	4.0	2.5
Производителност на труда (реална, на засто лице, на годишна основа)	3.6	3.2	-2.6	4.1	3.9	2.8	1.7	1.2	.	.	.
Единични разходи за труд (ЕРТ, цялата икономика, на годишна основа)	4.0	13.2	10.9	5.6	2.8	4.8	7.0	4.4	2.0	2.9	1.1
Реални разходи за труд (на годишна основа)	-2.3	4.6	6.6	4.3	-3.8	3.2	7.8	3.9	0.9	1.3	-0.4
Реален ефективен валутен курс (ЕРТ, на годишна основа)	2.8	9.6	8.6	3.1	4.4	1.4	8.3	4.4	-1.1	1.7	.
Реален ефективен валутен курс (ХИПЦ, на годишна основа)	3.4	8.6	4.0	-2.9	1.0	-2.0	0.1	-0.7	-3.1	0.8	-1.7
Данъчна тежест върху труда на несемейно лице, получаващо средната работна заплата (%)	18.1	21.7	21.7	20.9	21.6	21.6	21.6	21.6	.	.	.
Данъчна тежест върху труда на несемейно лице, получаващо 50 % от средната работна заплата (%)	9.7*	21.7	21.7	20.9	21.6	21.6	21.6	21.6	.	.	.
Общо задължения на финансовия сектор, неконсолидирани (на годишна основа)	34.4	-1.4	1.1	-8.9	4.6	11.4	5.2	7.6	.	.	.
Съотношение на капитала от първи ред (%) 2	.	13.0	17.5	16.5	14.9	14.6	15.0	18.5	.	.	.
Възвръщаемост на собствения капитал (%) 3	.	11.5	8.7	8.3	4.7	3.6	4.1	1.7	.	.	.
Брутен необслужван дълг (% от общите дългови инструменти и общите заеми и аванси) (4)	.	4.8	11.5	17.9	19.7	19.8	18.6	.	.	.	.
Равнище на безработицата	10.4	5.6	6.8	10.3	11.3	12.3	13.0	11.4	10.1	9.4	8.8
Равнище на дълготрайната безработица (% от активното население в същата възрастова група)	6.3	2.9	3.0	4.7	6.3	6.8	7.4	6.9	.	.	.
Равнище на младежката безработица (% от активното население в същата възрастова група)	20.9	11.9	15.1	21.9	25.0	28.1	28.4	23.8	21.5	.	.
Равнище на активност (15—64 години)	63.5	67.8	67.2	66.7	65.9	67.1	68.4	69.0	.	.	.
Хора, изложени на риск от бедност или социално изключване (% от общото население)	61.0	44.8	46.2	49.2	49.1	49.3	48.0	40.1	.	.	.
Лица, живеещи в домакинства с много нисък интензитет на икономическа активност (% от общото население на възраст под 60 години)	15.4	8.1	6.9	8.0	11.0	12.5	13.0	12.1	.	.	.
Сaldo на сектор „Държавно управление“ (% от БВП)	1.1	1.6	-4.1	-3.2	-2.0	-0.6	-0.8	-5.8	-2.5	-2.3	-2.0
Съотношение между данъци и БВП (%)	30.7	30.6	27.2	26.4	25.5	26.7	28.0	27.8	29.2	29.3	29.5
Структурно saldo (% от БВП)	.	.	.	-2.5	-1.8	-0.5	-0.8	-2.5	-2.3	-2.8	-1.7
Консолидиран дълг на сектор „Държавно управление“ (% от БВП)	28.6	13.0	13.7	15.5	15.3	17.6	18.0	27.0	28.2	29.7	30.7

(1) Сума на портфейлни дългови инструменти, други инвестиции и резервни активи

(2,3) Национални банкови групи и самостоятелни банки.

(4) Национални банкови групи и самостоятелни банки, дъщерни дружества, контролирани от чужбина (от ЕС и извън ЕС), и клонове, контролирани от чужбина (от ЕС и извън ЕС).

(*) Сочи BPM5 и/или ESA95

Източник: Зимна прогноза на Европейската комисия, 2016 г.; ЕЦБ

2. ДИСБАЛАНСИ, РИСКОВЕ И ВЪПРОСИ, СВЪРЗАНИ С АДАПТИРАНЕТО

В този раздел се представя задълбоченият преглед, предвиден в рамките на процедурата при макроикономически дисбаланси (ПМД) ⁽⁴⁾. В него се поставя акцент върху рисковете и слабостите, отбелязани в Доклада за механизма за предупреждение за 2016 г. В настоящия раздел се анализират причините за дисбалансите във финансовия сектор, като се обръща внимание на банковия сектор, сектора на частните пенсионни фондове и застрахователния сектор, тъй като те продължават да бъдат източник на макроикономически рискове. На второ място, се анализират въпросите на задълженията на предприятията и тяхното намаляване, тъй като те са свързани със слабости по отношение на задължнялостта на частния сектор. В него също така се обсъжда нормативната уредба на несъстоятелността, като се има предвид отрицателното ѝ въздействие върху намаляването на задължнялостта и финансовата стабилност на предприятията. На трето място, този раздел обхваща въпроси, свързани с пазара на труда, които ограничават балансираното адаптиране. След това в него се разглежда външната задължнялост, тъй като тя остава източник на слабост. Разделът завършва с матрицата за оценка на ПМД, в която са обобщени основните констатации.

2.1 РАЗВИТИЕ НА ФИНАНСОВИЯ СЕКТОР

Въпреки значителните подобрения след кризата на ликвидността в средата на 2014 г. банковият сектор продължава да бъде потенциален източник на макроикономически рискове и дисбаланси. Общественото доверие в банковата система изглежда се възстанови, а ликвидността и рентабилността на банките като цяло се подобриха. Въпреки това проблеми на качеството на активите в някои части на системата, по-специално липсата на подходяща диверсификация и съществуването на кредитиране на свързани лица и сделки между свързани лица, продължават да представляват значителни предизвикателства за надзорния орган. Подобни проблеми продължават да съществуват в някои части на застрахователния сектор и на пенсионните фондове. За да отстранят тези проблеми, надзорните органи на финансовия сектор в тясно сътрудничество с европейските институции предприеха цялостни прегледи от трета страна в банковия сектор, пенсионните фондове и застрахователния сектор. Ето защо извършването на тези прегледи в съответствие с най-добрите международни практики и предприемането на необходимите последващи действия са от решаващо значение за премахване на оставащите системни рискове и за подпомагане

на ролята на финансовата система за подкрепа на икономическо възстановяване. В бъдеще банковият и небанковият надзор ще трябва да бъдат подсилени, за да се преодолеят потенциалните области, в които тези прегледи разкриват големи проблеми. Централната банка вече предприе важни стъпки за засилване на банковия надзор. Подобни усилия ще бъдат необходими, за да се подсили и небанковият надзор.

Развитие на банковия сектор

Капиталовата адекватност на банковата система като цяло се подобри допълнително през 2015 г., като се възползва от трайната рентабилност. Коефициентът на капиталова адекватност от първи ред на банковата система достигна 20,5 % от рисково претеглените активи в края на септември 2015 г., което е с около 0,5 процентни пункта повече, отколкото в края на 2014 г. (вж. графика 2.1.1). Размерът на капиталовите буфери е положително повлиян от нарастващите печалби преди данъчно облагане. Все пак следва да се отбележи, че резултатите на банките през 2015 г. продължиха да се отличават със съществени различия: седем от 28-те банки отчетоха загуби за годината, докато в девет други възвръщаемостта на активите бе по-малко от половината от средната стойност на системата. Показателите за качеството на активите също се подобриха, като

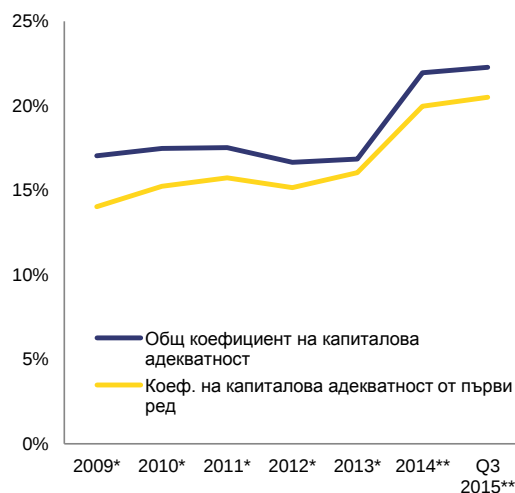
⁽⁴⁾ В съответствие с член 5 от Регламент (ЕС) № 1176/2011.

съотношението на необслужваните кредити намаля през 2015 г., докато покритието на тези кредити от провизии срещу загуби по кредити се увеличи (вж. графика 2.1.2), което отразява най-вече промените в корпоративния портфейл. Относително високите капиталови буфери и повишените провизии за кредитен риск осигуряват известно спокойствие преди извършването на прегледа на качеството на активите и теста за устойчивост на цялата система.

Банковият сектор изглежда се стабилизира след кризата на ликвидността в средата на 2014 г. След тегленето на големи депозити, довело до криза на ликвидността в двете най-големи национални банки ⁽⁵⁾, поведението на вложителите се стабилизира. Органите представиха амбициозен план за преодоляване на значителните слабости на надзора, разкрити от тези събития. Въпреки че прилагането на този план е все още на ранен етап (вж. по-долу частта за *банковия надзор*), той спомогна за възстановяването на доверието. Притоците на депозити на домакинствата се възобновиха, макар и с по-бавно темпо, отколкото преди. Въпреки че поведението на вложителите сочи, че доверието в банковата система остава високо, налице е значително увеличено нежелание за поемане на рискове, което се изразява в увеличено предпочитане на по-големите чуждестранни банки. В резултат на това делът на новите депозити в тези банки се увеличи значително за сметка на националните банки и банките с гръцка собственост (вж. графика 2.1.3).

(5) http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-2124_bg.htm

Графика 2.1.1: Коефициент на капиталова адекватност в банковата система

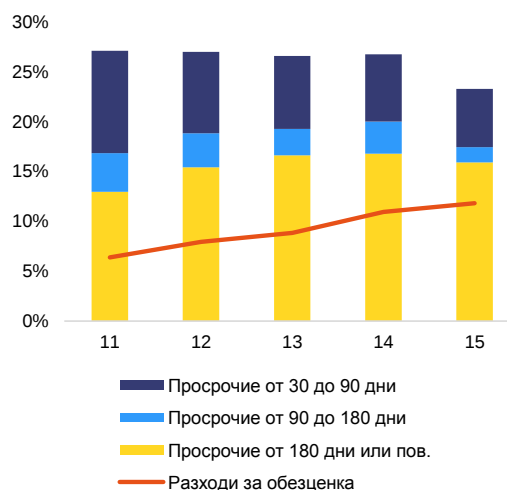

* Коефициент съгласно вече отменената Наредба № 8

** Коефициент съгласно Регламент (ЕС) № 680/2014

Източник: Българска народна банка

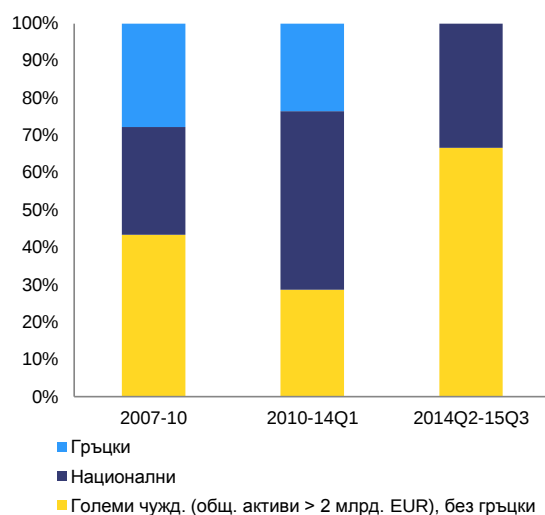
Графика 2.1.2: Показатели за качеството на активите на банковата система, % от брутните заеми

Данните не включват вземания от централната банка. Данни в края на годината.

Източник: Българска народна банка

Графика 2.1.3: Дялове в нови депозити в избрани банкови сегменти, по мажоритарно дялово участие

Източник: Българска народна банка

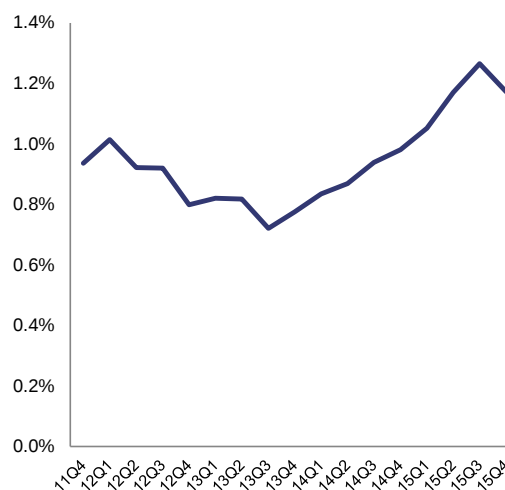
Рентабилността и ликвидността на банковия сектор като цяло се подобриха.

Възвращаемостта на активите преди данъчно облагане достигна 1,2 % през 2015 г., като се повиши от 1 % през 2014 г. (вж. графика 2.1.4). Брутните доходи нараснаха с 6,9 %, което се дължи главно на по-високи нетни приходи от лихви, отразяващи значителен спад в разходите за финансиране. Намаляването на разходите за финансиране на банките бе резултат от съчетание на отражението на средната на ниска доходност на международните пазари, по-голям дял на овърнайт депозитите, което сочи предпочитанието на предприятията и домакинствата да постигнат по-голяма ликвидност на средствата си за сметка на по-ниска доходност, и отнемането на банковия лиценз на КТБ (вж. графика 2.1.5) ⁽⁶⁾. Съотношението на административните разходи спрямо brutния доход за цялата система остана сравнително непроменено в сравнение с

⁽⁶⁾ КТБ приложи агресивна политика за привличане на депозити, като предлагаше високи лихвени проценти, които се отразиха на пазарните лихвени проценти. Въздействието на КТБ на пазара се вижда от рязката промяна в кривата на процента на депозитите от графика 2.1.2, след като банката бе поставена под специален надзор и спря да приема нови депозити през месец юни 2014 г.

2014 г., а именно 44,3 %, което е малко под дългосрочната средна стойност.

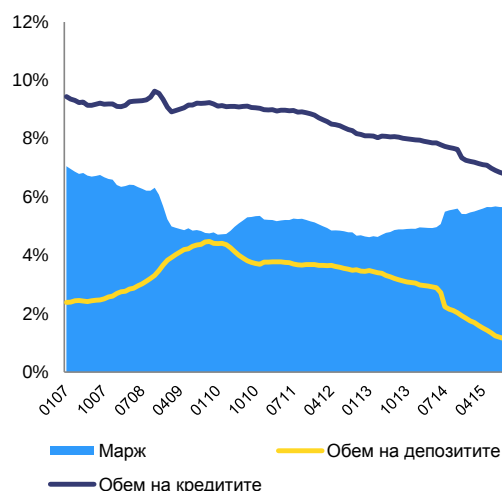
Графика 2.1.4: Възвращаемост на активите преди данъчно облагане, %

Плъзгаша се сума за четири тримесечия

Източник: Българска народна банка

Графика 2.1.5: Ефективни лихвени проценти и нетен лихвен марж за търговските банки

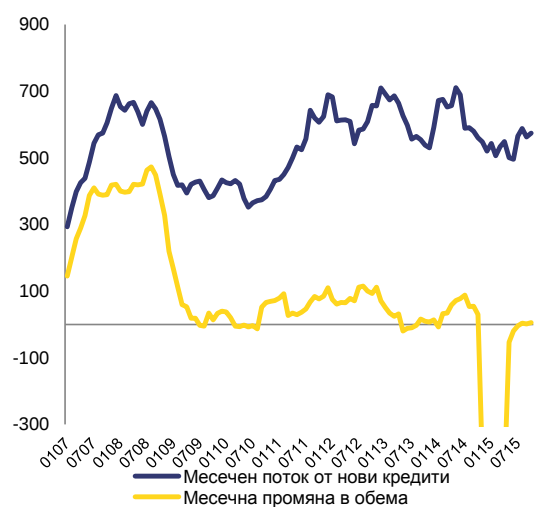

Източник: Българска народна банка

Кредитирането за частния сектор обаче продължава да бъде в застой. След период на много висок растеж преди световната финансова криза експанзията на кредитите за предприятията и домакинствата спря след 2010 г. Тази продължаваща тенденция отразява проблеми с натрупаната прекомерна

задлъжнялост и слабите икономически резултати, които подтикат търсенето на кредити, както и нарасналото нежелание за поемане на рискове от страна на банките, които трябва да се справят със значителен обем наследени необслужвани кредити в среда на неефективни процедури по несъстоятелност. Потокът от кредити към предприятията се възстанови сравнително бързо на равнището отпреди 2009 г., но потокът към домакинствата все още се възстановява много бавно (вж. графики 2.1.6 и 2.1.7). Обемът на кредитите остана обаче до голяма степен стабилен, което сочи, че новите заеми просто са заменили или рефинансирани заеми с настъпващ падеж — за системата като цяло.

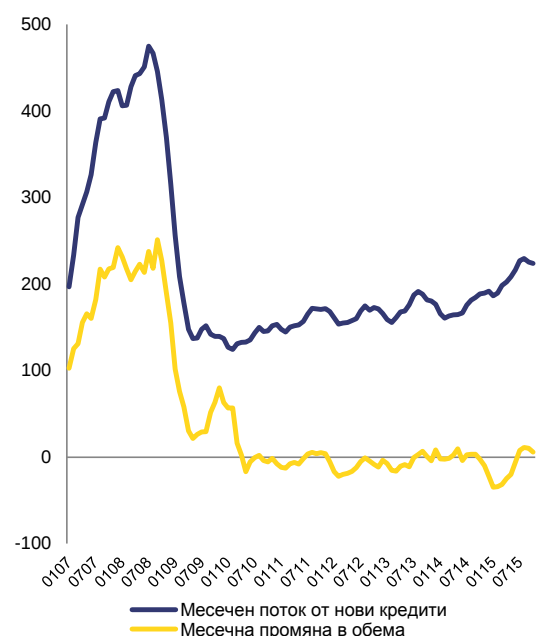
Графика 2.1.6: Кредитна динамика на предприятията (млн. лева)

Промяната в обемите отразява изваждането на КТБ от статистическите данни през ноември 2014 г.

Източник: Българска народна банка

Графика 2.1.7: Кредитна динамика на домакинствата (млн. лева)

Промяната в обемите отразява изваждането на КТБ от статистическите данни през ноември 2014 г.

Източник: Българска народна банка

От края на 2014 г. банковият сектор функционира в среда на изключителна ликвидност. В допълнение към възобновяването на притока на влогове на дребно, равнището на ликвидни активи в банковата система беше увеличено от изплащането на гарантирани депозити на стойност 3,7 милиарда лева след обявяването в несъстоятелност на КТБ. Вътрешното кредитиране остана умерено, а съотношението на ликвидните активи се повиши до 36,7 % в края на 2015 г. в сравнение с 29,9 % в края на 2014 г. и 27 % в края на 2013 г.⁽⁷⁾ Извънредните равнища на ликвидност се запазиха навсякъде и според БНБ всички банки поддържаха коефициенти за ликвидност от най-малко 20 %, което е значително по-високо от ефективния регулаторен минимум от 9,21 %.

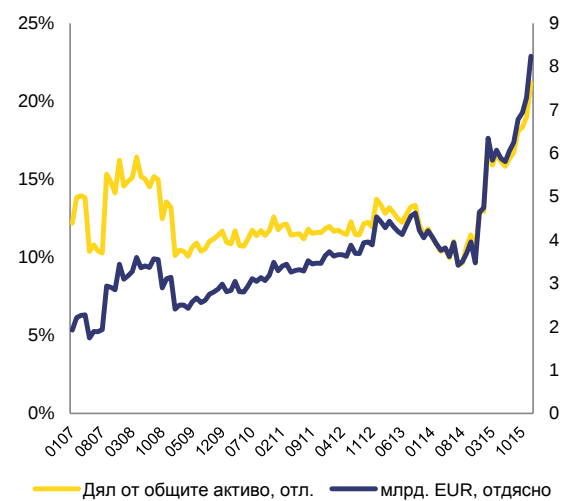
Равнището на резерви, депозирани в централната банка, достигна рекордно

⁽⁷⁾ Съотношения, изразени в съответствие с Наредба № 11 на БНБ за управлението и надзора върху ликвидността на банките.

високи стойности. Изправени пред ограничени местни инвестиционни възможности и намаляваща възвръщаемост на инвестициите в чужбина, банките депозираха прекомерната си ликвидност в БНБ. Тази тенденция беше засилена от определянето от ЕЦБ на все по-голям отрицателен лихвен процент по депозитното ѝ улеснение. Нещо повече, макропруденциалните действия от страна на БНБ в началото на 2015 г. с оглед на по-нататъшното намаляване на рисковете от разпространение на нестабилността от Гърция ⁽⁸⁾ доведе до това, че банките репатрираха чужди активи в значителни размери, които бяха използвани главно за изплащане на външни задължения и за допълнително увеличаване на резервите в централната банка. В резултат на това резервите на търговските банки се увеличиха значително и се доближиха до 7 милиарда евро (или 14 % от брутните активи на банковия сектор до декември 2015 г.), докато равнището на свърхрезервите (над 3,5 милиарда евро в началото на декември 2015 г.) покри почти два пъти минималните задължителни резерви (вж. графика 2.1.8). В допълнение към въздействието на силното нарастване на парите в обращение и на бюджетния резерв на правителството, счетоводният баланс на управление „Емисионно“ на БНБ ⁽⁹⁾ се увеличи до над 20 милиарда евро през втората половина на 2015 г. По този начин покритието на компонента на националната парична единица на агрегата „тесни пари“ M1 от активите на валутния борд се покачи до над 170 % през второто тримесечие на 2015 г., преди да се стабилизира на 161 % в края на ноември 2015 г. (вж. графика 2.1.9). За да защити увеличението си счетоводен баланс от загуби, причинени от средата на понижена доходност в чужбина, БНБ въведе правно определение на свърхрезерви и отрицателен лихвен процент по тези резерви, когато процентът по депозитното улеснение на Европейската централна банка е отрицателен. Въпреки че това действие ще намали стимулите на банките да съхраняват прекомерната си ликвидност в централната

банка, е малко вероятно то да доведе до значителни промени в поведението за поемане на рискове от банките, също и с оглед на предстоящия преглед на качеството на активите и тест за устойчивост на цялата система.

Графика 2.1.8: Резерви на търговските банки в БНБ

Източник: Българска народна банка

Графика 2.1.9: Активи и покритие на валутния борд

Източник: Българска народна банка

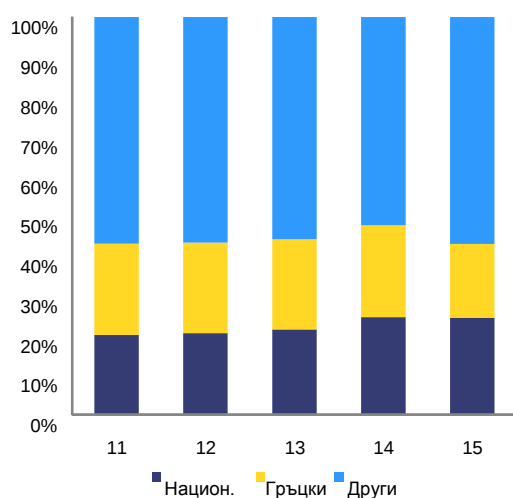
⁽⁸⁾ Вж. също „Икономически преглед“ 2/2015 г., Българска народна банка

⁽⁹⁾ Според правилата на валутния борд управление „Емисионно“ разполага с мандата да държи международните резерви на БНБ.

През 2015 г. започна консолидация в банковия сектор, като този процес се очаква да продължи през следващите години. През втората половина на 2015 г. дъщерното дружество на Eurobank придоби клона на Alpha

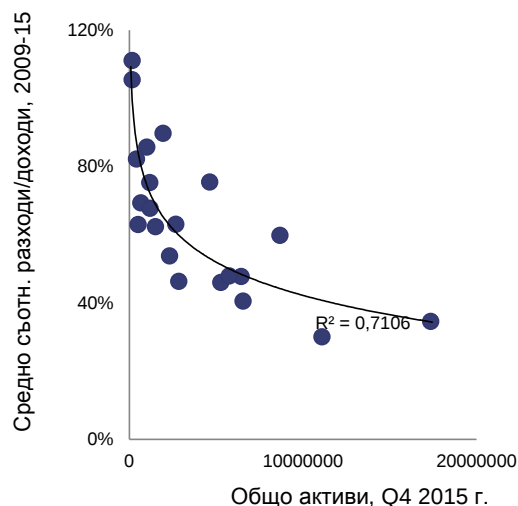
Bank, създавайки по този начин четвъртата по големина банка в страната по отношение на общите активи. През следващите години могат да се очакват допълнителни промени в структурата на собствеността в банковия сектор. Банките с гръцка собственост биха могли да бъдат засегнати с оглед на промените в техните институции майки. С оглед на значителния размер на дъщерните дружества с гръцка собственост (около 20 % пазарен дял през 2015 г.), продажбата им може да постави предизвикателства пред надзора и да доведе до значителни промени в структурата на банковия сектор. Според управата на БНБ структурните промени през следващите години могат да бъдат под формата на консолидация, като по-големите участници ще придобият някои от по-малките и по-малко ефективни участници (вж. графики 2.1.10 и 2.1.11).

Графика 2.1.10: Пазарни дялове по отношение на активите според собствеността

Източник: Българска народна банка

Графика 2.1.11: Ефективност на разходите и размер на банките, опериращи в България

Източник: Българска народна банка

Банков надзор

В отговор на слабостите, установени от общата оценка на МВФ и Световната банка спрямо Базелските основни принципи, Българската народна банка изготви план за реформа и развитие на банковия надзор. Списъкът от мерки, включващ конкретен график, е приет от БНБ и обхваща шест конкретни области: i) управленски модел; ii) реорганизация на управление „Банков надзор“; iii) нормативна рамка; iv) превантивни надзорни мерки и реструктуриране на банки; v) информационно-технологична и комуникационна осигуреност; и vi) координация и обмен на информация⁽¹⁰⁾. В съответствие с предложения график някои мерки — най-вече създаването на пълноценна дирекция „Дистанционен надзор“ — бяха вече изпълнени през последното тримесечие на 2015 г. Планът за реформа и развитие на банковия надзор е амбициозен проект и важен елемент от цялостната стратегия на БНБ за укрепване на доверието. Също толкова важна част от тази стратегия представляват прегледът на качеството на активите и тестът за устойчивост за банковия сектор, за които също

⁽¹⁰⁾ Текстът на плана може да бъде намерен на уебсайта на БНБ:

http://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_pressrelease/pr_20151005_1_a1_en.pdf.

започна подготвителната работа (вж. следващия раздел). През втората половина на 2016 г. въз основа на резултатите от прегледа на качеството на активите и тестовите за устойчивост МВФ и Световната банка трябва да извършат всеобхватна оценка ⁽¹¹⁾ на състоянието на банковия сектор.

В областта на управлението през октомври 2015 г. беше решено, че вътрешните правила и наръчниците, регламентиращи надзорната дейност, ще се одобряват от Управителния съвет на БНБ. В Управителния съвет на БНБ ще се внасят тримесечни доклади за текущото надзорно наблюдение на банките. С цел надзорният процес да бъде съпроводен с още по-голяма прозрачност, пред Управителния съвет на БНБ ще се отчитат резултатите от ежегоден вътрешен одит за спазване на правилата и процедурите за надзорната дейност. По този начин задължението да се налага спазване на установените процедури се изпълнява колективно от Управителния съвет на БНБ. Отговорността за прилагането на тези процедури, както и за предприемане на надзорни действия, обаче остава изключителен прерогатив на подуправителя, отговарящ за банковия надзор.

Реорганизирането на управление „Банков надзор“ има за цел да увеличи неговия капацитет и независимост. Освен създаването на отделна дирекция „Дистанционен надзор“, се създава и вътрешен консултативен съвет. Този съвет ще участва ключовият ръководен персонал на управлението с цел разглеждането на всички аспекти и последици от надзорните мерки в по-широк контекст. В новосъздадената дирекция ще бъдат назначени допълнителни 42 членове, което ще увеличи капацитета ѝ с около 50 %. Освен това се въвежда принципът за автоматична ротация на екипите за проверка на всеки две години.

Очаква се до март 2016 г. да бъдат подготвени законодателни промени с цел разширяване на правомощията за налагане на надзорни мерки. Предвижда се въвеждането на две нови правомощия — възможността за освобождаване на висшия

ръководен персонал на банките и възможността за освобождаване на външните одитори на банките. До септември 2016 г. БНБ ще проведе цялостен преглед на наредбите, вътрешните правила и наръчниците с цел привеждането им в съответствие с Базелските принципи. По-специално вече е било установено, че е необходимо приемането на два отделни наръчника — за надзорен преглед и за специален надзор. Освен това в същия срок ще бъде приет наръчник за надзорен преглед и оценка в съответствие с решенията на Европейския банков орган за общите процедури и методологии.

В областта на превантивните надзорни мерки и реструктурирането на банки се създава нова дирекция „Реструктуриране на банки“ извън управление „Банков надзор“. До декември 2015 г. БНБ възнамеряваше да конкретизира изискванията и процесите на изготвяне и одобряване на планове за възстановяване на банките. След това правилата и процедурите за предприемане на мерки за ранна намеса трябва да бъдат установени до март 2016 г. Директивите за възстановяване и реструктуриране на банките и за схемите за гарантиране на депозитите вече са били транспонирани в националното законодателство. В този контекст възможността за поставяне под специален надзор продължава да съществува, но уредбата е изцяло преработена. Срокът на специалния надзор е ограничен до един месец и той се използва като временна мярка, преди спрямо дадена банка да започне производство по ликвидация. Заедно с новото изискване за определяне на неналичността на влоговете в срок от пет дни, тези законодателни промени ще отстранят вероятността вложителите да нямат достъп до влоговете си за дълъг период от време, какъвто беше случаят с Корпоративна търговска банка ⁽¹²⁾.

В оценката на МВФ и Световната банка спрямо Базелските основни принципи бяха установили слабости по отношение на

⁽¹¹⁾ Програма за оценка на финансовия сектор

⁽¹²⁾ През 2014 г. между решението за поставяне на Корпоративна търговска банка под специален надзор и задействането на схемата за гарантиране на влоговете минаха повече от пет месеца.

управлението на риска от концентрации, свързан с нарушаването на ограниченията за големи кредити и сделките между свързани лица. Във връзка със сделките между свързани лица, понятието за свързаност беше разширено, за да обхване икономическите отношения, а не да се ограничава само до правните отношения. Въпреки че разширяването на надзорните мерки вече беше възможно по силата на съществуващата нормативна рамка, не се предвиждат промени с цел по-стриктно налагане на спазването на законовите изисквания. БНБ предпочита да запази правото си на преценка въз основа на надзорните си правомощия, вместо да разчита на автоматичното налагане на санкции. Освен това, разширяването на обхвата на регулаторните и надзорните правомощия няма да включва санкции за банките, които систематично закъсняват с публикуването на одитираните си счетоводни отчети.

Анализ на качеството на активите и тест за устойчивост на банките

Органите са предприели необходимите процедурни стъпки, за да започне процесът. БНБ е подписала договор с Делойт България, която да ѝ окаже съдействие при извършването на анализа на качеството на активите, включително при подготовката на методологията въз основа на използваната от ЕЦБ през 2014 г. цялостна оценка, и на последващите тестове за устойчивост. Досега процесът следва графика, определени от органите в националната програма за реформи от 2015 г. Анализът на качеството на активите на отделните банки е започнал и се очаква констатациите да бъдат съобщени на обществеността през август 2016 г.

Сектор на частните пенсионни фондове

Частните пенсионни фондове, действащи в страната, са най-големият небанков сегмент от финансовия сектор. Задължителни вноски на всички работещи лица, родени след 1960 г., са били събирани в продължение на повече от едно десетилетие, което повиши общите активи на пенсионните фондове до около 10 % от БВП. Законодателните изменения от 2015 г. позволяват на работещите да прехвърлят своите индивидуални сметки между частен

пенсионен фонд и националната разходопокривна схема. Бъдещото развитие на активите на частните пенсионни фондове ще зависи много от популярността на тази нововъведена възможност. Понастоящем пенсионните фондове са един от важните институционални инвеститори на вътрешния капиталов пазар. Те предоставят ново финансиране за местните предприятия, като поемат съответните ползи и рискове от това.

Основните рискове в сектора на частните пенсионни фондове са подобни на тези в банковия сектор. В сектора на пенсионните фондове могат да бъдат установени и рискове, свързани със сделките между свързани лица и концентрацията на инвестиции. Активите, държани от пенсионните фондове, сочат за различни стратегии, използвани от пенсионноосигурителните дружества, които ги управляват. Някои инвестират по-голямата част от своите средства на вътрешния пазар. Освен държавните облигации, холдингите включват корпоративни акции и облигации, взаимоспомагателни фондове и дружества със специална инвестиционна цел. Като се има предвид ниската ликвидност и ограниченото свободно търгуване на инструментите, вписани на националната фондова борса, тези инвестиции водят до по-висок риск в сравнение с по-ликвидните финансови пазари. Също така стойността на тези инструменти, която се предполага от пазарната им котировка, може да не отразява в пълна степен оценката, която би могла да бъде получена при сделка между несвързани лица при справедливи пазарни условия. Останалата част от средствата се съсредоточават върху ценни книжа, търгувани на международните капиталови пазари. Тези инвестиции са с по-ниска доходност в сравнение с доходността на вътрешния пазар. Въпреки това тази по-ниска доходност е придружена и с по-слаба променливост на оценките.

Ако установените рискове придобият реални измерения, те може да имат голямо отражение върху публичните финанси в бъдеще. Секторът на пенсионните фондове в България е създаден сравнително скоро и все още не е започнало изплащането на значителни суми. Първата голяма група пенсионери, която ще разчита на частни пенсии, ще се пенсионира

едва след 2020 г., а хората, които са внасяли в системата за целия период на своята кариера, ще се пенсионират едва след 2040 г. Въпреки това, проблемите, свързани с оценката на инвестициите и произтичащата от нея променливост на нетните активи, могат да доведат до ситуация, в която различните фондове ще изплащат различни суми на пенсионерите, като някои от тях ще плащат много по-малки суми при еднакво равнище на пенсионни вноски. Следва да се отбележи, че системата функционира като такава за определени вноски и рискът от незадоволителни резултати се носи изцяло от лицата, които правят вноските във фондовете. Всъщност подобна ситуация би могла да има значителни отрицателни последици за публичните финанси или пряко чрез необходимостта от заместване на пенсионните доходи, или непряко чрез необходимостта от осигуряване от публичните средства на други социални помощи и услуги за засегнатите лица.

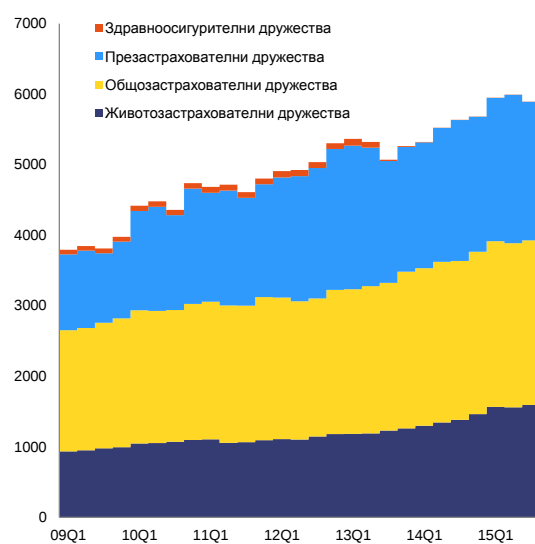
Органите са признали рисковете в сектора на частните пенсионни фондове и са иницирали извършването на анализ от независима трета страна на активите на тези фондове. Органът, отговарящ за надзора на пенсионните фондове, е установил наличието на рискове, свързани със съществуващите определения на термините „свързани страни“ и „контрол“, тъй като те не отчитат в пълна степен свързаността в икономически смисъл, и е предложил изменение на определенията. Планираният анализ от трета страна на активите — ако бъде извършен при прилагане на най-високите международни стандарти — би могъл да се окаже полезен за разкриването на всички възможни рискове, произтичащи от свързаността, концентрацията и надценяването на активите. Последващите действия във връзка с резултатите от този анализ, които се очакват през втората половина на 2016 г., ще бъдат от решаващо значение за гарантиране на стабилността на сектора в бъдеще.

Преглед на застрахователния сектор

Българският застрахователен сектор се разраства бързо и може да бъде голям източник на риск за финансовия сектор. Застрахователният сектор е относително слабо развит в сравнение с други държави от ЕС —

активите на застрахователните компании възлизат на 3,1 млрд. евро (7 % от БВП) в средата на 2015 г., а общо (животозастраховане и общо застраховане) брутните записани премии са били малко под 2 % от БВП през 2014 г. (вж. графика 2.1.12). В края на октомври 2015 г. е имало 38 регистрирани общозастрахователни дружества, от които осем са клонове на чуждестранни застрахователи. Имало е 18 регистрирани животозастрахователни дружества, от които три са клонове. Въпреки големият брой дружества, пет големи застрахователи държат половината от пазара на общото застраховане по отношение на записаните премии, а пазарът на животозастраховане е още по-концентриран. Големият брой малки дружества предполага рискове по отношение на способността им за пълно спазване на нормативните изисквания и способността им да осигурят достатъчно допълнителен капитал в съответствие с нормативната база.⁽¹³⁾

Графика 2.1.12: Развитие на застрахователния пазар (общо активи в млн. BGN)

Източник: БНБ

Бързият растеж на сектора вероятно е довел до натрупването на дисбаланси, сходни с

⁽¹³⁾ Много малките застрахователи остават извън приложното поле на режима „Платежоспособност II“. Такъв е случаят със застрахователите с брутен годишен доход от премии по-малък от 5 милиона евро и технически резерви под 25 милиона евро.

тези в други сектори в периода преди кризата. Задълбочаването и засиленото навлизане на финансовите пазари доведоха до бърз растеж на застрахователния сектор, като активите нараснаха с около 55 % между 2009 г. и средата на 2015 г. В периода преди кризата секторът беше доминиран от общото застраховане, предимно на моторни превозни средства и със задължителната застраховка „Гражданска отговорност“. Сборният дял на тези два сегмента в общото застраховане е около 70 %. Въпреки това между застрахователите могат да се наблюдават съществени различия. Някои диверсифицират дейността между автомобилното и другите видове застраховане, докато други се съсредоточават почти изключително върху автомобилното застраховане, и дори само върху застраховката „Гражданска отговорност“. Тези разлики предполагат различни профили на риск и различни пазарни стратегии, които биха могли да бъдат допълнителен източник на риск за сектора. Животозастрахователният сегмент отбеляза по-бърз растеж в периода след кризата, което вероятно се дължи на усещането на лицата за повишен риск.

Рентабилността на някои застрахователни сегменти е ниска и може да означава прилагане на по-ниски от нормалното цени. Има данни за практикуването по-ниски от нормалното цени при застраховането на моторни превозни средства, където брутните комбинирани коефициенти са над едно (1,39 за сухопътни превозни средства и 1,02 за застраховка „Гражданска отговорност“ на моторни превозни средства).⁽¹⁴⁾ Други сегменти с високи брутни комбинирани коефициенти са застраховането на кораби, застраховката за помощ при пътуване и застраховката за правни разноски. Значението на тези сегменти е ограничено в сравнение с автомобилното застраховане.

Органите са признали рисковете в застрахователния сектор и са инициирали извършването на анализ от независима трета страна на участниците на пазара. Подобно на действията, предприети в банковия сектор и в сектора на пенсионните фондове, органите са предприели първи стъпки за извършването на анализ и тестове за устойчивост на счетоводните баланси на застрахователните дружества, извършващи дейност в страната. Резултатите от този анализ, които се очакват през втората половина на 2016 г., ще бъдат последвани от действия, предвидени в рамките на Директива „Платежоспособност II“, и би трябвало да осигурят стабилността и конкурентоспособността на застрахователния сектор.

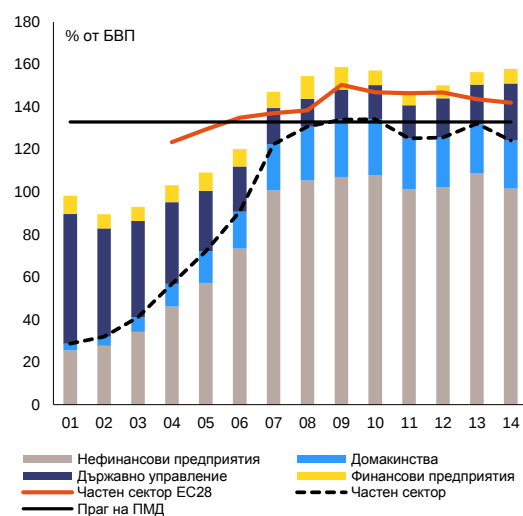
⁽¹⁴⁾ Комбинираният коефициент се изчислява, като сборът на понесените загуби и разходи се раздели на приходите, получени от записаните премии. С него се измерва рентабилността на застрахователните сегменти, като се изключват приходите от инвестиции в активи.

2.2. ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА И НАМАЛЯВАНЕ НА ЗАДЪЛЖНОСТТА

Задължениост на предприятията

Задълженията на нефинансовите предприятия са основният източник на уязвимост за задължениостта на частния сектор. Задължениостта на нефинансовите предприятия беше малко над 101 % от БВП през 2014 г., като тя е много по-голяма от задължениостта на домакинствата на равнище от 23 % (графика 2.2.1). Предприятията бързо разшириха своите счетоводни баланси в периода преди кризата, което доведе до значително увеличаване на техните пасиви. След известно намаляване на задължениостта в периода 2011—2012 г., задълженията на предприятията се увеличиха през 2013 г., но отново се понижиха през 2014 г. Като се има предвид, че голяма част от разширяването касаеше строителството и сектора на недвижимите имоти, сривът на цените на активите по време на криза вероятно е довел до свръхзадължениост на някои предприятия поради задълженията, които са поели за разширяване на дейността си. Недостатъците на нормативната уредба на несъстоятелността, описани по-подробно в раздела по-долу, пречат на решаването на проблема със задължениостта и засилват несигурността около оценката на корпоративните счетоводни баланси.

Графика 2.2.1: Дълг на частния сектор (консолидирани данни)

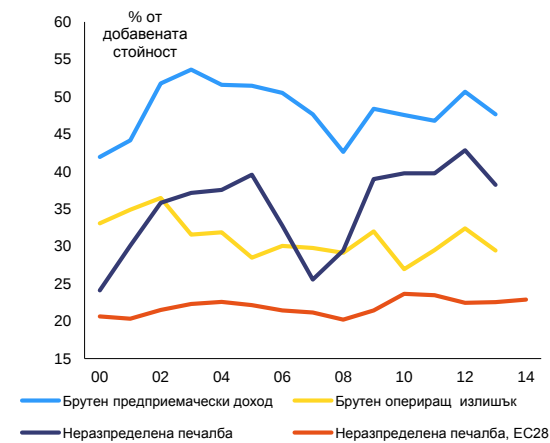

Източник: Европейска комисия

Устойчивата отрицателна инфлация създава допълнителна тежест за нефинансовите

предприятия, които трябва да намалят своята свръхзадължениост. Както беше описано по-горе, инфлацията бележи отрицателна тенденция от средата на 2013 г. насам. Цените на производителите и потребителските цени намаляха в резултат както на ниските международни цени на стоките, така и на някои специфични за страната фактори, като промените в регулираните цени. По-ниските цени оказват натиск върху корпоративните приходи и способността да се обслужва дългът. Брутният опериращ излишък намаля както в номинално изражение, така и като дял от добавената стойност и БВП през 2013 г. — първата година с отрицателна инфлация — и се възстанови съвсем слабо в номинално изражение през 2014 г., като все още продължава да намалява като дял от добавената стойност (графика 2.2.2). Чистата печалба на предприятията изглежда също се влияе и е засегната допълнително от разходите за обслужване на дългата.

Графика 2.2.2: Рентабилност на нефинансовите предприятия

Източник: Европейска комисия

Данните на фирмено и отраслово равнище разкриват слаби места и рискове, свързани с устойчивостта на обслужването на дълга в някои части на корпоративния сектор. Хоризонталният преглед на нефинансовите предприятия по дългов ливъридж и

рентабилност ⁽¹⁵⁾ показва, че една трета от българските предприятия, включени в набора от данни, е податлива на неблагоприятни събития, тъй като е едновременно силно задлъжняла и не достатъчно рентабилна (вж. таблица 2.2.1). Това показва, че явно капиталът е бил недалновидно инвестиран в нископроизводителни предприятия. Освен това е възможно кредиторите на тези дружества да не успеят да си съберат напълно дълговете, натрупани от такива дружества, което от своя страна може да влоши финансовото състояние на заемодателите. Отраслите, изправени пред най-големите рискове, свързани с устойчивостта на обслужването на дълга, са строителството, недвижимите имоти, хотелиерството и ресторантьорството и други бизнес услуги (графика 2.2.3). Към тези отрасли имаше най-голям приток на инвестиции в периода преди кризата, поради което не е изненадващо, че за тях съществува най-голяма вероятност от недалновидно разпределение на капитала. Рисковете, установени по-горе подчертават още веднъж необходимостта от добре замислена и добре функционираща уредба на несъстоятелността, която да позволи плавното уреждане на проблема със задлъжнялостта и свеждането до минимум на обезценяването.

⁽¹⁵⁾ Резултатите за разпределението на задълженията на предприятията се основават на индивидуалните фирмени данни от базата данни ORBIS на Bureau van Dijk. Данните се отнасят за финансовата 2014 година, които бяха налични в ORBIS в деня на изтегляне (януари 2016 г.) за голяма част от предприятията, но не за всички. Дъщерните дружества на местни предприятия с консолидирани финанси бяха изключени, за да се избегне двойно отчитане. Фирмите в областта на финансите и застрахователното дело, публичната администрация, здравеопазването, социалните услуги и образованието бяха изключени. Дългът се определя като сбор от заемите и нетекущите пасиви. Вложеният капитал е сборът на дълга и собствения капитал. Печалбата преди лихви, данъци, обезценяване и амортизация (EBITDA) е взета на право от базата данни. Праговете за дълг/вложен капитал (70 % и 90 %) и дълг/EBITDA (6x и 12x) са приблизително равни на 75-ия и 90-ия процентил в обединената извадка от фирми от петнадесет държави — членки на ЕС (които включват уязвими и основни държави). Докладваните цифри представляват частта от дълга, държан от предприятията, групирани по ниво на платежоспособност, като процент от общия размер на дълга.

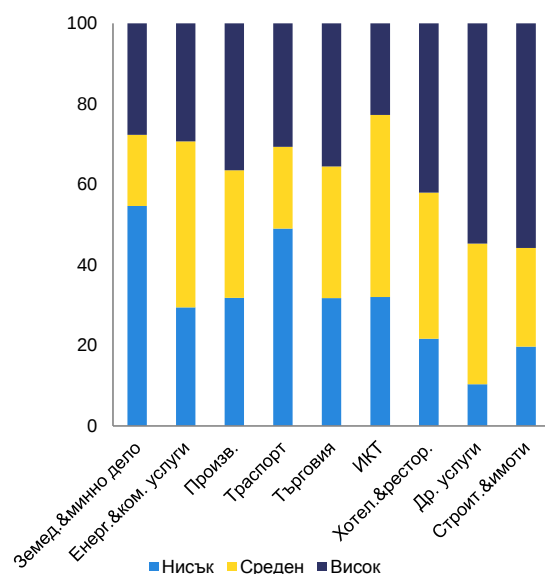
Таблица 2.2.1: Коефициенти на задълженията на предприятията (данни за 2014 г.)

Дълг/EBITDA	>12	11.5	5.6	23.9
	6x до 12x	8.0	3.1	6.3
< 6x		31.1	8.5	1.8
		<0.7	0.7 to 0.9	> 0.9
		Дълг/Вложен капитал		

Източник: База данни ORBIS

Слабото търсене на кредити изглежда е важен фактор за кредитните тенденции; в някои сектори обаче предлагането на кредити също може да се окаже проблем. Лихвените проценти по кредитите са намалели в периода след кризата. Въпреки това търсенето на кредити е било много слабо и съсредоточено главно върху рефинансирането на съществуващи задължения. Ново финансиране е било отпуснато само в някои сектори, ориентирани към износа, включително в преработващите отрасли и в сферата на професионалните услуги (свързани с разширяващия се сектор на аутсорсинга на бизнес процеси). Слабото търсене на финансиране е в унисон с бавното цялостно икономическо възстановяване, слабото вътрешно търсене и натрупаните големи дългове. Предлагането на кредити е било засегнато в по-малка степен, тъй като стабилният растеж на влоговете, свързан с избягването на риска и увеличаването на паричните преводи, е осигурило на търговските банки достатъчна ликвидност, както се обяснява в точка 2.1. Все пак възможно е някои области на икономиката, в това число секторът на малките и средните предприятия, както и строителната промишленост, да страдат от ограничено предлагане на кредити поради общия високорисков профил на националната икономика. Изискванията за отпускането на кредити на банките се затегнаха в периода след кризата и има вероятност да станат още по-стриктни вследствие на проблемите в банковия сектор през 2014 г.

Графика 2.2.3: Рискове за устойчивостта по сектори (данни за 2014 г.)

Източник: База данни ORBIS

Развитието на други икономически сектори е било по-благоприятно, но все още са налице някои рискове. Задлъжнялостта на домакинствата се повиши бързо от 2 % от БВП през 2000 г. на 27 % от БВП през 2009 г. Макар и на относително ниско равнище в сравнение с другите държави членки, следва да се отбележи, че разпределението на доходите на българските домакинства е доста разпокъсано. Затова е възможно някои домакинства да имат нужда да намалят задлъжнялостта си в периода след кризата, докато други да могат да понесат тежестта и дори да поемат нови задължения. Финансовите предприятия не са увеличили съществено задлъжнялостта си като дял от БВП в периода преди кризата и са успели да я снижат допълнително оттогава. Публичният сектор също поддържаше равнищата си на задлъжнялост относително стабилни. Въпреки това дефицитите, направени през периода 2014—2015 г. — заедно с еднократния заем, за да се предостави подкрепа за осигуряване на ликвидност на банките и да се отпуснат заеми на фонда за гарантиране на влоговете — доведоха до бързо увеличаване на дълга на сектор „Държавно управление“ — от 18 % през 2013 г. на 30 % през 2015 г.

Пасивите на държавните предприятия биха могли да имат значителни последици за икономиката като цяло. Държавните предприятия в секторите на енергетиката и транспорта са изпитвали финансови затруднения през последните години. По-конкретно Националната електрическа компания (НЕК), която е част от „Български енергиен холдинг“ (БЕХ), е предизвикала значителни загуби и е поела задължения към холдинговото дружество майка. Досега БЕХ е бил в състояние да финансира тези разходи чрез печалбите, генерирани в други дружества, като например атомната електроцентрала в Козлодуй и „Електроенергиен системен оператор“ (ЕСО), както и чрез заемане на средства на международните пазари. През миналата година обаче БЕХ е изпитал трудности да осигури външно финансиране за погасяване на задълженията на НЕК. Кредиторите са поискали държавна гаранция за заемите си, която за момента не е предоставена. Държавният железопътен оператор (БДЖ) също е срещнал трудности да обслужва дълга си и държавната гаранция е била задействана от кредиторите, за да съберат вземанията си. Тези два примера изтъкват взаимосвързаността на икономическите сектори и на рисковете, които носят условните задължения, както за публичните финанси, така и за цялостната макроикономическа стабилност.

Нормативна уредба на несъстоятелността

Основната причина за споменаване на нормативната уредба на несъстоятелността към настоящия момент е високото равнище на дълг на частния сектор. Нормативната уредба на несъстоятелността би могла да спомогне за решаването на проблемите, свързани с голямата задлъжнялост по редица начини. Първо, освобождавайки ресурсите, блокирани в непродуктивни дейности, нормативната уредба на несъстоятелността допринася за намаляване на вредното въздействие на високото равнище на частен дълг върху икономическата дейност. Второ, тя може да допринесе за намаляването на непроизводствените разходи, свързани с изпадането в несъстоятелност, като осигури прозрачни и бързи процедури за уреждането на несъбиращи дългове. Трето, преди да се стигне до несъстоятелност нейната нормативна уредба

влие на подбудите, които ръководят решенията както за предоставяне на кредит, така и за вземане на заем с цел инвестиции. Накрая, след като несъстоятелността е факт и длъжникът е станал неплатежоспособен, нормативната уредба определя в какъв размер се събират вземанията на кредитора и колко бързо се погасяват задълженията на длъжниците.

Действащата понастоящем българска нормативна уредба на несъстоятелността страда от редица слабости, по-специално голямата продължителност за разглеждане на делата за несъстоятелност и ниския процент на събиране на вземанията. Освен това съществува тенденция производството да приключи с ликвидация на дружествата вместо с тяхното оздравяване. Съгласно българското законодателство длъжниците нямат достъп до превантивна уредба за оздравяване, която да способства за спасяване на дружествата извън официалното производство по несъстоятелност. Българското законодателство в областта на несъстоятелността предвижда възможности за оздравяване само след като е образувано производството по несъстоятелност. Въпреки че продажбата на дружеството като действащо предприятие — в хода на производството по несъстоятелност и въз основа на одобрен план за оздравяване — е изрично допусната, не се допускат предварително договорени (*pre-pack*) продажби без намесата на съда (т.е. договорки, съгласно които продажбата на цялото предприятие или на обособена част от него, или на негови активи се договаря с купувач „преди“ назначаването на синдик). Освен това в плана за оздравяване може да се включат единствено съществуващи вземания, но да не може да се предвиди ново финансиране. В същото време българското законодателство не предвижда каквито и да било срокове за опрощаване на задълженията на предприемачи, както се предлага в препоръката на Комисията от 2014 г.⁽¹⁶⁾ Ако даден предприемач бъде обявен в несъстоятелност и след края на

производството по несъстоятелност останат неудовлетворени кредитори, на предприемача ще бъдат наложени определени правни ограничения за последваща търговска дейност.

Има слабости и във връзка с решаването на проблема с потребителския дълг. Понятието „потребителска свръхзадължност“ не съществува и не се допуска несъстоятелността на физическите лица, освен за физическите лица, които са регистрирани като еднолични търговци. Въпреки че България обмисля въвеждането на законодателство, което би позволило физическите лица, които не са еднолични търговци, да бъдат освобождавани от задълженията си, напредъкът в разработването на такова ново законодателство е много бавен. Следователно намаляването на потребителския дълг чрез института „несъстоятелност на физическите лица“ не е възможно в България.

Органите са наясно със съществуващите понастоящем недостатъци в нормативната уредба на националното производство по несъстоятелност и предшестващото го производство и на отрицателното им въздействие върху намаляването на задължността на предприятията и финансовата стабилност. Те са предприели редица политически инициативи. Инициативите включват: 1) въвеждане на ускорено производство по реструктуриране чрез бърза процедура за одобрение от съда на предварително договорените споразумения; 2) въвеждане на ясна рамка, предвиждаща извънсъдебно реструктуриране на задълженията и превантивни процедури; и 3) осигуряване на необходимото взаимодействие между съдилища по отношение на регистъра за неплатежоспособност, подобряване на качеството на данните от Търговския регистър и засилване на надзора върху одиторските компании. Справянето с тези предизвикателства ще бъде от основно значение за справянето с новите проблемни заеми, които предстоящите анализи на качеството на активите във финансовия сектор ще разкрият.

Понастоящем органите работят върху изпълнението на няколко инициативи. Първо, в процес на изготвяне е проект за

⁽¹⁶⁾ Препоръка 2014/135/ЕС на Комисията от 12 март 2014 г. относно нов подход към фалита и несъстоятелността на предприятията (ОВ L 74, 14.3.2014 г., стр. 65—70).

изменение на Търговския закон, който има за цел въвеждането на извънсъдебно производство по несъстоятелност за предприятия, изпитващи финансови затруднения. Очаква се скоро проектът да бъде внесен в Народното събрание. Обсъжданията са съсредоточени върху основния въпрос за това как да бъдат третирани правата на кредиторите, които решат да не сключват споразумение за уреждане на доброволна основа. Второ, подготвят се изменения на процедурата за подбор и контрол на синдиките по делата за неплатежоспособност и несъстоятелност. Трето, органите предвиждат също така изменения на подзаконовите актове относно съдебните производства по дела за неплатежоспособност и несъстоятелност.

В ход е укрепване на съдебната инфраструктура по делата за несъстоятелността, но са нужни допълнителни мерки за подобряване на ефикасността на съдилищата в тази област. Предвидените изменения на Търговския закон ще трябва да бъдат допълнени от подобрения в инфраструктурата на съдебната система. Това е нужно с цел ефективното подобряване на бързината и ефикасността на производството по несъстоятелност. През октомври 2015 г. във всички съдилища беше въведена нова електронна система за случайно разпределение на делата, която отчита сложността на делата и натовареността на съдиите. Тя има за цел да осигури прозрачно, обективно и ефикасно разпределение на делата. Работи се за финализиране на взаимосвързаността между Търговския регистър и системите за управление на документи на съдилищата, с която ще се осигури възможност за автоматично подаване до Търговския регистър на всички съдебни актове в процедури по несъстоятелност. Бяха предприети допълнителни мерки за осигуряване на обучение на персонала и допълнително пространство в съдилищата. Въпреки това, претоварването и неефективността на някои от най-големите съдилища в страната налагат предприемането на бързи действия за засилване на капацитета и специализацията и за уравнивяване на неравномерната понастоящем натовареност на съдиите.

Необходимо е също полагането на усилия за подобряване на качеството на Търговския регистър и засилване на надзора върху одиторските компании. Органите са в процес на подготовка на ново законодателство в областта на независимия финансов одит, с което ще се транспонира Директива 2014/56/ЕО относно задължителния одит на годишните счетоводни отчети и консолидираните счетоводни отчети. По отношение на качеството на данните в Търговския регистър органите разработват допълнителни функционалности на Търговския регистър, които ще ускорят процеса на подаване на годишните финансови отчети през следващата година. Предстои да бъде оценено въздействието на административните наказания за неподаване на годишни финансови отчети.

2.3. ПАЗАР НА ТРУДА

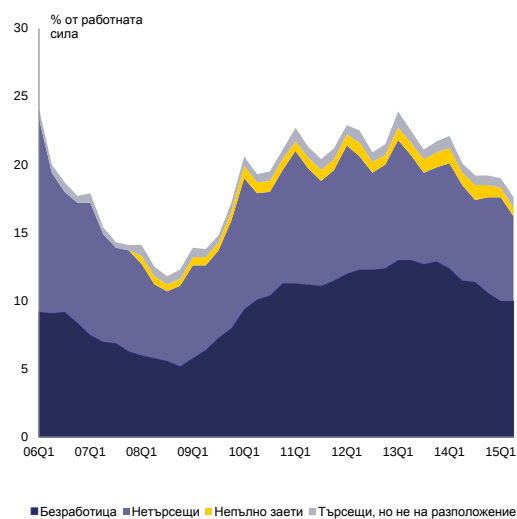
Приспособяване на пазара на труда — промени в областта на заетостта и безработицата

Промените в областта на заетостта показват постепенно подобряване на ситуацията на пазара на труда. През 2014 г. заетостта (на лицата на възраст между 20 и 64 години) е нараснала с 1,6 процентни пункта до равнище от 65,1 % и продължи да расте през 2015 г., като достигна 68,8 % през третото тримесечие на 2015 г. Растежът на заетостта се дължеше преди всичко на растежа в селскостопанския сектор, наред с леко подобрене в сектора на услугите. Това не предвещава особено добре за бъдещ растеж, като се имат предвид малките и слаби перспективи за производителността в селскостопанския сектор. Като цяло от повишаването на заетостта са се възползвали групи от населението на възраст над 25 години, поради което продължават да съществуват предизвикателства по отношение на младежката заетост. При равнище от 22,6 % през третото тримесечие на 2015 г., което е с около 12 процентни пункта по-ниско от средната стойност за ЕС, равнището на младежка заетост остава особено ниско. Продължават да съществуват предизвикателства и пред заетостта на други групи, като нискоквалифицираните възрастни работещи (31,5 %), жителите на селските райони (55 %) и ромите (22 %)⁽¹⁷⁾. Перспективите за заетост на тези групи бяха сериозно засегнати по време на кризата и така или иначе вече са били ниски поради натрупаните структурни недостатъци. Това е структурно предизвикателство и застрашава ефективното приспособяване на пазара на труда.

Равнището на безработица намаля и се задържа на 9,6 % през третите първи тримесечия на 2015 г. — съвсем малко над средното за ЕС. Въпреки подобреното равнището на безработица все още не са се върнали на равнищата отпреди кризата. Повишаването на заетостта, заедно с очакваното намаляване на работната сила, се предвижда да допринесе за допълнителен спад

на безработицата до 9,4 % през 2016 г. и 8,8 % през 2017 г. Продължават да съществуват обаче големи предизвикателства, тъй като голяма част от населението е на границата или извън пазара на труда (вж. графика 2.3.1).

Графика 2.3.1: Безработица и евентуална допълнителна работна сила

Източник: Европейска комисия

Дълготрайната безработица продължава да нараства въпреки повишаването на заетостта като цяло, което подчертава структурния ѝ характер и ниските възможности за активизиране на политиката на пазара на труда. Това отразява по-малкото създадени работни места, намаляването на равнищата на намиране на работа, постоянно ниското търсене на работна ръка и много големите несъответствия между търсените и предлаганите умения. Дълготрайната безработица представлява около 60 % от общата безработица (възрастова група 20—64 години) — едно от най-високите равнища в ЕС. Едва около 14 % от тези, които са били дълготрайно безработни през 2013 г., са могли да си намерят работа през 2014 г., а 60 % от тях са останали безработни⁽¹⁸⁾. Последният дял — устойчива дълготрайна безработица — е третият по големина в ЕС (след Гърция и Словакия). През 2014 г. всяко

⁽¹⁷⁾ Индекс на ромското включване, 2015 г., фондация „Секретариат на Десетилетието на ромското включване“, 2015 г.

⁽¹⁸⁾ Европейска комисия (2016 г.), „Заетост и социално развитие в Европа през 2015 г.“

пето дълготрайно безработно лице е било на възраст 55 години или повече, а всяко трето е било нискоквалифицирано. Близко 60 % от дълготрайно безработните са били мъже, което свидетелства за спад на икономическата дейност в сектори, като преработващите отрасли и строителството, и за предстоящото политическо предизвикателство за реинтеграция на пазара на труда. Описаното развитие на ситуацията е признак, че мерките за активизиране са недостатъчни. Големите пропуски в обхвата на дълготрайно безработните лица произтичат от много малкия брой регистрирани в публичните служби по заетостта⁽¹⁹⁾ и липсата на структурирано сътрудничество и обмен на данни между службите по заетостта и социалните служби. България изпробва центрове за заетост и социално подпомагане, които представляват нов модел на интегрирани социални служби и служби по заетостта.

Производителността на труда в България е най-ниската в ЕС и разликата между заплатите и производителността е достигнала най-високото си равнище през 2014 г. Реалните заплати се увеличиха значително по-бързо от производителността през 2012 г. и 2013 г. и малко по-бързо от производителността през 2014 г., отчасти поради отрицателната инфлация. Реалната производителност на лице отбелязва стабилен, но бавен ръст през периода. В резултат от тези тенденции, през 2014 г. разликата между заплатите и производителността (вж. графика 1.8) беше най-голяма, което говори за преобладаващото затягане на условията на пазара на труда и отдалечава перспективите за сближаване на доходите. Важно е производителността да се повиши, за да се запази конкурентоспособността в контекста на свиване на предлагането на работна ръка и наличието на натиск върху заплатите.

Намаляването и застаряването на работната сила и слабото участие на пазара на труда могат да застрашат капацитета за приспособяване на икономиката в дългосрочен план. Очаква се България да

продължи да понася огромен демографски натиск, водещ до предвиждано намаляване на населението с още 2,3 милиона души до 2080 г.⁽²⁰⁾ Освен това, предвижда се делът на лицата на възраст 65 години или повече да нарасне с приблизително 50 % през следващите 45 години, за сметка на лицата на възраст между 15 и 64 години. Бързото застаряване на българското население е причината за по-малкото хора на пазара на труда и по-ниската безработица. Значителната емиграция, вероятно съчетана с изтичането на мозъци, представлява допълнително предизвикателство.

Наличната информация сочи, че делът на сивата икономика в България е голям в сравнение с други държави — членки на ЕС. Недекларираният труд води до намаляване на приходите от данъци и като цяло поддържа ниска производителността. Две държавни агенции са основните органи в борбата с недекларирания труд. Главната инспекция по труда се занимава с прилагането на трудовото законодателство, а Националната агенция за приходите (НАП) отговаря за събирането на държавните приходи. Мерките за справяне с недекларираният труд обхващат засилване на правомощията на контролните органи, увеличаване на размера на наказанията, въвеждане на едnodневни трудови договори и подобряване на оценката на риска и обмена на данни. Отделните и съвместните кампании на инспекциите са довели единствено до временно спазване на законодателството в най-добрия случай. Усилията за насърчаване на доброволното спазване и за промяна на нагласите към недекларирания труд остават ограничени по обхват⁽²¹⁾.

⁽²⁰⁾ България претърпя един от най-големите спадове на население в света — от почти 9 милиона души населението спадна на около 7,2 милиона души в рамките на едно поколение, като нетната раждаемост и нетната миграция допринасят приблизително еднакво за този процес.

⁽²¹⁾ Р. Джекова и С. Williams (2014 г.), *Tackling the Undeclared Economy in Bulgaria* („Справяне с черната икономика в България“), Шефилдски университет.

⁽¹⁹⁾ Само 40 % от дълготрайно безработните са били регистрирани през 2014 г.

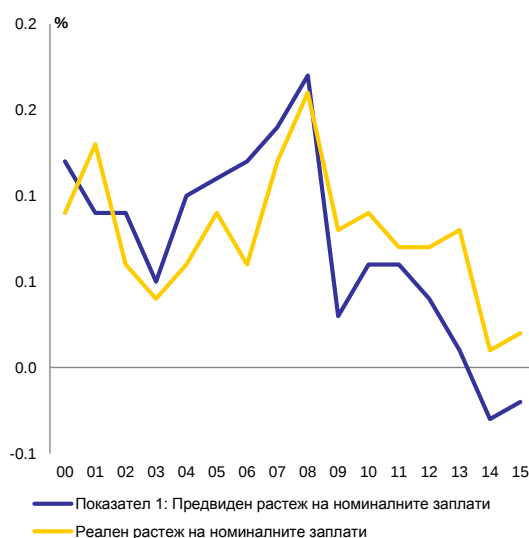
Приспособяване на пазара на труда — промени в разходите за труд и производителността

Разходите за труд продължават да бъдат най-ниските в ЕС въпреки скорошните увеличения. През 2014 г. средните почасови разходи за труд в икономиката като цяло (с изключение на селското стопанство и публичната администрация) все още са били на най-ниското равнище, регистрирано в ЕС, но са отбелязали увеличение с 3 % от 2013 г. насам. Увеличението на общия размер на разходите за труд се дължи главно на увеличението на плащаните от работодателите социалноосигурителни вноски и други плащани от работодателите разходи за труд. Въпреки че трудовите възнаграждения и заплатите също са се увеличили леко, през 2014 г. техният дял в общите разходи за труд е намалял до 84 %. Разходите за труд са нараснали най-много в промишления сектор (с изключение на строителството), но са останали без промяна за сектора на услугите. Това означава, че секторът на услугите е с най-високи разходи за труд в икономиката (което само по себе си не е проблем, предвид на по-високата му производителност).

Растежът на номиналните заплати беше по-голям от предвиденото въз основа на икономически показатели като инфлацията, производителността и безработицата (вж. графики 2.3.2 и 2.3.3)⁽²²⁾. Ако тази тенденция продължи, това може да е признак за наличие на евентуален риск за балансирания растеж и конкурентоспособността. Въпреки това по-бързият от предвиденото растеж на номиналните заплати би могъл да бъде отчасти обяснен с наличието на ефекти на Баласа — Самюелсън ⁽²³⁾, тъй като ръстът на

производителността е бил все още по-голям в търгуемите в сравнение с нетъргуемите сектори, като по този начин е стимулирал сближаването между доходите и заплатите в икономиката.

Графика 2.3.2: Растеж на работната заплата

Източник: Европейска комисия

растат по-бързо от производителността в нетъргуемите сектори. Това води до номинален ръст на разходите за труд за единица продукция (ТЕП) в нетъргуемите сектори, а следователно и в цялата икономика. 1) МВФ (2014 г.), *Central and Eastern Europe: New Member States (NMS) Policy Forum, 2014: Selected Issues* („Централна и Източна Европа — политически форум на новите държави членки (НДЧ), 2014 г.: Избрани въпроси“), 2) M. Dubravko и M. Klau (2008 г.), *Catching-up and inflation in transition economies: the Balassa-Samuelson effect revisited* („Наваксване на изоставането и инфлация в икономиките в преход — преразглеждане на ефекта на Баласа — Самюелсън“), Банка за международни разплащания.

⁽²²⁾ Измерен чрез изчисляването на референтното възнаграждение, като повече подробности относно методиката може да намерите в A. Arpaia и A. Kiss (2015 г.), *Benchmarks for the assessment of wage developments: Spring 2015* („Показатели за оценка на развитието на заплатите: пролетта на 2015 г.“), Аналитична уеб бележка 2/2015, ГД „Трудова заетост, социални въпроси и приобщаване“, Европейска комисия.

⁽²³⁾ Ефектът на Баласа — Самюелсън анализира диференцирания ръст на производителността в процес на сближаване с растежа на заплатите в търгуемите сектори, с което се стимулира работните заплати да

Графика 2.3.3: Годишен растеж на номиналните разходи

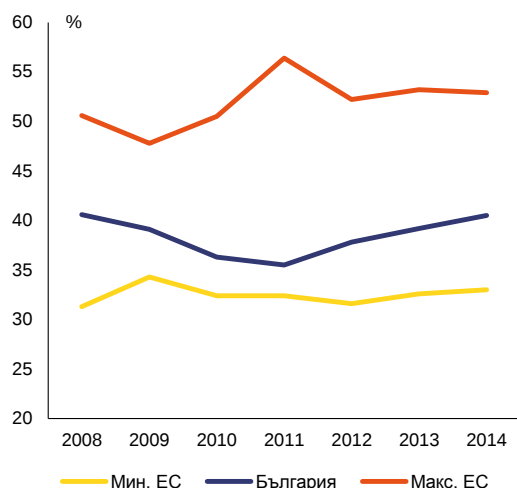

Източник: Европейска комисия

Динамиката на средната работна заплата прикрива значителни различия в разпределението на работните заплати като цяло, като обхватът и равнището на минималната работна заплата са се увеличили значително. Законоустановеният размер на минималната работна заплата се определя от Министерски съвет след (незадължителни) консултации със социалните партньори в рамките на Националния съвет за тристранно сътрудничество. Тъй като няма правила или насоки за определяне на минималната работна заплата, честотата на актуализациите варира значително. От 2011 г. до 2016 г. законоустановената минимална работна заплата се е повишавала. Въпреки това тя продължава да бъде — както в номинално изражение, така и в стандарти на покупателна способност — най-ниската в ЕС (графика 2.3.4). В допълнение на увеличението на размера ѝ, обхватът ѝ се е удвоил, което придава допълнително значение на повишаването на уменията на работещите. Предварителните оценки (в краткосрочен план) на българските органи сочат, че около 360 000 души ще бъдат обхванати от минималната работна заплата през 2016 г., което се равнява на приблизително 12 % от работната сила. Това води до свиване на кривата на разпределението на работните

заплати, като се има предвид постоянно нарастващият дял на лицата, наети на минимална работна заплата. Бяха проведени консултации със социалните партньори относно евентуален механизъм за определяне на минималната работна заплата, но между тях съществуват големи разногласия по отношение на релевантните критерии. Правителството обмисля възможността за въвеждане, най-рано от 2017 г., на минимални работни заплати в отделните сектори, които да бъдат договаряни от социалните партньори.

Графика 2.3.4: Минимална работна заплата като процент от средните доходи

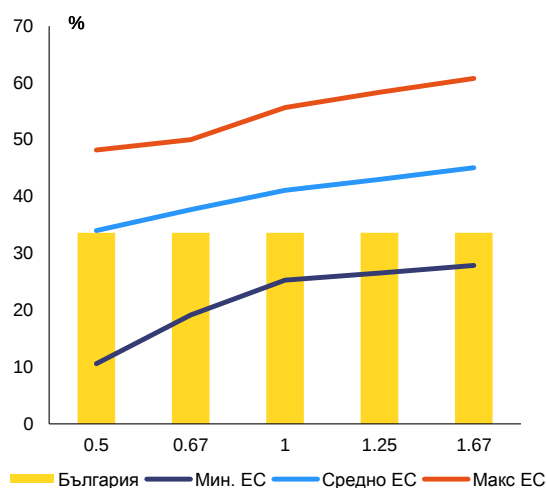

Източник: Европейска комисия

Повишаването на ръста на производителността на труда би допринесло за допълнителни ползи за икономиката и заетостта. Трайното, но слабо увеличение на производителността на труда, се дължи, наред с други фактори, на неизползвания потенциал на различни групи от населението (напр. младежите, възрастните работещи), сравнително високата степен на несъответствие между търсените и предлаганите умения на пазара на труда, големия дял на трудова заетост в сектори с ниска производителност и недостатъците в икономиката като цяло. Финансовата криза доведе до трудови загуби, които засегнаха нискоквалифицираната работна ръка в непропорционално голяма степен, като се отразиха и на повишаването на производителността на труда. Тази полза ще стане с обратен знак, когато равнищата на

заетост отново се повишат. Въпреки това през последното десетилетие е имало повишаване на заетостта в секторите с по-ниска производителност на промишлеността и услугите ⁽²⁴⁾. Допълнително повишаване на производителността в тези сектори е необходимо и осъществимо.

Графика 2.3.5: Данъчна тежест в България и ЕС, равнища на доходите като процент от средната работна заплата, 2014 г. (неомъжени/неженени)

Данъчната тежест е пропорционалната разлика между разходите за даден работещ за неговия работодател и нетните доходи на работещия.

Източник: Европейска комисия, ОИСР

Пречки пред функционирането на пазара на труда — данъчна тежест

Демотивиращите данъчни фактори за работа остават относително слаби. Минималните социалноосигурителни прагове обаче могат да доведат до регресивно данъчно облагане за някои нископлатени групи. Моделът на минималните социалноосигурителни прагове би могъл да доведе до случаи на *de facto* по-голяма данъчна тежест за нископлатените работещи, когато действителните работни заплати са под приложимите минимални социалноосигурителни прагове (графика 2.3.5).

⁽²⁴⁾ Световна банка (2015 г.), *Productivity in Bulgaria: Trends and Options* („Производителността в България — тенденции и възможности“).

Освен това ще продължи да се поддържа таванът на осигурителния доход, върху който се начисляват социалноосигурителните вноски — от около 1 300 EUR (приблизително 3 пъти средната работна заплата). През последните години минималните социалноосигурителни прагове започнаха да растат, следвайки като цяло, но оставайки над темпа на растеж на средната работна заплата, което отчасти се дължи на факта, че законоустановената минимална работна заплата расте по-бързо в сравнение със средната работна заплата, тъй като по подразбиране праговете не могат да бъдат по-ниски от нея. Плоската ставка на данъка общ доход от 10 % обяснява защо данъчната тежест върху труда (в т.ч. вноските за социално осигуряване) е значително под средната за ЕС и сред най-ниските в централноевропейските и източноевропейските държави — членки на ЕС, особено за лицата със средни и високи доходи. Поради този данъчен модел и в комбинация с ниските равнища на социално подпомагане финансовите демотивиращи фактори за работа са сравнително слаби.

Пречки пред функционирането на пазара на труда — несъответствие между търсените и предлаганите умения

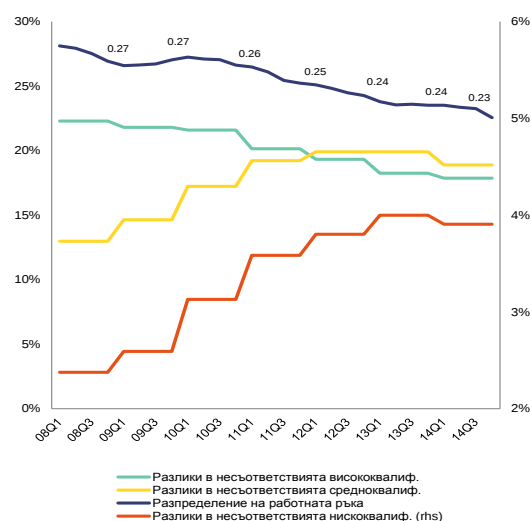
Постоянно високите равнища на недостиг на умения и несъответствието между търсените и предлаганите умения възпрепятстват капацитета на пазара на труда за приспособяване. Участието на уязвимите групи в образованието е ниско, а делът на преждевременно напусналите училище остава на равнище над средното за ЕС. Процентът на учещите през целия живот е сред най-ниските в Съюза. От друга страна, през последните години България е отбелязала напредък в повишаването на процента завършили висше образование (възрастова група 30—34 години), въпреки че той остава под средното равнище за ЕС (през 2014 г. България — 30,9 %, спрямо ЕС-28 — 37,9 %). България е на второ място в ЕС по несъответствие между търсените и предлаганите умения ⁽²⁵⁾, макар и то

⁽²⁵⁾ Измерено с оглед на разпределението на равнищата на заетост сред равнищата на образование. Разпределението на равнищата на заетост е показател

постепенно да намалява поради промяната в набора от умения на населението. Работодателите във все по-голяма степен посочват труда като ограничаващ фактор ⁽²⁶⁾, което — наред с други аспекти, като намаляването на населението в трудоспособна възраст или географското разпределение на работната сила — също говори за съществуващото несъответствие между наличните умения и потребностите на пазара на труда. Нискоквалифицираните работещи са изпитали най-голямото нарастване на несъответствията (графика 2.3.6), измерени чрез промяната в разликата между търсенето и предлагането ⁽²⁷⁾. Не е имало подобрене в равнищата на заетост на по-нискоквалифицираните лица — по-възрастните, по-малко квалифицирани лица напускат пазара на труда и биват заменени с по-млади, по-висококвалифицирани лица. Работодателите съобщават за недостиг на квалифицирана работна ръка в някои сектори. Основната причина за наличието на свободни и трудни за запълване работни места във висококвалифицираните професии е липсата на квалифицирана работна ръка (компютърни специалисти ⁽²⁸⁾, инженери, лекари специалисти, медицински сестри). Тази ситуация, при която търсенето надминава предлагането, се влошава допълнително от

емиграцията. В по-нискоквалифицираните професии свободни и трудни за запълване работни места се срещат най-вече в хотелиерството и ресторантьорството. Тези трудности най-вероятно са предизвикани от неблагоприятните условия на труд (включително ниското заплащане) и ненормирания работен ден.

Графика 2.3.6: Несъответствия между търсените и предлаганите умения, измерени чрез разпределението на работната ръка и разликите в несъответствията

Източник: Европейска комисия

Различия на пазара на труда

Подобряването на прехода от училище към заетост продължава да бъде основно предизвикателство, като почти три четвърти от младите NEET ⁽²⁹⁾ са били неактивни. Процентът на NEET в България все още е висок (20,2 %, което е доста над средното за ЕС равнище от 12,4 %). Процентът на неактивни младежи NEET в България през 2014 г. беше 14,4 % в сравнение с 6 % в ЕС (вж. графика 2.3.7). Делът на NEET (на възраст между 16 и 24 години) сред ромите е много висок (61 %) ⁽³⁰⁾. Младите хора често нямат право да получават обезщетения за безработица и затова често не са регистрирани в Агенцията

за несъответствието между търсените и предлаганите умения и обикновено се използва, за да се определи дали несъответствието между търсените и предлаганите умения има значение за изсяняването на структурната безработица. За повече информация вж. A. Kiss, A. Vandeplas, (2015 г.), *Measuring Skills Mismatch* („Измерване на несъответствието между търсените и предлаганите умения“), ГД „Трудова заетост, социални въпроси и приобщаване“, Аналитична уеб бележка 7/2015.

⁽²⁶⁾ Проучвания на Европейската комисия за бизнеса и потребителите: http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/surveys/time_series/index_en.htm.

⁽²⁷⁾ Измерени с оглед на съотношенията на разликите в уменията в предлагането на съответните равнища на квалификация, претеглени спрямо съотношенията на ниско-, средно- и висококвалифицираните работещи сред населението в трудоспособна възраст (на възраст от 15 до 74 години).

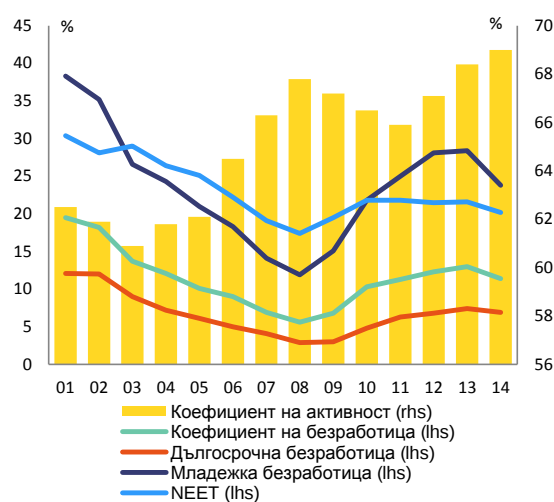
⁽²⁸⁾ Търсенето на компютърни специалисти е три пъти по-голямо от предлагането от страна на образователните институции (на година са необходими 6 000 специалисти, а са налични едва 2 000), с тенденция към увеличаване в средносрочен и дългосрочен план.

⁽²⁹⁾ Лица, които не участват в никаква форма на заетост, образование или обучение.

⁽³⁰⁾ Roma Survey 2014 („Проучване на ромите от 2014 г.“), Агенция на Европейския съюз за основните права

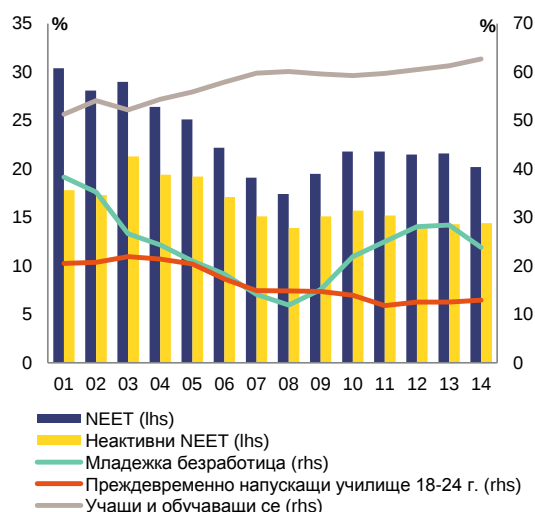
по заетостта. Явлението NEET продължи да бъде често срещано сред младите хора с по-ниско и средно ниво на образование. Потенциално то е показател за ограничената приложимост на пазара на образователните равнища извън висшето образование. Успоредно с това безработицата сред младите хора, въпреки че неизменно спада в продължение на повече от 2 години, все още се задържа на равнище от 21 % през третото тримесечие на 2015 г. и над средното равнище за ЕС от 20,1 % (вж. графика 2.3.8).

Графика 2.3.7: Равнища на активност, заетост и безработица, на NEET (лица, които не участват в никаква форма на заетост, образование или обучение) и дълготрайна безработица

Източник: Европейска комисия

Графика 2.3.8: Младеж — образование и обучение, равнища на заетост и на безработицата, NEET (лица, които не участват в никаква форма на заетост, образование или обучение)

Източник: Европейска комисия

България е предприела стъпки за справяне с предизвикателството на младежката безработица в контекста на плана за изпълнение на гаранцията за младежта, но предстои още много работа, особено за нискоквалифицираните лица. Въпреки че 2014 г. беше първата година на реално изпълнение на гаранцията за младежта, по-малко от половината от участващите млади хора получиха предложение през първите 4 месеца след регистрацията си. Достигането до най-уязвимите продължава да бъде предизвикателство. Приетите основни мерки включват реформа в областта на ПОО, нормативна уредба на стажовете, мерки срещу преждевременното напускане на училище, реформа на висшето образование и местни партньорства за насърчаване на информационните кампании. Публичната служба по заетостта (ПСЗ) предприе някои мерки за повишаване на ефективността на информационните кампании сред нерегистрираните NEET чрез организирането на трудови борси и работата на местно равнище с младежки медиатори и медиатори от ромски произход. Резултати все още са ограничени. Младите NEET, регистрирани в ПСЗ, се ползват от индивидуални планове за действие. ПСЗ е в контакт с учебните

заведения, за да откриват млади хора, изложени на риск от преждевременно напускане на училище, и да оказват подкрепа на завършващите висше образование. Повечето от мерките обаче са насочени към младите хора със средно или висше образование и се съсредоточават в по-малка степен върху нискоквалифицираните младежи. Това е особено обезпокоително, тъй като процентът на нискоквалифицираните ромите NEET е висок, а целенасочените действия все още са ограничени.

Други групи, като ромите, жените и по-възрастните работещи, се сблъскват с трудности на пазара на труда. Подобряването на пригодността за заетост на ромите има макроикономическо значение, тъй като те представляват над 20 % от новонавлизащите на пазара на труда ⁽³¹⁾. Обаче само 37 % от мъжете и 25 % от жените от ромски произход са трудово заети ⁽³²⁾; по-голямата част извършват неквалифицирана работа. Много от тях работят без официален договор. Ниската квалификация, етническата дискриминация и голямото значение на неформалните социални мрежи при намирането на работа представляват основните пречките пред ромите за достъп до пазара на труда ⁽³³⁾. Освен това ограниченият приобщаващ характер на образованието и грижите в ранна детска възраст затруднява социалното приобщаване и перспективите за навлизане на пазара на труда на децата от етническите малцинства, в частност на ромите. Услугите за отглеждане на деца остават недоразвити, като само 11 % от децата на възраст под 3 години са посещавали детски заведения за повече от 30 часа седмично, което

е значително под целта от Барселона от 33 %. Следователно родителството оказва значително въздействие върху заетостта при жените, тъй като през 2014 г. разликата в заетостта между майките с малки деца и жените без деца е 13,5 % (за възрастова група 20—49 години; в сравнение със средното за ЕС равнище от 13,2 %). Въпреки че в неотдавнашната пенсионна реформа бяха предприети мерки за увеличаване и изравняване на пенсионната възраст между мъжете и жените, слабата ефективност на активните политики по заетостта за по-възрастните работещи затруднява участието им на пазара на труда и засилва въздействието на демографските промени в страната.

Продължават да съществуват големи различия между селските и градските райони по отношение на заетостта. Заетостта в селското стопанство е 19,4 % ⁽³⁴⁾ — на второ място в ЕС след Румъния, в сравнение със средната стойност за ЕС от 5 %. Като се има предвид ниската производителност на сектора, това несъмнено представлява голямо предизвикателство. Брутната добавена стойност на селскостопанския сектор като процент от БВП е само 4,6 %. Високият дял на заетостта в селското стопанство се дължи до голяма степен на високото равнище на производството за задоволяване на собствените нужди и на това, че над 80 % от селскостопанския труд е семеен труд. Високото равнище на заетост в селското стопанство може да прикрива значителни рискове от скрита безработица и непълната заетост. Понастоящем равнището на безработица в селските райони е два пъти по-високо в сравнение с това в градските райони — 14 % срещу 6,4 %. Между регионите съществуват и значителни социално-икономически различия.

Активна политика на пазара на труда (АППТ) и реформиране на публичните служби по заетостта (ПСЗ)

Корекцията е възпрепятствана от ограниченото приоритизиране и насочване на АППТ. ПСЗ продължават да срещат

⁽³¹⁾ Laa, J. и C. Bodewig, *Roma Inclusion is Smart Economics - Illustrations from Bulgaria, Czech Republic, Romania and Serbia* („Приобщаването на ромите е интелигентен икономически избор — примери от България, Чешката република, Румъния и Сърбия“), ЕСП: Световна банка, 2011 г.

⁽³²⁾ *Roma from Romania, Bulgaria, Italy and Spain between social inclusion and migration, Comparative Study, EU Inclusive* („Ромите от Румъния, България, Италия и Испания между социалното приобщаване и миграцията, Сравнително проучване, Приобщаване в ЕС“), 2012 г.

⁽³³⁾ Системна диагностика на страната от Световната банка, *Bulgaria's Potential for Sustainable Growth and Shared Prosperity* („Потенциала на България за устойчив растеж и споделен просперитет“), 29 юли 2015 г.

⁽³⁴⁾ Съгласно данните от националните сметки, налични на уебсайта на Евростат.

трудности при прилагането на АППТ, особено с най-уязвимите клиенти (младите хора, дългосрочно безработните, нискоквалифицираните работници и ромите). През 2013 г. само 12,1 % от регистрираните безработни и 13 % от регистрираните дълготрайно безработни са участвали в АППТ. Освен това само 40 % от дълготрайно безработните са били регистрирани през 2014 г. Много малкият брой регистрирани и липсата на структурирано сътрудничество и обмен на данни между службите по заетостта и социалните служби създават големи пропуски в обхвата на подкрепата за трайно безработните. За тях се грижат основно социалните служби. Наличието на програми за трудова активност е неравномерно на програмна основа, приемствеността им е ограничена и те не са достатъчно добре диверсифицирани. АППТ се съсредоточават по-скоро върху субсидирането на заетостта, отколкото върху подкрепата за обучение, преквалификация и повишаване на квалификацията. Системата на ПСЗ за управление на изпълнението също се нуждае от подобрене с цел ресурсите да се обвържат по-добре с резултатите, както и за осигуряване на по-голяма гъвкавост при предоставянето на услуги, където са необходими. Ограничените изисквания към работодателите, които получават субсидии за заплати, могат да ограничат положителното въздействие върху дългосрочната устойчивост на работните места.

Според бюджета за 2016 г. националното финансиране за АППТ се очаква да намалее като дял от БВП, с което ще се увеличи зависимостта им от финансирането от ЕС и тяхната устойчивост ще бъде засегната. Финансирането на АППТ продължава да зависи силно от Европейския социален фонд (ЕСФ), тъй като националното финансиране остава номинално без промяна от около 37 милиона евро за 2016 г. включително. Бюджетът на ЕСФ за програмния период 2014—2020 г. обаче се е увеличил. Освен това разходите на АППТ на безработен все още са под равнището им отпреди кризата. За разлика от това, като се има предвид, че капацитетът на пазара на труда да се приспособява е намален поради съществуващите структурни проблеми, поставянето на по-силен акцент върху АППТ може да помогне да се гарантира устойчивостта на правителствените политики.

ПСЗ вече изготвиха план за организационни промени. Промените в Закона за насърчаване на заетостта са предназначени за активизирането на безработните чрез регионализация на програмите за заетост и насочване към специфични рискови групи по региони. Реформата предвижда и индивидуални, по-добре насочени и по-качествени услуги за хората с увреждания и други уязвими групи.

Особено малкият обхват на обезщетенията за безработица пречи на ефективността на мерките за активизиране. Сред краткосрочно безработните (<12 месеца) 24 % са получили обезщетения за безработица през 2014 г., докато средната стойност за ЕС от 37 %. Това особено отразява относително кратката максимална продължителност на обезщетенията за лицата, които са работили кратко време (за работилите до три години през 2015 г. тази продължителност е била около 16 седмици) и относително строгите условия за допустимост по отношение на осигурителните периоди (осигурителен период от 9 месеца за последните 15 месеца). Предварителните условия обаче са лесни за изпълнение, а на получаващите безработица се налагат леки изисквания за търсене на работа, ако изобщо има някакво изискване. Съществува потенциален риск да бъдат пропуснати възможности за активизиране на някои от най-подготвените безработни. Малкият обхват се обуславя също така от силната сезонна заетост и липсата на достатъчно осигурителен стаж за младите безработни. Максималната продължителност на обезщетенията за безработица е 12 месеца, което ограничава достъпа на дълготрайно безработните. Малкият обхват на обезщетенията за безработица и съответно на мерките за активизиране ⁽³⁵⁾ намалява наличната подкрепа за безработните да се върнат на работа.

Социален диалог

Основното равнище за колективно договаряне са предприятията, но секторното

⁽³⁵⁾ През 2013 г. едва около 7 % от лицата, които искат да работят, са участвали в редовни мерки за активизиране на пазара на труда.

равнище също играе важна роля. В България през 2012 г. членството в профсъюзи (измерено като дял на платените работници, членувачи в синдикати) е било 17,5 %, докато членството в организации на работодателите е било около 50 %. През 2012 г. около 29 % от работниците са били обхванати от колективно договаряне ⁽³⁶⁾. Значението на социалните партньори е особено очевидно при преговорите за определянето на минималните осигурителни прагове за около 85 икономически сектора и 9 професии. Договорените промени в праговете влязоха в сила чрез националното законодателство. За дейностите без постигнато споразумение правителството си запазва правото да наложи административно увеличение.

⁽³⁶⁾ База данни ICTWSS, версия 5, 2015.

2.4. ВЪНШНА ЗАДЪЛЖНЯЛОСТ

Международна инвестиционна позиция

През 2015 г. нетната международна инвестиционна позиция (НМИП) се подобри още повече. През второто тримесечие на 2015 г. външните задължения на България превишиха нейните чуждестранни активи с около 28 милиарда евро (64 % от БВП, графика 1.7 в раздел 1). Това представлява подобрене на НМИП с 8 процентни пункта от БВП в сравнение с края на 2014 г. и с над 31 процентни пункта от БВП в сравнение с най-голямата отрицателна позиция, достигната през 2009 г. По този начин външната задлъжнялост като цяло е намаляла значително в периода след кризата (графика 2.4.1).

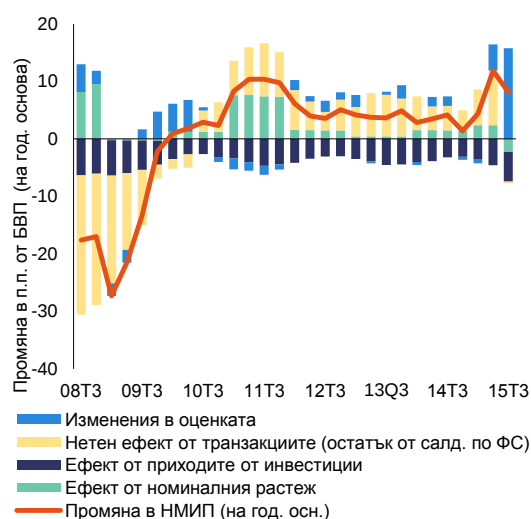
Подобряването на НМИП се дължи основно на намаляването на външния дълг, но увеличаването на активите също допринесе за това. Нетният външен дълг е основното обяснение за промените в НМИП. Той е намалял от около 46 % от БВП през 2009 г. до около 7 % през второто тримесечие на 2015 г. Нетните преки чужди инвестиции останаха много по-стабилни — от 89 % на 81 % от БВП през същия период. Основната причина за намалението им е забавянето на инвестиционните потоци след 2009 г., които бяха изпреварени от номиналния растеж на БВП. Що се отнася до активите, резервните активи на централната банка се увеличиха постепенно, за да достигнат 44 % от БВП в средата на 2015 г. в сравнение с 34 % през 2009 г.

При настоящия валутен борд чуждестранните активи са по-малко от резервите на централната банка. В средата на 2015 г. външните активи на България достигнаха около 84 % от БВП. Резервните активи представляват над 50 % от чуждестранните активи и включват фискалния резерв на държавата, положителната разлика между активите и пасивите на валутния борд, както и резервите на търговските банки, които тези банки държат в централната банка. В края на ноември 2015 г. за 12 месеца резервите на банките са се увеличили повече от два пъти — от 7 % до почти 15 % от БВП. Това до голяма степен отразява допълнителната ликвидност на банките, произтичаща от задействането на гаранцията по депозитите след фалита на КТБ

(около 5 % от БВП), които депозити бяха вложени наново главно в банковата системата и, при липса на растеж на кредитите, в крайна сметка се превърнаха в излишъци на резервите. За повече подробности относно динамиката на спестовните влогове и кредитите, вж. раздели 2.1. и 2.2.

Външните задължения включват голяма част от преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ), но остават източник на уязвимост. В средата на 2015 г. brutните външни задължения на България възлизат на около 148 % от БВП, от които 60 % се падат на ПЧИ. Това показва по-малък риск от отлив на капитали по тази част от задълженията. ПЧИ бяха основен източник на финансиране за икономическия растеж, както и фактор за инфлацията на активите в периода преди кризата. От 2009 г. насам потоците ПЧИ видимо намаляха, но се запазват положителни. Остават обаче някои източници на уязвимост: чуждестранните портфейлни инвестиции, които се състоят почти изключително от дългови инструменти, нараснаха почти тройно от 2010 г. насам и надхвърлиха 10 % от БВП. Също така външните заеми за местната икономика възлизат на над 30 % от БВП.

Графика 2.4.1: Приноси към измененията в НМИП

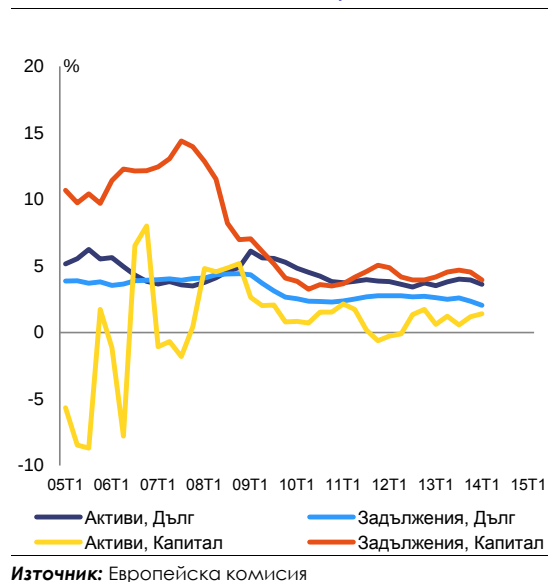
Източник: Европейска комисия

Възвръщаемостта от активите и пасивите бе като цяло стабилна в периода след кризата.

Имплицитната доходност ⁽³⁷⁾ може да разкрие важна информация за необходимата възвръщаемост и възприятията на чуждестранните инвеститори за риска в страната. Също така тя дава представа относно привлекателността за местните жители да инвестират в чужбина в сравнение с това да инвестират в националната икономика. Доходността от местните капитали, държани от чужденци, е повече от два пъти по-голяма в сравнение с доходността от чуждестранни активи, държани от жители в страната (графика 2.4.2). Това съответства на възприятието за по-големи рискове, свързани с българската икономика. Динамиката на доходността по дълговите активи и пасиви е малко по-различна, като дяловите участия на жителите във външен дълг носят повече от местните дялови участия. Това може да бъде евентуално обяснено с различния състав на дълговите активи в сравнение с пасивите, където кредитите за нефинансовия сектор представляват много по-голям дял.

⁽³⁷⁾ Капитал = преки инвестиции + портфейлни инвестиции, капиталови ценни книжа Дълг = портфейлни инвестиции, дългови инструменти + други инвестиции. Имплицитна възвръщаемост, изчислена като сбора на потока стойности от предходните четири тримесечия, разделен на запаса от предходния период.

Графика 2.4.2: Имплицитна доходност от дългови и капиталови инвестиции

Източник: Европейска комисия

Отраслов състав на външните задължения

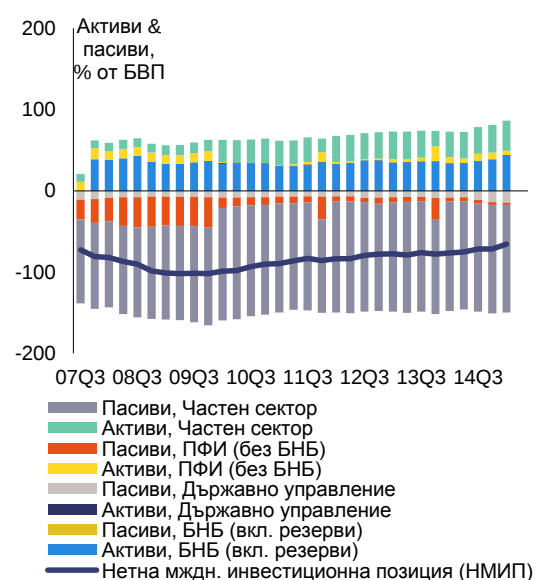
Увеличаващите се финансови нужди на правителството могат да бъдат източник на риск. Увеличаването на бюджетния дефицит през 2014 г. и 2015 г. заедно с необходимостта от подпомагане на финансовия сектор увеличиха зависимостта на публичния сектор от външно финансиране (графика 2.4.3). Вследствие на това брутният външен държавен дълг нарасна почти двойно като дял от БВП между 2009 г. и 2015 г. от около 7 % на 13 %. Макар и все още да е малко в сравнение с другите държави от ЕС, това съотношение може да нарасне още през следващите години, ако изпълнението на фискалната консолидация се окаже трудно или в случай че финансовият сектор се нуждае от допълнително финансиране. Обслужването на дълга не бе засегнато значително поради благоприятните условия за финансиране, каквито бяха ниските лихви през последните няколко години. Положението обаче може да се промени в средносрочен план. Допълнителен рисков фактор е нарастването на размера на условните пасиви, свързани с държавните предприятия, особено в енергийния и транспортния сектор.

До голяма степен намаля зависимостта на търговските банки от чуждестранно финансиране. От 2009 г. насам чуждестранните депозити в парични

финансови институции, с изключение на централната банка, са намалели с повече от 50 % както номинално, така и като процент от БВП. Освен това в средата на 2015 г. ликвидността на търговските банки е превишавала сумите, изисквани от централната банка. По този начин, поне за сектора като цяло, зависимостта на банките от финансиране от дружествата майки е намаляла в периода след кризата. За подробности относно промените във финансовия сектор вж. раздел 2.1

Задълженията на нефинансовите предприятия остават големи. Като цяло, брутният външен дълг на сектора на нефинансовите предприятия към трети страни също е намалял като дял от БВП в периода след кризата, макар и с умерени темпове, от 32 % през 2009 г. на 27 % през 2015 г. Това намаление е свързано главно с краткосрочния дълг, което предполага по-малък риск от отлив на капитали. Трансграничните вътрешнофирмени заеми са останали стабилни: около 39 % от БВП от 2009 г. насам. Едва през 2015 г. те се понижиха вследствие на преминаването от експозиции в дълг към експозиции в собствен капитал от около 2,5 % от БВП (графика 1.9 в раздел 1). Този конкретен вид финансиране остава един от основните източници за финансиране на предприятията в страната и следователно заслужава постоянно наблюдение. Корпоративната задлъжнялост се разглежда допълнително в раздел 2.2.

Графика 2.4.3: Външни активи и пасиви по сектори

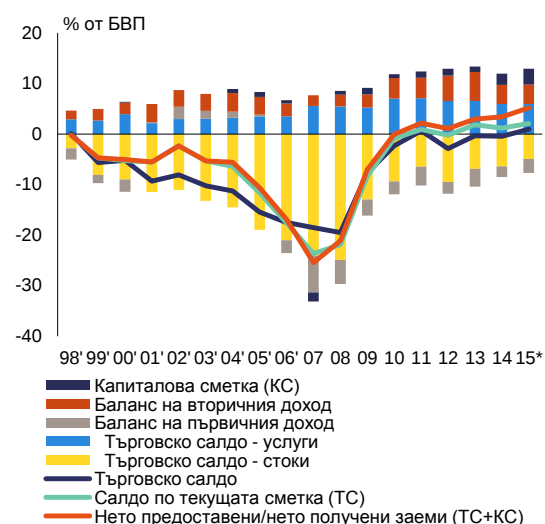

Източник: Европейска комисия

Корекция на текущата сметка

Както през предишните години, текущата сметка остана леко положителна през 2015 г. Салдото по текущата сметка е около или над нулата от 2010 г. насам. Предвид на слабото вътрешно търсене увеличението на износа на стоки и забавянето на техния внос са основните движещи сили на корекцията на текущата сметка. Това помогна на салдото по текущата сметка да се подобри от дефицит от около 20 % от БВП през 2008 г. — една от най-високите стойности, наблюдавани в ЕС по време на натрупването на дисбаланси през 2000-те години (графики 2.4.4 и 2.4.5). Търговският баланс при услугите е много по-стабилен и остана положителен между 5 и 7 % от БВП от 2007 г. насам.

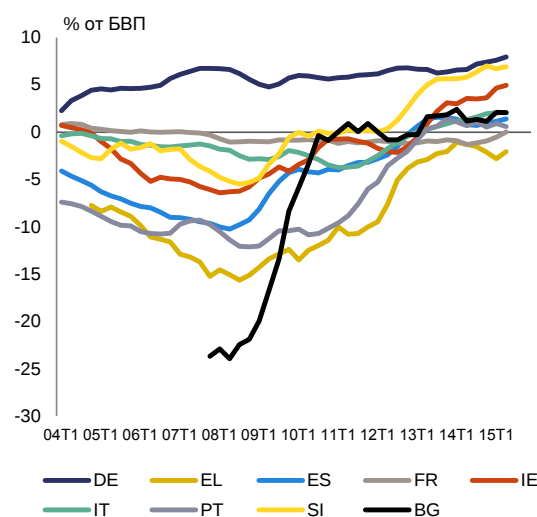
Графика 2.4.4: Състав на текущата сметка

Източник: Европейска комисия

Балансът на първичния доход остана отрицателен, което отразява големия приток на чуждестранни инвестиции, натрупани през периода на икономически подем, както вече беше описано в предишния раздел. За разлика от това балансът на вторичния доход и капиталовата сметка бяха положителни, което се обяснява с нарастването на безвъзмездните средства и трансферите от ЕС след присъединяването на България през 2007 г., както и с увеличението на паричните преводи от все по-голям брой българи, работещи в чужбина. Вторичният доход и капиталовите сметки допринесоха положително за подобряването на външната позиция на страната.

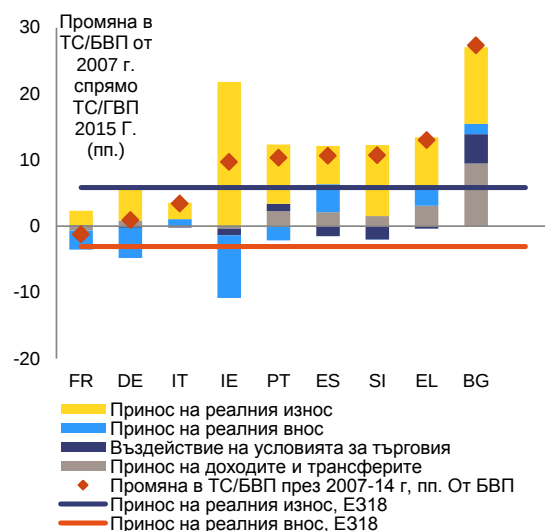
Графика 2.4.5: Текущи сметки на избрани държави членки

Източник: Европейска комисия

Корекцията на текущата сметка отразява структурна промяна в икономиката. Известен цикличен елемент в корекцията на текущата сметка може да се наблюдава през първите години след икономическия спад през 2009 г., като същевременно отрицателната разлика между фактическия и потенциалния БВП бързо намалява. От 2011 г. насам обаче икономическият растеж е задвижван до голяма степен от износа с устойчивото увеличаване на пазарния дял на износа (графика 2.4.6). Вътрешното търсене остана много слабо, тъй като частното потребление и частните инвестиции продължават да бъдат слаби. Публичното потребление и публичните инвестиции играха антициклична роля, особено през последните няколко години, като инвестициите получиха силна подкрепа от структурните и кохезионните фондове на ЕС. В бъдеще икономиката ще се възползва от микс на финансиране, основаващ се все повече на пазарни инвестиции. Структурното естество на корекцията се подкрепя и от вътрешния модел за корекция на текущата сметка, при който се взема предвид разликата между фактическия и потенциалния БВП и реалните ефективни колебания на валутните курсове.

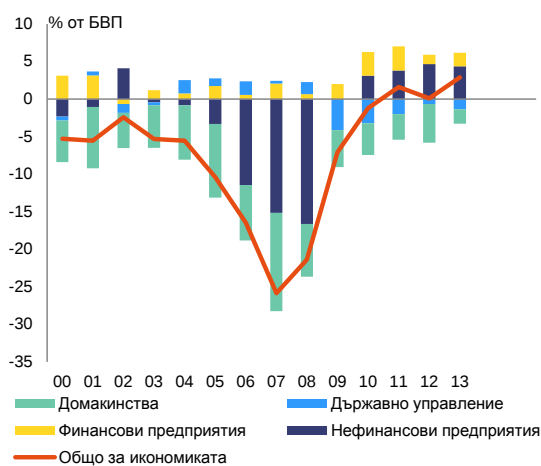
Графика 2.4.6: Приноси към промените в текущата сметка

Източник: Европейска комисия

Корекцията на текущата сметка отразява също структурните промени в баланса между спестяванията и инвестициите през последните години. Две основни структурни промени могат да бъдат установени в баланса на българската икономика между спестяванията и инвестициите след 2008 г. От големи нетни кредитополучатели нефинансовите предприятия бързо се превръщат в нетни кредитори (графика 2.4.7). Сред причините за тази промяна могат да са нуждата от намаляване на задлъжнялостта, липсата на възможности за инвестиции в период на икономически застои и промените във възприятието на риска и склонността към поемане на риск на собствениците на предприятия. Друга промяна се наблюдава в публичния сектор, където след няколко години на излишъци правителството става нетен кредитополучател. Тази промяна е очаквана в периода след кризата, тъй като се задействат автоматични стабилизатори и правителството провежда антициклична политика. Публичният сектор обаче продължава да е нетен кредитополучател през целия следкризисен период, което би могло да е знак за структурна промяна.

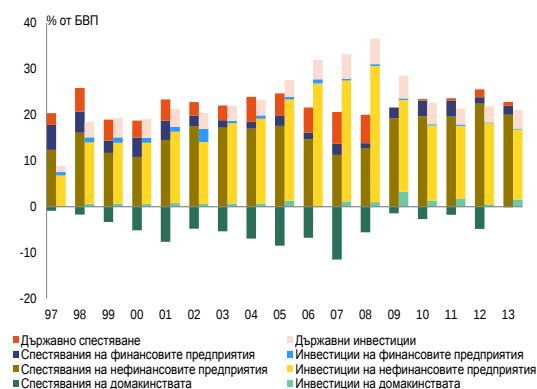
Графика 2.4.7: Нетно кредитиране по сектори

Източник: Европейска комисия

Домакинствата продължават да бъдат нетни кредитополучатели, макар и в по-малка степен отколкото през годините на икономически подем, което може да се обясни със стопанския цикъл. Финансовият сектор продължава да бъде нетен кредитор на икономиката (графика 2.4.8).

Графика 2.4.8: Спестявания-инвестиции по сектори

Източник: Европейска комисия

Като цяло може да се очаква по-нататъшно постепенно подобряване на външната позиция, но следва да бъдат отбелязани някои важни рискове, свързани със задълженията. Прилагането на инструмента, разработен от службите на Комисията за оценка на устойчивостта на НИМП, показва, че предвид сегашните очаквания, може да се прогнозира, че НИМП ще продължи постепенно да се подобрява. По-конкретно,

малък излишък по текущата сметка от около 1 % годишно би могъл да спомогне за намаляването на НИМП до прага на ПМД от - 35 % от БВП през следващите 10 години. Устойчивостта на НИМП на сегашното ѝ равнище следва да е възможно дори и при малък годишен дефицит между 1 % и 2 % от БВП. Въпреки това, както вече бе посочено по-горе, все още големият обем външни задължения следва да бъде наблюдаван отблизо. По-специално, това се отнася до нарастващите задължения на публичния сектор, както и до задълженията на нефинансовите предприятия.

Карта 2.4.1: Специфичен мониторинг

В цикъла на европейския семестър за 2015 г. бе установено, че България е засегната от прекомерни дисбаланси, за които са необходими решителни политически действия и специфичен мониторинг. За тази цел през ноември 2015 г. Комисията представи първия си доклад за специфичен мониторинг ⁽¹⁾. Цикълът на специфичния мониторинг приключва с това каре, в което се обобщават констатациите относно напредъка в провеждането на реформите (вж. приложение А), съсредоточаващи се върху специфичните за държавата препоръки (СДП) от значение за ПМД. В случая на България от значение за ПМД бяха счетени: СДП 1 (фискална политика), СДП 2 (финансов сектор) СДП 3 (пазар на труда) и СДП 5 (несъстоятелност). Политиките допринасят за постигането на следните основни цели:

Осигуряване на стабилни публични финанси. През 2015 г. целевият дефицит от 2,8 % от БВП съгласно ЕСС може да бъде леко надхвърлен. По-добрият от очаквания резултат отразява главно преизпълнението на приходите предвид на подобреното спазване на данъчното законодателство. Като цяло фискалната дисциплина също допринесе за бюджетната консолидация. През 2016 г. приетият бюджет си поставя за цел да постигне по-нататъшно намаляване на дефицита до 1,9 % от БВП, главно с оглед на по-нататъшното подобряване на данъчната администрация и някои икономични разходи. Временното намаляване в усвояването на средства от ЕС се планира да бъде частично компенсирано чрез инвестиции от национални ресурси, които ще се финансират също и чрез еднократни приходи, свързани с концесията на летище София. Макар в прогнозата на Комисията от зимата на 2016 г. да се предвижда също намаляване на дефицита, подобренията са по-малки, тъй като някои мерки за намаляване на дефицита все още не са достатъчно конкретизирани. Очаква се намаляването на дефицита да продължи през 2017 г. с оглед на вече приетите законодателни мерки за увеличаване на приходите. В същото време всяка допълнителна помощ за финансовия сектор може да увеличи дефицита. Важно е да се отбележи, че бе постигнат известен напредък със създаването на независим Фискален съвет, чиито членове бяха одобрени от Народното събрание в края на 2015 г.

Стабилизиране на банковия и небанковия финансов сектор. Централната банка измени законодателството за банковия сектор, въведе подобрения в банковия надзор и постави началото на всеобхватен преглед на качеството на активите на банковия сектор и го подложен на стрес тест. Надзорният орган за небанковия сектор приключи транспонирането на Директивата „Платежоспособност II“ и предприе първи стъпки към организирането на независим преглед на активите на пенсионните фондове и счетоводните баланси на застрахователните дружества.

Конкурентоспособност, стопанска среда и институционален капацитет. Съществуващите мерки и активната политика по заетостта се изпълняват, планират се и нови мерки, но все още без методика за мониторинг на тези политики. В ход е реформа на публичната служба по заетостта.

Като цяло бе отбелязан ограничен напредък.

Това до голяма степен съответства на констатациите в първия доклад за специфичния мониторинг. Оттогава обаче бе постигнат допълнителен напредък по отношение на публичните финанси с приемането на бюджета за 2016 г., включващ амбициозно усилие за консолидиране. Не бе постигнат допълнителен напредък по отношение на разработването на прозрачен механизъм за определяне на минималната работна заплата и на минималните социалноосигурителни прагове и, въпреки очакванията, уредбата за несъстоятелността не бе укрепена.

(1) http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/documents/20160118_bg_imbalances_epc_report_en.pdf

2.5. МАТРИЦА ЗА ОЦЕНКА НА ПРОЦЕДУРАТА ПРИ МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ДИСБАЛАНСИ

Тази матрица за оценка на ПМД обобщава основните заключения от задълбочения преглед в доклада за страната. Тя се съсредоточава върху проблемите с дисбалансите и корекциите от значение за ПМД*

Таблица 2.5.1: Матрица за оценка на процедурата при макроикономически дисбаланси - България

	Трудност на предизвикателството	Развития и перспективи	Отговор в политиките
	Дисбаланси (неустойчиви тенденции, уязвимост и свързани с тях рискове)		
Финансов сектор	Рисковете, произтичащи от банковия и небанковия финансов сектор, са свързани с опасенията относно качеството на кредита и мащаба на неразумните стопански практики. Реализацията на тези рискове ще представлява предизвикателство пред разпределението на ресурсите в икономиката, както и за публичните финанси. Влошаването на качеството на активите може да окаже натиск върху капиталовата адекватност на финансовите институции. След като бъдат изчерпани решенията от частния сектор, това може да натежи върху публичните финанси или чрез пряко подпомагане, или чрез потенциалната нужда от предоставяне на мостово финансиране на схемата за гарантиране на депозитите, която да разполага с достатъчно средства, за да изплати гарантираните влогове. Ограничаването на кредитирането в икономиката би могло допълнително да намали частните инвестиции (15 % от БВП през 2015 г., вж. стр. 8) и да потисне растежа, създавайки отрицателна взаимозависимост със задълбочаващото се влошаване на качеството на банковите активи. Подобни проблеми могат да възникнат в пенсионните фондове и застрахователните компании, особено за стопанските групи, към които принадлежат дружества от всички тези отрасли. Съществува риск от „зараза“ във финансовия сектор, която би могла да донесе рискове за макроикономическата стабилност.	Материализирането на рисковете в банковия сектор доведе до срива на четвъртата по големина банка. За изплащането на гарантираните депозити бе необходимо значително мостово финансиране от правителството. След пика на кризата резултатите на банките изглеждат се стабилизираха и доверието са върна, но основните рискове все още не са отстранени. Свойствата на частните пенсионни фондове и на застрахователния сектор изглеждат сходни с тези на банковия сектор. Наскоро се увеличиха рисковете за макрофинансовата стабилност в този сектор заедно с неговото разрастване.	В банковия сектор започна независим анализ на качеството на активите и стрес тест, за да се добие ясна представа за капиталовите позиции на банките и за да се възстанови доверието в сектора. Банковият надзор трябва да бъде укрепен, за да се равнява по най-добрите международни практики. Органите представиха план, който понастоящем се изпълнява. Органите транспонираха Директива „Платежеспособност II“, за да отстранят нормативните пропуски в застрахователния сектор. Все още не са изцяло приети измененията в уредбата на пенсионните фондове и надзора. Започна преглед на баланса на пенсионните фондове и застрахователните дружества и, ако той бъде извършен по високи стандарти, това би спомогнало за намаляване на рисковете във финансовия сектор.
Външна задължняост	Външната задължняост на България е голяма, както се вижда от отрицателната НМИП, надхвърляща 60 % от БВП (вж. стр. 31), от които 7 % се дължат на нетния външен дълг. Големият размер на външните задължения прави външната позиция уязвима от неблагоприятни шокове.	Отрицателната НМИП се подобри значително, като се понижи от над 100 % от БВП през 2009 г. до малко над 70 % от БВП през 2014 г. Очаква се подобрението да продължи, макар и с бавно темпо. Двете основни причини за подобряването на НМИП са намалелите задължения на финансовия сектор към дружествата майки, както и увеличаването на чуждестранните активи, принадлежащи на местни дружества (основно банки, но също и пенсионни фондове).	Тъй като на този етап органите не считат това за спешно, те не са предприели стъпки за отстраняването на рисковете, свързани с проблема на външния дълг.

(продължава на следващата страница)

Таблица (продължение)

Корпоративен дълг и намаляване на задължениостта	Задълженията, натрупани в периода преди световната криза (101 % от БВП през 2014 г., вж. стр. 13) и високото равнище на задълженията, запазили се в периода след кризата (104 % от БВП), показват вероятна нужда от намаляване на задължениостта. В краткосрочен план натискът за намаляване на задължениостта може да натегне върху инвестициите и растежа с вероятни последици върху средносрочните перспективи за растеж. Тези ефекти могат да се усилят, ако намаляването на задължениостта е бавно и продължително.	От 2008 г. насам дългът на частния сектор се движеше около 135 % от БВП. По-голямата част от него е в счетоводните баланси на нефинансовите предприятия. Отрицателното въздействие на бавното намаляване на корпоративната задължениост бе усетено както при търсенето, така и при предлагането на банково кредитиране. Дефлацията поставя допълнителен натиск върху обслужването на дълга и би могла да влоши проблемите в икономиката.	Необходими са политически стъпки за подобряване на уредбата на несъстоятелността, включително законодателство, институции и практики (вж. стр. 18). Правителството започна работа по изменението на частите на Търговския закон, свързани с несъстоятелността. Акцентът следва да се постави върху досъдебното и извъндосъдебното разрешаване на спорове, както и върху ускоряването на съдебните решения.
Въпроси, свързани с корекцията			
Пазар на труда	Българският пазар на труда е слаб с все още ниска заетост (65,1 % през 2014 г., вж. стр. 23) и високи равнища на безработица (11,4 % през 2014 г.). Несъответствията между търсените и предлаганите умения застрашават функционирането на пазара на труда, което затруднява балансираната корекция. Дългосрочната безработица продължава да нараства в периода след кризата, което подчертава до голяма степен структурното естество на безработицата. Увеличението на минималната работна заплата (МРЗ) и минималните социалноосигурителни прагове (МСОП) се решават без механизъм, основан на съответните макропоказатели. Системата за тяхното определяне не осигурява правилния баланс между целите за подпомагане на заетостта и конкурентоспособността и защитата на трудовите доходи.	През 2014 г. броят на заетите лица остана с около 13 % по-малък от върховата си стойност, достигната през 2008 г. Безработицата намаля, но главно в резултат на свиването на работната сила. Дълготрайната безработица представлява около 60 % от цялата безработица (за възрастовата група от 20 до 64 години) и е една от най-високите в ЕС (вж. стр. 23). Средното увеличение на МСОП през 2016 г. при дейностите, за които не беше постигнато споразумение, всъщност е по-голямо, отколкото за секторите със споразумение, като за това допринесе по-голямото увеличение на МРЗ в някои сектори. Това увеличава натиска върху нискоквалифицираните и ограничава възможностите за корекция на пазара на труда.	Въпреки въведените скромни подобрения, пред политиките остават важни предизвикателства. Остават пропуските в политиката при определянето на МРЗ и МСОП, където все още предстои да бъдат разработени прозрачни механизми. През периода 2013—2014 г. правителството запази непроменени МСОП за секторите, в които социалните партньори не постигнаха споразумение. През 2015 г. и 2016 г. правителството административно приложи средно увеличение от 4,2 % и 7,5 % за тези сектори, без да взема предвид макроикономическото въздействие от тази мярка (вж. стр. 30). Правителството предприе стъпки за оптимизиране на АППТ. Все още липсва обаче приоритизиране и насочване. Средствата за активни мерки за 2016 г. останаха номинално без промяна.
Закljučения от анализа на задълбочения преглед			
- Поради натрупаните задължения България е предмет на дисбаланси, свързани с нестабилността на финансовия сектор и голямата корпоративна задължениост. Корекцията се усложнява допълнително поради напрежението на пазара на труда. Тези дисбаланси създават уязвимост от неблагоприятен шок, който може да има вредни последици за функционирането на икономиката в краткосрочен и средносрочен план. - През 2015 г. настъпи известно стабилизиране на банковия сектор заедно с връщането на доверието, но в момента се извършва всеобхватен преглед на качеството на активите. Намаляването на задължениостта в корпоративния сектор е бавно, като в балансите на дружествата остават огромни дългове и увеличаващи се задължения. Дълготрайната безработица продължава да се увеличава, а несъответствията между търсените и предлаганите умения заплашват настоящата корекция в икономиката. - Ограничен напредък бе постигнат при подобряването на устойчивостта на финансовия сектор. Органите на външни консултанти, които да помогнат с прегледа на качеството на активите и провеждането на стрес тестове в банковия сектор, както и с прегледа на баланса на пенсионните фондове и застрахователните дружества. Бе приет план за реформи и развитие на банковия надзор, но все още е в начален етап на изпълнение. Предизвикателство остава подобряването на ефективността на производствата по несъстоятелност. В процес на изготвяне са законодателни предложения.			

(*)В първата колона се обобщава сериозността на проблемите, което има за цел да определи мащаба на дисбалансите. Във втората колона се съдържат констатации относно развитието и перспективите на дисбалансите. В третата колона се съдържат последните и планираните мерки. Констатации се докладват за всеки източник на дисбаланси и за всеки проблем с корекциите. В последните три точки на матрицата се прави обобщение на цялостните предизвикателства по отношение на тяхната сериозност, развитие, перспективи и политически отговор.

Източник: Европейска комисия

3. ДОПЪЛНИТЕЛНИ СТРУКТУРНИ ВЪПРОСИ

Освен проблемите с макроикономическите дисбаланси и корекциите, разгледани в раздел 2, в настоящия раздел се анализират други структурни предизвикателства пред България. Като набляга на областите на политиката, обхванати в специфичните за всяка държава препоръки за 2015 г., в този раздел се анализират проблемите, свързани с фискалната рамка. Второ, той обхваща данъчната система и данъчната тежест поради продължаващите проблеми със спазването на данъчното законодателство. Следва анализ на предизвикателствата, пред които са изправени пенсионната система, здравеопазването и системите за дългосрочни грижи. След това се разглеждат образованието и уменията с оглед на тяхното значение за устойчивия и приобщаващ растеж. Поради тяхната уместност и мащаб, след това се анализират проблемите, свързани с бедността и социалното изключване. Накрая, в раздела са засегнати проблемите, породени от неблагоприятните стопански и административни условия.

3.1 ФИСКАЛНА РАМКА

През последните няколко години фискалната рамка на България беше укрепена, след като в националното законодателство бяха транспонирани правно обвързващите изисквания на наднационално равнище, т.е. Директива 2011/85/ЕС на Съвета относно бюджетните рамки и Договора за стабилност, координация и управление (наричан обикновено Фискалния пакт), по които България е страна. С новия Закон за публичните финанси, който влезе в сила през януари 2014 г., бяха въведени голям брой фискални правила. Сред тях са правилото за структурно бюджетно салдо на равнище сектор „Държавно управление“ и подобряването на средносрочната бюджетна рамка, предназначена за по-добро насочване на бюджетния процес. Що се отнася до обвързващото естество на бюджетната рамка, което е от особено значение за оценката на нейната сила, резултатите на България са сред средните за ЕС. България дели тази позиция с други държави, в които таваните/целите могат да бъдат променяни в редица ситуации, предвидени в законодателството или в други публични административни разпоредби, и тези промени трябва да бъдат обяснени публично.

През 2015 г. бе постигнат допълнителен напредък с приемането на вторично законодателство за определянето на автоматичния корективен механизъм и за създаването на Фискалния съвет. Едва през април 2015 г., т.е. много след крайния срок за транспонирането на Директивата за бюджетните рамки и Фискалния пакт, Народното събрание одобри Закона за

Фискалния съвет и автоматичния корективен механизъм, който уточнява някои разпоредби на Закона за публичните финанси. Този закон определя условията, при които се задейства механизмът за корекция на значителните отклонения от средносрочната цел, и определя мандата и състава на Фискалния съвет.

Учреденият неотдавна Фискален съвет обаче все още не функционира напълно. На Фискалния съвет бе поверен широк мандат, включващ мониторинг на спазването на националните фискални правила. Този мандат включва правилото за балансиран в структурно отношение бюджет и за автоматичен корективен механизъм, издаването на становища и препоръки относно официалните макроикономически прогнози и издаването на становища относно рисковете за устойчивостта на публичните финанси. В края на 2015 г. Народното събрание назначи членовете на Фискалния съвет.

3.2. ДАНЪЧНА СИСТЕМА И ДАНЪЧНА ТЕЖЕСТ

Общата данъчна тежест в България е ниска.

През 2014 г. съотношението между данъчните приходи и БВП достигна 27,8 %, което го нарежда на предпоследно място в ЕС и е много по-ниско от средните за ЕС-28 около 40 %. Това обаче предполага ограничени ресурси за обществените услуги. Структурата на данъчната система благоприятства растежа, като данъците върху потреблението представляваха 14,1 % от БВП през 2014 г. — шести по големина в ЕС-28, а данъците върху енергийните продукти са основен източник на приходи в бюджета. Що се отнася обаче до другите данъци, благоприятстващи растежа, слабо се разчита на постоянните данъци върху недвижимата собственост (0,3 % от БВП спрямо 1,6 % в ЕС-28 през 2014 г.), а данъчните ставки за бензина и дизеловото гориво са сред най-ниските в ЕС ⁽³⁸⁾.

Българската данъчна система се характеризира с високи разходи за постигане на съответствие. Що се отнася до сроковете за привеждане в съответствие с данъчните разпоредби, България продължава да бъде на последно място в ЕС, въпреки че според последните налични оценки те наскоро са намалели от 454 на 423 часа годишно ⁽³⁹⁾. Също така разходите за събиране на данъци са високи — близо до горната граница на диапазона в ЕС на равнище 1,34 % от нетните приходи през 2011 г. (ОИСП, 2013 г.). Важно е да се отбележи, че България се представя по-скоро слабо при използването на електронното подаване на данъчни декларации, като това важи особено за подоходното облагане на физическите лица и корпоративните подоходни данъци. Това се дължи най-вече на липсата на законодателство, предвиждащо задължително подаване по електронен път. Преминването към изцяло електронна обработка на данъчните декларации би могло значително да намали

разходите за привеждане в съответствие и за събирането на данъци, тъй като част от декларациите могат да бъдат предварително и автоматично попълнени с информация за самоличността на данъкоплатеца или с информация от трети страни. Използването на информация от трети страни с цел предварително попълване на данъчните декларации в подоходното облагане не е задължително в България.

Подобряването на спазването на данъчното законодателство продължава да бъде важно предизвикателство. Усилията за подобряване на спазването на данъчното законодателство и борбата с укриването на данъци са важни за осигуряването на данъчни приходи, за стимулирането на по-голяма ефективност при събирането на данъците и за насърчаване на равнопоставеността. Стойността на ненаблюдаваната икономика, която е груб ориентир за равнището на неизпълнение на данъчните задължения, се оценява на 13,4 % от БВП през 2011 г. Последните оценки за недостига на средства от ДДС като дял от теоретичните задължения по ДДС е 17 % (2013 г.) — 11-то място в ЕС. Това обаче представлява значително намаление спрямо 24 %, отчетени през 2011 г. ⁽⁴⁰⁾.

През октомври 2015 г. България прие единна стратегия за спазване на данъчното законодателство и план за действие за периода 2015—2017 г. с цел преодоляване на предизвикателствата, свързани със спазването на данъчното законодателство. Бяха постигнати също споразумения за разширяване на обмена на информация и бяха въведени по-строги изисквания за проверка на акцизните стоки. За борбата със сивата икономика в новоприетата стратегия са открити различни проблеми, като паричната икономика и недостатъчното деклариране на трудови доходи и на продажби. В нея се предлагат различни мерки, описани подробно в приложения план за действие. Въпреки това в нея не е определена като проблем и не е

⁽³⁸⁾ От друга страна, цените без данъци на нефтопродуктите са сред най-високите в ЕС. В резултат на това през 2015 г. България бе с най-ниския относителен дял на данъците в ЕС за дизеловото гориво и бензин Euro-Super 95 и с втория най-нисък за нафта за отопление. От 2016 г. данъчната ставка за нафта за отопление се увеличи с почти 1200 %.

⁽³⁹⁾ Световна банка, 2015 г. Извършване на стопански дейности през 2016 г.: измерване на качеството и ефективността на регулаторната уредба, Washington, DC: Световна банка: DOI: 10.1596/978-1-4648-0667-4.

⁽⁴⁰⁾ Център за социални и икономически изследвания и централно бюро за планиране. (2015) Актуализиран доклад от 2013 г. към Проучването за количествено измерване и анализ на недостига на ДДС в ЕС-27

разгледана липсата на анализ и на оценка на въздействието на мерките за борба с измамите. Липсва цялостен анализ на риска, който да установи най-важните недостатъци при събирането на данъци и основните причини за тях. С цел да се противодейства на риска по всеобхватен начин анализът трябва да обхване работата на всички органи за събиране на данъци. Освен това мерките, предложени в стратегията за увеличаване на данъчните приходи, не изглеждат да са пряко предназначени за отстраняването на някои основни проблеми, например неадекватното използване на наличните технологии и информация, случаите на корупция и лошо управление.

3.3. ПЕНСИИ, ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СИСТЕМИ ЗА ДЪЛГОСРОЧНИ ГРИЖИ

Пенсионната система в България е устойчива в средносрочна и дългосрочна перспектива, но е изправена пред предизвикателства, свързани с адекватността на пенсиите. При разглеждането на фискалните показатели на устойчивостта на пенсионната система в България тенденцията се оценява като устойчива спрямо очакваното демографско развитие през идните десетилетия. В средносрочна и дългосрочна перспектива пенсионният компонент на разходите, свързани със застаряването на населението, е под средната стойност за ЕС. Като цяло България се определя като държава, изложена на слаб риск по отношение на фискалната устойчивост.

Според българските органи дефицитът на пенсионната система, финансиран от държавния бюджет, ще намалее до 2037 г. Понастоящем пенсионната система е силно субсидирана от държавния бюджет. Пенсионната система наскоро бе реформирана и за да намалее дефицитът, социалните осигуровки бяха увеличени с 2 процентни пункта (до 2018 г.). Освен това, считано от 1 януари 2016 г., държавата повече няма да участва като „трети застраховател“ (12 % държавна вноска), но ще продължи да се намесва постфактум, за да компенсира евентуален дефицит на системата. Според българските органи заедно със заложеното в законодателството увеличаване на пенсионната възраст (вж. следващата точка) се очаква мярката да стабилизира дефицита на пенсионната система до 2037 г.

Дългоочакваната пенсионна реформа увеличава пенсионната възраст на 65 години, считано от 2029 г. за мъжете, а от 2037 г. за жените. След обширни консултации със социалните партньори пенсионната реформа бе приета през юли 2015 г. Сред важните мерки са увеличаването и изравняване на пенсионната възраст, както и увеличението на броя изисквани осигурителни периоди на 37 години за жените и 40 години за мъжете. Освен това осигурителните вноски се увеличиха с 2 процентни пункта и осигурените лица могат да избират свободно между първия и втория стълб на пенсионната система. Процентът на натрупване за всяка прослужена година ще се

увеличи от 1,1 на 1,5, което оказва положително въздействие върху бъдещите пенсионни права за лицата, които могат да отговарят на изискването за по-голям брой осигурителни периоди. Макар прогнозите за бъдещата адекватност на пенсиите съгласно новото законодателство все още да не са налични, различните мерки за реформи ще направят адекватните доходи на възрастните хора по-тясно свързани със съответния им осигурителен стаж. Мерките на пазара на труда в подкрепа на по-дългия трудов живот на мъжете и жените следователно ще бъдат от решаващо значение за бъдещата адекватност на пенсиите.

През последните 15 години значително⁽⁴¹⁾ нарасна броят на личните пенсии за инвалидност. През 2014 г. новоотпуснатите пенсии за инвалидност нараснаха с 3,4 %⁽⁴²⁾. Освен това делът на разходите за пенсии за инвалидност в общите разходи за пенсии е нараснал значително от 10,3 % през 2000 г. на 20,3 % през 2010 г.⁽⁴³⁾ и 20,6 % през 2014. Въпреки че критериите за отпускане на пенсии за инвалидност наскоро станаха по-строги по отношение на медицинските прегледи, основният проблем остава липсата на ефективен контрол на място. Българските органи обявиха планове за реформа на системата, за да се отчита по-добре остатъчната работоспособност на лицата в трудоспособна възраст.

Здравеопазване

Българското здравеопазване е изправено пред големи предизвикателства, сред които ограничения достъп, ниската степен на финансиране и слабите здравни резултати. Смята се, че 12 % от българските граждани (които не пребивават постоянно в чужбина) нямат здравно осигуряване. Тази липса на покритие е неравномерно разпределена в

⁽⁴¹⁾ В края на 2000 г. личните пенсии за инвалидност бяха 323 517. Този брой е нараснал на 861 712 в края на 2010 г. и 907 380 в края на 2014 г.

⁽⁴²⁾ Общият брой пенсионери с новопридобити лични и наследствени пенсии за инвалидност през 2014 г. е бил 36 894.

⁽⁴³⁾ Световна банка, Кратък анализ на пенсиите за инвалидност за периода 2000—2010 г.

цялото общество. Неравенството в доходите личи от неравнопоставеността по отношение на достъпа, като най-засегнатите срещат най-големи проблеми при получаването на услуги от общественото здравеопазване. По-конкретно, липсата на здравно осигуряване е особено разпространено сред ромското население.

За ограничения достъп до здравеопазването свидетелстват многото изнесени данни за неудовлетворени медицински потребности главно поради високите разходи. Българското здравеопазване продължава да страда от слабо финансиране, а населението е недостатъчно защитено срещу финансовия риск от влошаване на здравето. През 2013 г. публичните разходи за здравеопазване са представлявали 4,52 % от БВП (значително под средното за ЕС). Това е особено фрапиращо при фармацевтичните продукти. Публичните разходи за лекарства в България като дял от всички разходи за лекарства при амбулаторно лечение са най-ниските в ЕС (23,8 % през 2013 г. срещу 58,4 % средно за ЕС). Поради недостиг на публично финансиране не може да се гарантира подходящ достъп до здравеопазване за цялото население. В здравеопазването са широко разпространени подкупите и неофициалните плащания, както и неефективното разпределение и използване на ресурсите.

България е изправена също пред важни предизвикателства, свързани със здравето на работната сила, но на страната ѝ липсват цялостна стратегия и политики за справяне с това предизвикателство. Икономическата криза задълбочи тези проблеми и може скоро да се очаква здравеопазването да бъде изправено пред сериозни проблеми, свързани с наличността на медицински персонал. Въпреки че броят на лекарите е малко по-голям от средния за ЕС, средната им възраст е 51 години. Броят на медицинските сестри е вторият най-малък сред държавите членки и тяхната средна възраст е 49 години. Емиграцията на здравни специалисти се дължи главно на по-високите възнаграждения в други държави членки, но също и на липсата на подходящи възможности за професионално развитие в България. Това също се дължи

частично на слабото финансиране за здравеопазването.

Резултатите на българското здравеопазване продължават да са слаби. Сред държавите — членки на ЕС, България се представя най-зле в областта на детската смъртност (1—14 години), предпоследна е по перинатална смъртност и постига четвъртото най-лошо постижение от гледна точка на предотвратимата смъртност. България е на едно от последните места в ЕС по продължителност на живота и смъртност. Смъртността от заболявания на кръвоносната система е най-голяма сред всички държави членки. Лошите здравни резултати се отразяват отрицателно на населението в трудоспособна възраст. Оценява се, че смъртността преди 65-годишна възраст намалява работната сила в България с 2,7 % в сравнение с нейния потенциал, изчислен чрез използването на средния за ЕС процент на смъртност ⁽⁴⁴⁾.

Проблемите с ниската ефективност и ефикасност на здравните услуги са значителни. Българското здравеопазване е особено концентрирано в болниците. Болничният капацитет значително надвишава средния за ЕС (през 2013 г. болниците са разполагали с 524 легла за лечебни услуги на сто хиляди жители, докато средната стойност за ЕС е 355). За разлика от това амбулаторните и първичните здравни грижи не са достатъчно развити и има проблеми с достъпа за общопрактикуващи лекари, особено в слабо населените региони. Болничните заведения предоставят много услуги, които в други държави членки се извършват амбулаторно. Липсата на избирателно договаряне, т.е. задължението на Националната здравноосигурителна каса да възстановява услугите, предоставяни от всички болници в страната, задълбочава финансовите проблеми на хазната. Съвсем наскоро бяха предприети мерки това да се промени. Националната

⁽⁴⁴⁾ Източник: Изчисления на Европейската комисия относно отражението на смъртността върху числеността на работната сила, измерена като брой потенциални години трудов стаж спрямо кохортата раждания, стандартизирана спрямо броя на населението и микса от възрастови групи, въз основа на променливите на Евростат [demo_mlfetable], цифри за 2013 г.

здравна карта бе публикувана за обществена консултация. От април 2016 г. тя следва да послужи за основа на договорните услуги в областта на здравеопазването. Първите резултати могат да се очакват най-рано няколко месеца след тази дата. През 2015 г. бяха предприети първите стъпки за определянето на ясни правила за оценка на разходите за здравни услуги, но механизмът не е въведен напълно. Между различните болници понякога има огромни разлики в разходите за една и съща процедура, което допълнително тежи върху бюджета на Националната здравноосигурителна каса.

За България може да е полезно да подобри политиките по ценообразуването на фармацевтичните продукти и възстановяването на разходите за тях. Фармацевтичните разходи на България заемат непропорционална част от бюджета — 38 % от общите разходи за здравеопазване⁽⁴⁵⁾. Органите наскоро направиха някои първоначални промени в системата, за да вземат предвид ефективността на разходите за лекарства, но не и в случай на направления за клинично лечение. Използването на оценка на здравните технологии вече представлява инструмент за вземане на решения. По-голямото усвояване и използването на икономически ефективни лекарства ще намали разходите и ще подобри достъпа на пациентите до лекарства.

Неотдаващите реформи в здравеопазването предвиждат настоящият пакет на покритие да бъде разделен на три пакета — основен, допълнителен и спешен. С реформата официално ще се въведе период на изчакване и възможността за доброволно здравно осигуряване за онези, които не желаят да чакат за услуги по допълнителния пакет. От първостепенно значение е замисълът и въвеждането на тази реформа да не увеличат още повече неравнопоставеността сред населението при достъпа до необходими здравни грижи.

⁽⁴⁵⁾ Министерство на здравеопазването на Република България и Международната банка за възстановяване и развитие, Окончателен доклад с препоръки за реформирането на фармацевтичния сектор на България, май 2015 г.

Дългосрочни грижи

Поради резкия демографски срив е необходимо да бъдат подобрени дългосрочните грижи, тъй като възрастните хора са по-уязвими икономически и им е трудно да посрещнат разходите за тях⁽⁴⁶⁾. Коефициентът на възрастова зависимост на хората над 65 години спрямо хората на възраст между 15 и 64 години е бил 30,1 % през 2015 г. и се предвижда да нарасне до 58,7 % до 2060 г. Тъй като необходимостта от дългосрочни грижи продължава да нараства, увеличава се и необходимостта от предоставяне на висококачествени услуги при по-ниски разходи и съобразена с това подобрена структура. Предоставянето на дългосрочни грижи се извършва в рамките на две различни системи — системата на здравеопазването и системата за предоставяне на социални услуги. Услугите се уреждат от няколко различни видове законодателни актове. Разпокъсаността на законодателството води до пропуски в предоставянето на социални услуги. Болниците често са принудени да държат възрастни пациенти за по-дълги периоди по-скоро по социални, а не по медицински причини. Произтичащите от това значителни разходи за здравеопазването допълнително обострят необходимостта от реформи в предоставянето на дългосрочни грижи.

Въпреки известния напредък бавно се извършва деинституционализирането на хората с увреждания и възрастните хора. Настоящото равнище на координация между социалната и здравната система не гарантира оптимално качество на предоставяните услуги и ефективно използване на ресурсите. За преодоляването на предизвикателствата пред предоставянето на дългосрочни грижи през 2014 г. българското правителство прие Национална стратегия за дългосрочна грижа. Очаква се обаче планът за действие по тази стратегия да бъде приет най-рано едва през 2017 г. Основната му цел е предоставянето на достъпни, висококачествени и устойчиви дългосрочни грижи за възрастните хора и хората с увреждания. Той включва мерки,

⁽⁴⁶⁾ World Bank, Health Sector Diagnosis Policy Note Bulgaria (Световна банка, Бележка за политиката, Диагноза на българското здравеопазване), 2013 г.

целящи деинституционализация и устойчиво разширяване на достъпа до общински услуги и услуги по домовете, както и цялостно подобряване на механизма за координация между социалната и здравната система. Българските органи в момента анализират качеството на съществуващите 160 заведения за дългосрочни грижи.

Процесът на деинституционализация на децата продължава да бъде подкрепян значително от европейските структурни и инвестиционни фондове. Бяха създадени общо 179 центрове за общински услуги в 78 общини и региони, а 2293 деца са постъпили в приемно семейство. Започна работата по актуализирането на финансовите стандарти за предоставянето на новосъздадените общински услуги. Въпреки напредъка работата трябва да продължи, за да се гарантира ефективното предоставяне, високото качество и финансовата устойчивост на всички нови услуги по места.

3.4. ОБРАЗОВАНИЕ И УМЕНИЯ

Подобряването на човешкия капитал е от ключово значение за повишаването на производителността и икономическия растеж и за борбата с бедността и социалното изключване. Делът на записаните ученици наскоро намаля на всички равнища в образованието с изключение на висшето образование. Това хвърля сянка върху бъдещите перспективи за растеж, както и върху капацитета на образователната система да приобщава уязвимите групи и да осигурява на учащите се необходимите умения.

Уязвимите групи като ромите и учениците от бедни семейства продължават да са изправени пред значителни пречки при достъпа до образованието и неговото завършване, особено в селските райони. Учениците в неравностойно положение обикновено се съсредоточават в училищата със слаби резултати и ограничени ресурси, а учениците от заможни семейства обикновено посещават училища с отлични резултати. Това показва тясната връзка между социално-икономическия статус и образователните възможности. Делът на записаните роми във всички образователни равнища е значително по-малък в сравнение с останалата част от населението, включително всички други малцинствени групи ⁽⁴⁷⁾. Според индекса на ромското включване (2015 г.) около 26 % от ромските деца се образоват *de facto* в сегрегирани училища. Като се имат предвид обещаващите резултати от здравните и трудовите медиатори, медиаторите в образованието могат да играят важна роля в ангажирането на местните общности със значителен брой ромско население, но до този момент резултатите са много ограничени поради неадекватно обучение и липсата на институционална подкрепа. Наскоро бяха одобрени новата Стратегия за образователна интеграция на децата от етнически малцинства (2015—2020 г.) и нейният план за действие. Важно е обаче успешните инициативи и

проекти да бъдат поддържани и разширявани, да се осигурява съответствие с новите образователни стандарти, по-специално що се отнася до финансирането и приобщаването.

Напредва реформата на предучилищното и училищното образование. В края на септември 2015 г. Народното събрание прие Закона за предучилищното и училищното образование ⁽⁴⁸⁾. Законът предоставя консолидирана нормативна уредба за подобряване на качеството и равнопоставеността в образователната система в основното и средното образование. Всички последващи образователни стандарти предстои да бъдат разработени и приети до август 2016 г.

Въпреки неотдавнашния спад броят записани ученици в предучилищно образование (деца на възраст от 3 до 6 години) се увеличи общо с над 10 процентни пункта от 2000/2001 г. насам. Въпреки че предучилищното образование вече е задължително за всички деца на възраст между 5 и 6 години, участието на децата в неравностойно положение все още е ограничено поради лошата инфраструктура, липсата на обучен персонал и скрити разходи за образование ⁽⁴⁹⁾. Тази ситуация се отразява пряко на резултатите в сферата на образованието ⁽⁵⁰⁾.

Преждевременното напускане на училище (ПНУ) се е увеличило от 11,8 % през 2011 г.

⁽⁴⁸⁾ Със закона се въвежда нова структура на училищното образование въз основа на четири степени: основно начално (от 1^а до 4^а клас), основно прогимназиално образование (от 5^а до 7^а клас), първо гимназиално (от 8^а до 10^а клас) и второ гимназиално (от 11^а и 12^а клас). Със закона се въвеждат също държавни субсидии за частните детски градини и училища при спазване на определени условия. С него се създава Национален инспекторат по образованието, който ще разработи критерии и показатели за инспекция на училищата, ще извършва оценки в училищата и ще изготвя насоки и анализи на качеството на училищното образование.

⁽⁴⁹⁾ Група на Световната банка (2015 г.)

⁽⁵⁰⁾ Бе доказано например, че след обучение от поне 2 години в предучилищното образование оценките по математика се увеличават със средно 7 точки по програмата PISA в сравнение с едногодишно обучение или при липсата на такова обучение. Ефектът е още по-голям за децата с нисък социално-икономически статус (10 точки средно) и учениците, например ромите, които говорят различен език у дома си (19 точки).

⁽⁴⁷⁾ Само 38 % от ромските деца на възраст от 3 до 5 години са записани в предучилищното образование, което е по-малко от половината от процента за останалата част от населението (82 %), като регионите с най-многолюдно ромско население са с най-нисък процент на записаните в предучилищни детски заведения.

на 12,9 % през 2014 г., с което предходната низходяща тенденция се обръща. Както и при много други показатели, съществуват значителни регионални различия, като процентът ПНУ е от 2 до 4 пъти по-нисък в Югозападния регион, в който попада столицата София, отколкото в другите пет региона. Освен това делът на преждевременно напускащите училище е значително по-голям сред ромите и учениците от селските райони. Данните от преброяването през 2011 г. сочат, че 93 % от ромите не са завършили горната степен на средното образование срещу 30 процента сред етническите българи и че почти една четвърт от ромските деца на възраст между 7 и 15 години остават извън образователната система като цяло. Основните фактори за високия дял на преждевременно напускащите училище сред ромите са лошите условия на живот, неравните възможности в училище и твърде неефективните системи за социална закрила и стимулиране. Националната стратегия на страната за намаляване на ПНУ (2013 г.—2020 г.) беше придружена от план за действие за периода 2014—2015 г., включващ мерки за превенция, интервенция и компенсиране. В момента са в ход някои национални мерки за подпомагане, включени в стратегията за ПНУ и Националната програма за реформи от 2015 г., например въвеждането на целодневно училище, допълнително обучение за децата, изложени на риск от отпадане, и подкрепа за реинтегрирането на преждевременно напусналите училище. Същевременно обаче остават да бъдат укрепени механизмите, благоприятстващи приобщаването, които да са предназначени не само за уязвимите ученици, но също за родителите и учителите.

Участието в професионалното образование и обучение (ПОО) в горната степен на средното образование е над средното за ЕС. Процентите на заетост и активност сред завършилите горната степен на ПОО са по-добри от тези на завършилите гимназиалния етап на средното образование като цяло ⁽⁵¹⁾. Усилията за модернизация в областта на професионалното образование и обучение

включват план за действие за периода 2015—2017 г. към стратегията за ПОО, наскоро приетите изменения в законодателството за ПОО и подзаконовите актове/наредби. Тяхната цел е да се гарантира качеството на професионалното образование и обучение, да се въведе учене в процеса на работа, да се адаптират учебните програми за ПОО към нуждите на пазара на труда и да се въведе система за валидиране на резултатите, постигнати чрез неформално и самостоятелно учене. Необходимо е по-нататъшно развитие на институционалния капацитет, сътрудничество със социалните партньори и включването в образователната система на резултатите от пилотни проекти.

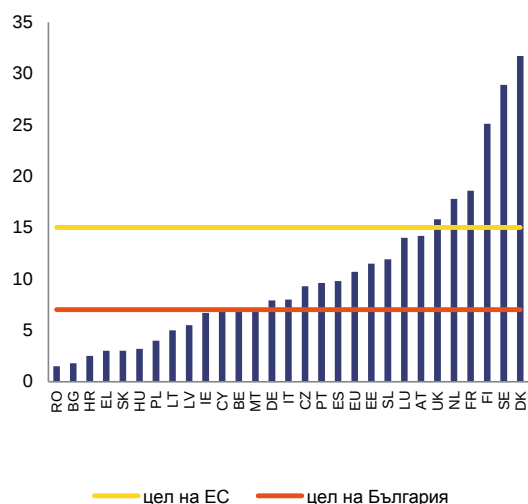
За изпълнението на новата национална стратегия във висшето образование все още трябва да бъдат предприети конкретни мерки за справяне с проблемите, свързани с качеството, неефективността на системата и ограничената приложимост към нуждите на пазара на труда. Въпреки че в България процентът на завършилите висше образование сред населението на възраст 30—34 години се е увеличил с 3,6 процентни пункта през последните три години, достигайки 30,9 % през 2014 г., равнището на заетост сред наскоро завършилите висше образование е намаляло през 2014 г. до 74,5 %, т.е. шест процентни пункта под средното за ЕС. България е сред държавите — членки на ЕС, с най-висок процент на лицата на възраст 20—34 години със завършено висше образование, които работят на позиции, за които по принцип не се изисква това равнище на квалификация. ⁽⁵²⁾ През февруари 2015 г. бе приета стратегията за висшето образование. Бяха предложени също няколко акта за изменения, касаещи преразглеждането на академичните стандарти за качество, системата на публично финансиране, основаващо се на резултатност, и определянето на „защитени“ специализации (специалности, които са важни за социално-икономическото развитие, но понастоящем не са много привлекателни за кандидатите), но тяхното приемане и прилагане се бави.

⁽⁵¹⁾ Институт за пазарна икономика (2015 г.), Професионално образование и заетост — предимства, недостатъци, възможности и заплахи.

⁽⁵²⁾ Европейска комисия (2012 г.), Доклад за младежта в ЕС за 2012 г. http://ec.europa.eu/youth/library/reports/eu-youth-report-2012_en.pdf

Участието на възрастните в обучението през целия живот е второто най-ниско в ЕС — 1,8 % през 2014 г. срещу средно 10,7 %. В годишните планове за действие през периода 2014—2020 г. на стратегията за учене през целия живот се предвиждат конкретни мерки, за да се увеличи процентът на участие на хората в зряла възраст до 7 % през 2020 г. и да се разшири нейният обхват заедно с акцент върху групите в неравностойно положение (вж. графика 3.4.1).

Графика 3.4.1: **Население на възраст 25—64 години, участващо в образование и обучение през 2014 г.**

Източник: Европейска комисия

да се възползва от възможностите, предлагани от интернет, нито може да допринесе за цифровата икономика. Освен това в днешно време цифровите умения са необходими навсякъде за работната сила и фактът, че само 54 % от нея (срещу 72 % в ЕС) притежава основни или по-високи от основните умения за ползване на цифрови технологии, ще се превърне във важна пречка за икономическото развитие на страната.

Въпреки нарастването на значението на цифровите умения за работната сила и за обществото като цяло, цифровите умения сред общото население са особено ниски. Само 31 % от българите притежават основни цифрови умения в сравнение с 55 % в ЕС ⁽⁵³⁾. По последни данни на Евростат през 2015 г. процентът на редовните потребители на интернет в ЕС е почти най-малък в България (55 % спрямо 76 % в ЕС), а 35 % от населението все още никога не е използвало интернет (срещу 16 % в ЕС). ⁽⁵⁴⁾ Това означава, че повече от една трета от населението не може

⁽⁵³⁾ <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/digital-agenda-scoreboard>

⁽⁵⁴⁾ Освен липсата на умения, ограниченото навлизане може да се обясни отчасти с разходите и липсата на достъп до ширококоловитови услуги в селските райони.

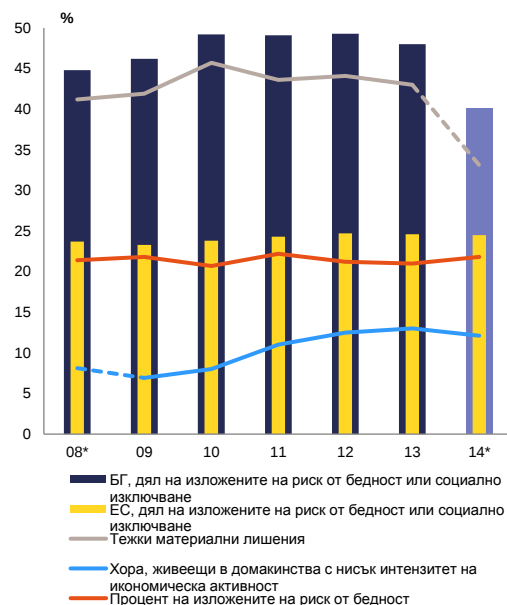
3.5. БЕДНОСТ И СОЦИАЛНО ИЗКЛЮЧВАНЕ

Големият дял на хората, изложени на риск от бедност или социално изключване (ИРБИ), както и голямото неравенство, продължават да бъдат основно предизвикателство. Процентът на ИРБИ е намалял през 2013 г. и 2014 г. (графика 3.5.1), но поради прекъсване в динамичните редове през 2014 г. за информацията относно тежките материални лишения⁽⁵⁵⁾, това все още не може да бъде разглеждано като реално подобрение. Освен това през 2014 г. делът на ИРБИ е 40,1 %, т.е. продължава да бъде сред най-неблагоприятните в ЕС. Намалял е делът на лицата, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност, но е нараснал делът на хората в парична бедност и се е увеличила дълбочината на бедността⁽⁵⁶⁾ за всички групи без възрастните хора (графика 3.5.2). През 2014 г. 21,8 % от населението е живяло под прага на бедността от 323,75 BGN (165 EUR). Анализът на процента на изложените на риск от бедност по видове домакинства показва, че бедността е най-често срещана при едночленните домакинства, самотните родители с деца на издръжка и домакинствата с три или повече деца. В България се наблюдава едно от най-високите равнища на неравенство на доходите в ЕС. Средно през 2014 г. най-богатите 20 % от населението са получавали 6,8 пъти повече от най-бедните 20 % (показател S80/S20). Системата за социална закрила (включително общият минимален доход) не постига адекватно ниво на подпомагане на доходите, което има отражение върху неравенството и бедността.

⁽⁵⁵⁾ Прекъсването в динамичните редове относно тежките материални лишения се дължи на промяна в обучението за анкетиори, като се обръща специално внимание на правилното разбиране на въпросите, напр. относно способността за плащане на едномесечна почивка веднъж годишно.

⁽⁵⁶⁾ Дълбочината на бедността показва колко бедни са бедните. Тя се изчислява като разлика между медианния приравнен доход на лицата под прага на риска от изпадане в бедност и самия праг, изразена като процент от прага на риска от изпадане в бедност.

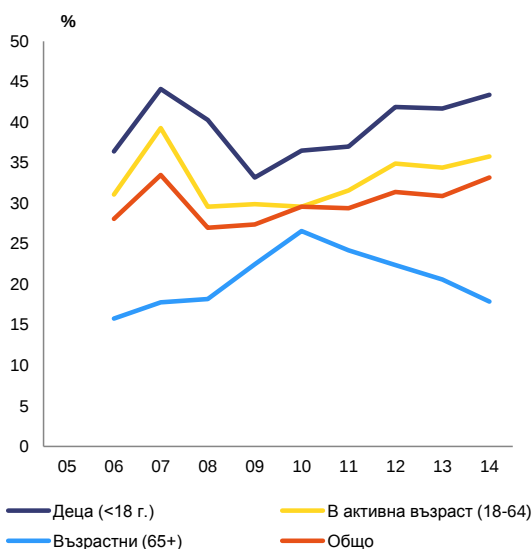
Графика 3.5.1: Дял на хората, изложени на риск от бедност или социално изключване, и неговите компоненти

* прекъсване в динамичните редове (компонент с прекъсната линия)

Източник: Европейска комисия

Графика 3.5.2: Разлика в риска от изпадане в бедност, по възрастови групи

Източник: Европейска комисия

Много възрастни хора продължават да бъдат изложени на риск от бедност или социално изключване. 47,8 % от населението

над 65-годишна възраст са били изложени на риск от бедност или социално изключване през 2014 г., което е най-високият процент в ЕС (в ЕС: средната стойност е 17,9 %). Паричната бедност на възрастните хора е намаляла в сравнение с предходната година на 22,6 % през 2014 г. (в ЕС: 13,8 %). Делът на пенсионерите, получаващи минимални пенсии, спрямо общия брой на пенсионерите също леко е спаднал от 21,1 % през 2013 г. на 20,4 % през 2015 г. Всъщност лицата в напреднала възраст са единствената група, при която се наблюдава намаляване на дълбочината на бедността от 20,6 % през 2013 г. на 17,9 % през 2014 г. (в ЕС: 16,5 %). Продължават да съществуват значителни разлики сред възрастните хора в зависимост от пола. Те се състоят в сравнително голяма разлика между пенсиите на жените и мъжете (23 % през 2014 г.) и по-висок процент на изложените на риск от бедност или социално изключване сред жените над 65-годишна възраст (51,5 % от жените в сравнение с 42,3 % от мъжете).

Рискът от бедност или социално изключване при децата е висок въпреки постигнатия напредък в последно време. Процентът на ИРБИ при децата (0—17 години) е спаднал на 45,2 % през 2014 г., но продължава да бъде значително над средното равнище за ЕС (27,7 %). Бедността поради ниски доходи се е увеличила и през 2014 г. засяга почти една трета от децата. Дълбочината на бедността при децата е нараснала на 43,4 %, а равнището на тежките материални лишения е над три пъти по-високо от средното за ЕС. Въздействието, което образователното ниво на родителите оказва върху предаването на бедността между поколенията, се е увеличило при родителите с ниско и средно ниво на квалификация, а при висококвалифицираните родители е намаляло.

Процентът на изложените на риск от бедност е особено висок сред ромското население — 87 %⁽⁵⁷⁾. Фактът, че голям брой роми живеят в отделени места и в жилища без основни удобства, допълнително засилва тяхната изолация и намалява шансовете им да излязат

от кръга на бедността⁽⁵⁸⁾. Като се има предвид необходимостта от междусекторно изпълнение и мониторинг на националната стратегия за интегриране на ромите, административният капацитет, ресурсите и правомощията, предоставени на националното звено за контакт по въпросите на ромите, продължават да бъдат незадоволителни. Въпреки че са предприети първи стъпки за изграждане на система за мониторинг на стратегията за интегриране на ромите, ефективността на тази система за измерване на въздействието върху крайните бенефициери ще бъде важен елемент⁽⁵⁹⁾.

Рискът от бедност или социално изключване е значително по-висок в селските райони. Това личи от големия процент (40,6 %) на хората, изпитващи тежки материални лишения, в селските райони спрямо 25,9 % в градските райони през 2014 г. Рискът от бедност е особено висок в слабо населените селски области, като населението разчита на много ниски доходи.

Една от основните причини за високия риск от бедност са ограничените разходи и слабата ефективност на системата за социална закрила за намаляване на неравенството в доходите. През 2013 г. общите разходи за социална закрила в България са били в размер на 18,5 % от БВП, което е далеч под средното за ЕС (29,8 % от БВП през 2012 г.)⁽⁶⁰⁾. Разходите за обезщетения за безработица (0,6 % от БВП спрямо 1,6 % за ЕС) и за помощи за социално изключване/жилищно настаняване (0,3 % от

⁽⁵⁸⁾ Ромски домакинства, които не разполагат с поне едно от основните жилищни удобства — 76 % (в сравнение с 34 % за неромското население); ромски домакинства, които изпитват тежки материални лишения — 82 % (38 % за неромското население). Източник: Пилотно проучване на Агенцията за основните права за 2011 г.

⁽⁵⁹⁾ Изграждането на стабилна система за мониторинг до края на 2016 г. е задължение и за да се изпълни предварителното условие, свързано с използването на инвестиционния приоритет 9.2 „Социално-икономическа интеграция на маргинализирани общности като ромите“.

⁽⁶⁰⁾ Общият размер на разходите за социална закрила на глава от населението възлиза на 2 133 точки по стандарта на покупателната способност (СПС) (конвертирани с цел отчитане на разликите в ценовото равнище между държавите) в България през 2012 г., което е повече от три пъти под средната стойност за ЕС-28, която възлиза на 7 272 точки по СПС.

⁽⁵⁷⁾ Съгласно пилотното проучване на Агенцията за основните права (FRA) за 2011 г.

БВП спрямо 1,1 % за ЕС) са особено ниски и водят до сравнително незадоволителни социални резултати. Последниците от ниските разходи се засилват от слабата ефективност на социалните трансфери за намаляване на бедността (България е държавата, чиято система за социални трансфери е трета по неефективност в ЕС) и от цялостния нисък достъп до качествени социални услуги.

Общият минимален доход (ОМД) предоставя много ограничена степен на подкрепа и ограничено покритие на неактивното население. Основната месечна надбавка е 33 EUR, което е доста под прага на бедността. Нивото на обезщетенията не е било увеличено в съответствие с ръста на средната работна заплата и на минималната заплата. Обхватът на ОМД също е малък ⁽⁶¹⁾, като близо 60 % от предвидените бенефициери не получават обезщетения, а ромите са недостатъчно представени. Ниската степен на усвояване може да се дължи на следните фактори: доста строга проверка за наличието на средства; задължителна регистрация в бюро по труда в продължение на най-малко шест месеца; и изискването за полагане на безвъзмезден труд за 14 дни месечно, по 4 часа на ден в рамките на програми за общественнополезни дейности. В резултат на това все по-малко хора отговарят на условията както за обезщетения за безработица, така и за ОМД. За 49 % от възрастните в бедните и безработни домакинства социалните помощи представляват по-малко от 10 % от приравнения доход на домакинствата. Това води до голяма дълбочината на бедността и висок процент на тежките материални лишения за населението в трудоспособна възраст. Ниският обхват на ОМД възпрепятства връщането на трудовия пазар на неактивното население.

Осигуряването на ефективна подкрепа за активизиране на получателите на социални помощи е възпрепятствано от ограниченото сътрудничество между агенциите, които предоставят обезщетения/социално

подпомагане и услуги за интегриране на пазара на труда. Уязвимите групи от населението са обслужвани от различни агенции — Агенцията по заетостта, Агенцията за социално подпомагане и Националният осигурителен институт. Институционалното сътрудничество между различните служби обаче често пъти е слабо и не е насочено към интегриран подход, целящ включване в пазара на труда. Високото и нарастващо натоварване на персонала на ПСЗ засяга предоставянето на качествена подкрепа на хората, получаващи социално подпомагане, въпреки изискването за месечни посещения от Агенцията по заетостта. Изработеният неотдавна Закон за социалните услуги, чиято цел ще бъде интегриране на всички социални услуги в един законодателен акт, се очаква да бъде подготвен за обсъждане и приемане от лятото на 2016 г.

⁽⁶¹⁾ Tasseva, I. „Evaluating the Performance of Means-Tested Benefits in Bulgaria“, Institute for Social and Economic Research (2012-18), 2012.

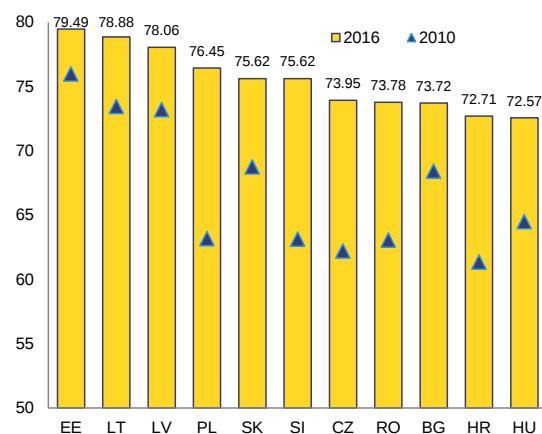
3.6. СТОПАНСКИ И АДМИНИСТРАТИВНИ УСЛОВИЯ

Бизнес средата не се е подобрила съществено през последните години. Публичната администрация подкрепя в по-слаба степен малките и средни предприятия в сравнение с другите държави от ЕС ⁽⁶²⁾. Прилагането на важни мерки все още изостава от графика. Според доклада от 2016 г. на Световната банка, озаглавен „Правене на бизнес“, България е на 38-о място в класацията за леснота на правене на бизнес (графика 3.6.1). България слезе до ниското ниво сред страните от географския регион поради по-бавния ход на реформите. През 2015 г. не са наблюдавани промени в основните показатели на политиката. Процедурите за плащане на данъци, достъп до електричество, изпълнение на договори и обявяване в несъстоятелност продължават да бъдат дълги и тежки. Въпреки някои подобрения страната продължава да е с едни от най-слабите резултати в ЕС по отношение на ефективността на управлението и качеството на регулаторната уредба и се нарежда на последно място по показателите за принципите на правовата държава (както се разбират в настоящия контекст) и предотвратяването на корупцията ⁽⁶³⁾.

⁽⁶²⁾ SBA Справочник за 2015 г., България

⁽⁶³⁾ The Worldwide Governance Indicators, актуализация от 2015 г.

Графика 3.6.1: Лекота на правене на бизнес
Разстояние до границата на най-добрите резултати

За дадена икономика това разстояние до границата се измерва по скала от 0 до 100, където 0 е най-ниската ефективност, а 100 представлява границата.

Източник: Световна банка, „Правене на бизнес“ (Doing Business), доклад за 2016 г.

Институционалните недостатъци и опасенията, свързани с корупцията, засягат основни сектори на икономиката ⁽⁶⁴⁾. Корупцията продължава да бъде сериозно опасение за предприятията и поради това оказва отрицателно въздействие върху инвестициите и върху общия бизнес климат. Според проучване от 2015 г. 61 % от мениджърите в частния сектор (с 10 процентни пункта повече отколкото през 2013 г.) смятат, че корупцията е проблем за тях при извършването на стопанска дейност, в сравнение със средната стойност за ЕС от 40 %. Само 14 % от запитаните (най-ниският процент в ЕС) казват, че България прилага мерки срещу корупцията безпристрастно (спад от 23 % през 2013 г.) ⁽⁶⁵⁾. В доклада за глобалната конкурентоспособност за 2015—2016 г. на Световния икономически форум корупцията се нарежда сред най-проблемните фактори за извършването на стопанска дейност в България

⁽⁶⁴⁾ Според доклада за глобалната конкурентоспособност на Световния икономически форум главните пречки пред конкурентоспособността са корупцията, бюрокрацията, достъпът до финансиране и нестабилните политики.
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf

⁽⁶⁵⁾ Експресно проучване на Евробарометър № 428 от 2015 г.

(⁶⁶). Показателите на Световната банка за държавно управление нареждат България на 28-о място в ЕС за борба с корупцията по данни от 2014 г. (⁶⁷). България е с най-високо ниво на възприемана корупция в ЕС съгласно индекса на възприемане на корупцията за 2015 г. на „Прозрачност без граници“, който измерва възприятието за нивото на корупция в публичния сектор (⁶⁸).

Институциите, които отговарят за предотвратяването и борбата с корупцията, продължават да бъдат слаби и разпокъсани. През април 2015 г. правителството предложи цялостна стратегия за борба с корупцията, съдържащи конкретни мерки за преодоляване на проблемите. През септември обаче възникна сериозна пречка, когато парламентът не прие нов закон за създаване единен орган за борба с корупцията и за реформиране на системата относно конфликтите на интереси и декларациите за имущественото състояние на публичните служители. Произнесените присъди за корупция по високите етажи продължават да бъдат малко на брой, отчасти поради това, че съдебните процеси са възпрепятствани от процесуални и правни пречки (⁶⁹).

Публична администрация

България прие адекватна стратегическа рамка за реформа и модернизация на публичната администрация, но започналите реформи още не дават резултати. Според показателите за устойчиво управление за 2015 г. (⁷⁰) управлението в България е относително слабо и е на ниско място в общото класиране (36-о място от 41) в областта на изпълнителните правомощия и изпълнителната отчетност (32-ро място). Стратегическо планиране е съсредоточено върху изискванията за членство в ЕС, докато изпълнението и координирането на политиките често биват

отслабени чрез отмяната на решения, както личи от реформите, започнати в публичния сектор на сигурността. Мониторинг на институционалните разпоредби се извършва главно след възникване на проблеми.

Предприемат се стъпки за реализиране на стратегическото планиране, но напредъкът е бавен и решенията за реформи често се отлагат. След приемането през март 2014 г. на стратегията за развитие на публичната администрация и стратегията за електронното управление, бяха предприети някои последващи стъпки, по-специално във връзка с електронното управление. Резултатите обаче ще зависят от скоростта и качеството на изпълнението на предложените законодателни и структурни промени. Правителството одобри предложение за създаване на специална агенция за електронно управление за стратегическо и бюджетно планиране на политиките за електронно управление в държавната администрация. Последващите действия по тези решения са от решаващо значение.

Честите изменения в нормативната уредба засягат предвидимостта и създават несигурност за предприятията. Заинтересованите страни са включени на относително напреднал етап от процеса на разработване на политиката и разполагат с кратко време за реакция. Оценка на въздействието на новото законодателство се прави само спорадично, като конкретното въздействие върху МСП не се анализира по време на законодателния процес. Правителството предложи законодателни изменения, насочени към преодоляване на тези недостатъци и към подобряване на процеса на изготвяне на политиките, но все още предстои те да бъдат приети от парламента. Прилагането на законодателството продължава да бъде проблем.

Въпреки проведените регулаторни реформи, все още има съществена необходимост от намаляване на административната тежест и бюрокрацията. В периода 2013—2014 г. бяха приети три пакета за реформи за намаляване на регулаторната тежест за предприятия и гражданите, по които няма почти никакъв напредък през 2015 г. (приложени са общо 59

(⁶⁶) <http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/BGR.pdf>

(⁶⁷) info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home

(⁶⁸) <https://www.transparency.org/cpi2015>

(⁶⁹) Доклад по Механизма за сътрудничество и проверка, януари 2016 г.: COM(2016) 40.

(⁷⁰) Bertelsmann Stiftung 2015, Показатели за устойчиво управление на 41 държави (държавите — членки на ЕС, и членките на ОИСР), <http://www.sg-network.org/2015/>.

мерки от 138). Освен това за периода 2010—2017 г. бяха приети три плана за действие за намаляване на административната тежест. Към септември 2015 г. са изпълнени 104 мерки (62 %) от втория план за действие и 9 мерки (7 %) от третия план за действие.

Публичната администрация се нуждае от модернизиране. Предложени бяха изменения в Закона за държавния служител с цел подобряване на прозрачността на подбора чрез централизирани конкурси и професионално развитие въз основа на качеството на работата на държавните служители. Обвързаното с постигнатите резултати заплащане за държавните служители, въведено през 2012 г., дава противоречиви резултати и в много случаи само засилва недостатъците в системата за управление на човешките ресурси, предимно поради нефункциониращата система за оценяване и поради различаващите се практики.

Напредъкът в укрепването на ролята и ефективността на администрацията на местно ниво бе ограничен, въпреки подкрепата на Европейския социален фонд. Създадено беше правното основание за комплексни административни услуги, но практическото изпълнение изостава. Въвеждането на споделени услуги между отделните администрации е на ниво разработена концепция.

Обществени поръчки

Продължаващите трудности във връзка с обществените поръчки са основна пречка за ефективното използване на европейските структурни и инвестиционни фондове в България. Системните обжалвания пред съда значително забавят работата на място, нередностите водят до прекъсване на плащанията и до финансови корекции, системите за управление и контрол често не успяват да откриват и предотвратяват грешки в процеса на възлагане. България е една от държавите членки, които най-често използват процедурите на договаряне без предварително публикуване (8 %) и възлагат поръчки главно въз основа на критерия на най-ниската цена (63 %). Тези проблеми в крайна сметка се отразяват на качеството на публичните услуги

и на икономиката, като по този начин се застрашава трайното въздействие на средствата на ЕС, инвестирани в страната.

България предприе амбициозен процес на реформа на обществените поръчки, но много от елементите още не са изпълнени. Най-осезаемият до момента резултат на националната стратегия за обществените поръчки е наскоро приетият закон за обществените поръчки. Той може да бъде от полза само ако се прилага заедно с други решаващи промени — приемането на подходящи регулаторни мерки за прилагане, рационализирането на последователни предварителни и последващи проверки, подобряване на ефективността на системата за обжалване, стандартизация на процедурите, увеличаване на административния капацитет на съответните публични органи.

Липсата на прозрачност на тръжните процедури се дължи отчасти на все още неприключилия процес на въвеждане на пълния набор от платформи за електронни обществени поръчки. Повече от половината от българските дружества смятат, че корупцията им е попречила да спечелят обществен търг или договор за обществени поръчки ⁽⁷¹⁾. Ползите, произтичащи от преминаването към електронни платформи, могат да подобрят общата административна ефективност на обществените поръчки чрез съкращаване на продължителността на цикъла от покупката до плащането, намаляване на административната тежест и подобряване на проследимостта. Това, от своя страна, ще намали риска от корупция и измами, като същевременно ще доведе до по-ниски цени и по-добро качество чрез стимулиране на конкуренцията.

Съдебна система

Продължаващите недостатъци в съдебната система предизвикват загриженост за предприятията и оказват въздействие върху

⁽⁷¹⁾ Експресно проучване на Евробарометър 428: 60 % от българските дружества казват, че корупцията им е попречила да спечелят обществен търг или договор за обществени поръчки.

икономиката. Въпреки приемането на стратегия за всеобхватна съдебна реформа през 2014 г. и нейното одобряване от Народното събрание през януари 2015 г., в България се наблюдават единствено слаби реални резултати през 2015 г. в преодоляването на съществуващите недостатъци. Тези недостатъци се отнасят предимно до качеството на съдебната система и независимостта на съдебната власт, като имат отрицателно въздействие върху икономическите отношения, инвестиционните дейности и ангажимента на стопанския сектор. Основната конкретна стъпка, предприета през 2015 г., беше приемането през декември на нов Закон за изменение и допълнение на Конституцията. Конституционните изменения са насочени към реформа в структурата на Висшия съдебен съвет, както и към укрепване на съдебния инспекторат, с цел подобряване на независимостта и интегритета на съдебната власт. Предстои измененията да бъдат приложени, като се очаква те да бъдат придружени от приемането на други съпътстващи законодателни мерки, обхващащи други аспекти на стратегията за съдебна реформа. Като цяло все още има малко осезаеми резултати, основани на плановете за реформа⁽⁷²⁾.

В края на юни 2015 г. парламентът прие изменения в Гражданския процесуален кодекс с цел нормите за гражданските производства да бъдат приведени в съответствие със законодателството на ЕС. Това следва да улесни трансграничното признаване и изпълнение на някои решения по гражданското право.

Въпреки че от известно време разпределянето на делата на случаен принцип на теория съществува в България, на практика то продължава да бъде предмет на полемика. Това оказва въздействие върху независимостта на съдебната власт, тъй като разпределянето на случаен принцип е важен инструмент за запазване на независимостта и безпристрастността на съдиите. След неколнократно отлагане, през октомври 2015 г.

Висшият съдебен съвет стартира актуализирана информационна система за разпределяне на съдебните дела на случаен принцип. Положителното въздействие на тази мярка обаче все още подлежи на доказване след достатъчно дълъг период на задоволително прилагане⁽⁷³⁾.

Все още липсват важни елементи за подобряване на качеството на правосъдието⁽⁷⁴⁾. В България няма система за редовно оценяване. Информационните системи за комуникация между съдилищата и страните по делата (напр. за подаване на искове) могат да допринесат за намаляване на закъсненията и разходите, както и за улесняване на достъпа до правосъдие. В България обаче използването на ИКТ за комуникация между съдилищата и страните все още е ограничено в сравнение с останалите държави — членки на ЕС. Други елементи, които могат да подобрят качеството на правосъдието, продължават да липсват или се предоставят само в ограничена степен. Например насърчаването и стимулите за алтернативно разрешаване на спорове по граждански и търговски дела са много ограничени в България, въпреки че биха могли да представляват важно средство за намаляване на работното натоварване на съдилищата.

Тенденцията изглежда положителна, що се отнася до някои аспекти на ефикасността на съдебната система, по отношение на времето, необходимо за решаването на някои дела, и на капацитета на съдилищата за справяне с обема на работата, поне при определени обстоятелства⁽⁷⁵⁾, въпреки че наличността на подробни статистически данни за съдебната система продължава да бъде проблем. Съществуват големи различия в работното натоварване между отделните съдилища, като големите съдилища обикновено имат повече дела.

⁽⁷³⁾ Доклад по Механизма за сътрудничество и проверка, януари 2016 г.: COM(2016) 40.

⁽⁷⁴⁾ Информационното табло на ЕС в областта на правосъдието за 2016 г. (предстои публикуване).

⁽⁷⁵⁾ Информационното табло на ЕС в областта на правосъдието за 2016 г.

⁽⁷²⁾ Доклад по Механизма за сътрудничество и проверка, януари 2016 г.: COM(2016) 40.

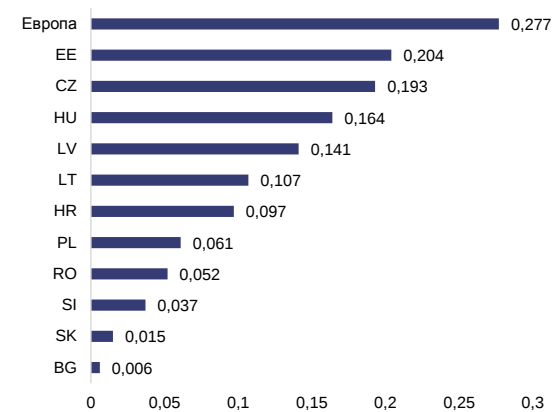
Както бе посочено в точка 2.2, продължителността на производствата по несъстоятелност продължава да бъде предизвикателство. През последните четири години няма напредък по отношение на намаляването на продължителността на тези производства, като страната е все още сред четирите — държави членки на ЕС, с най-лоши показатели в това отношение ⁽⁷⁶⁾. Това означава, че срокът за възстановяване на заемите от кредиторите е неоснователно дълъг и това може да им попречи да реинвестират парите си в други икономически дейности. Това също оказва отрицателно въздействие върху цялостното икономическо възстановяване на страната и показва още веднъж необходимостта от подобряване на съдебната система като ключов елемент за създаването на благоприятна за инвеститорите бизнес среда.

Достъп до финансиране, МСП, научни изследвания и иновации

Достъпът до финансиране продължава да бъде предизвикателство за МСП в България. Комбинацията от оздравяване на счетоводния баланс, реформа на банковата система, по-ефективен надзор и консолидация ще даде така необходимия тласък на стабилността на финансовия сектор, като спомогне за подобряване на финансовите условия в дългосрочен план. В процес на разработване са алтернативни финансови инструменти, предоставящи подкрепа за стартиращи предприятия, но те все още до голяма степен са зависими от публичното подпомагане (графика 3.6.2). Първата мрежа на бизнес ангелите бе създадена през септември 2015 г. и се очаква да финансира първите проекти през 2016 г. През октомври 2015 г. Европейската комисия прие оперативна програма на стойност 102 милиона евро от Европейския фонд за регионално развитие за подобряване на достъпа до финансиране за малките и средните предприятия. Очаква се инвестициите в рамките на тази програма, под формата на банкови гаранции, да генерират между 400 и 600 милиона евро нови заеми за

МСП, благодарение на ефекта на ливъридж върху частните инвестиции.

Графика 3.6.2: Частни капиталови инвестиции като процент от БВП, 2014 г.

Източник: Европейска асоциация за рисков капитал (2015 г.), Централна и Източна Европа, статистически данни за 2014 г.

Единичните звена за контакт (ЕЗК) в България не предоставят достатъчно специфична информация за отделните сектори, както и не предлагат лесна за ползване информация. Поради ниската степен на наличност на електронни процедури в момента не е възможно дружествата да извършват процедурите онлайн. Електронните подписи от други държави членки не винаги се приемат и признават от уебсайтовете на компетентните органи. Технически проблеми ограничават ползваемостта на портала за ЕЗК.

Българската система за научни изследвания и иновации (НИИ) страда от неефективни управленски структури, разпокъсаност, слаба дългосрочна финансова ангажираност, твърде недостатъчни стимули за висококачествени научни изследвания, липса на комуникация между публичния и частния сектор в областта на научните изследвания и слаба база на човешките ресурси. Тя също така се характеризира с липса на предвидимост и прозрачност и не се основава в достатъчна степен на критерии за изпълнение при разпределянето публичното финансиране за НИИ. Като цяло това не създава необходимите рамкови условия за стимулиране на инвестициите на бизнеса в

⁽⁷⁶⁾ Данни, съдържащи се в информационното табло на ЕС в областта на правосъдието за 2016 г.

научноизследователски и развойни дейности, както и за успешното развитие на иновациите. Българската икономика се характеризира с ниско равнище на иновации, като всички показатели за резултатите в областта на иновациите и пазарната реализация на иновациите са значително под средното равнище за ЕС ⁽⁷⁷⁾. България също така има ниски инвестиции на рисков капитал в съчетание с неотдавнашно влошаване на резултатите ⁽⁷⁸⁾. Въпреки това, като започват от най-ниското ниво в ЕС, резултатите по отношение на иновациите в страната изглежда се подобряват, по-специално във връзка с разходите на предприятията за НИРД ⁽⁷⁹⁾.

Необходими са мащабни подобрения в настоящата система за НИИ с цел да се подобрят резултатите — от равнището на научните изследователи до това на финансиращите органи. Това включва необходимостта от независимо, надеждно и координирано управление на националните и европейските програми за финансиране на НИИ и от инструменти със засилено привличане на бизнес инвестиции. ⁽⁸⁰⁾ Неотдавнашните политически мерки, като новосъздаденият Съвет за интелигентен растеж, и намерението на правителството да създаде професионална агенция за научни изследвания и иновации, са стъпки в правилната посока, които изискват бързо и амбициозно прилагане.

Потребители

Доверието на потребителите в институционалните и пазарните условия и

⁽⁷⁷⁾ Според сравнителния анализ на Съюза за иновации за 2015 г. заявките за патенти на милиард от БВП (изразени в СПС в евро) в България (0,50) са на шесто най-ниско място в ЕС (средното за ЕС-28 е 3,78).

⁽⁷⁸⁾ Съгласно сравнителния анализ на Съюза за иновации за 2015 г. инвестирането на рисков капитал в България (0,002 % от БВП) е на предпоследно място в ЕС (средното за ЕС-28 е 0,62 % от БВП).

⁽⁷⁹⁾ Сравнителен анализ на Съюза за иновации за 2015 г.

⁽⁸⁰⁾ През декември 2014 г. българските органи поискаха оценка на своята система на научни изследвания и иновации чрез механизма за подкрепа на политиките (МПП) към „Хоризонт 2020“. През октомври 2015 г. групата от висококвалифицирани експерти на МПП публикува доклад с политически послания, подкрепени от оперативни препоръки за това как да бъдат подобрени резултатите на българските НИИ.

спазването на правилата за защита на потребителите от страна на търговците са сред най-слабите в ЕС ⁽⁸¹⁾. България е една от държавите членки, в които общите пазарни резултати са най-слаби от гледна точка на потребителите ⁽⁸²⁾. Проблемите с доверието ⁽⁸³⁾ личат по това, че България е на предпоследно място по дял на населението (18 % спрямо 53 % за ЕС-28), поръчвало стоки или услуги по интернет през 2015 г. в ЕС, а делът на търговците на дребно, които продават онлайн на крайните потребители, е под средното (32 % спрямо 41 % за ЕС-28). Освен това само 6 % от българските МСП са продавали онлайн през 2015 г. (предпоследно място в ЕС, 16 % за ЕС) ⁽⁸⁴⁾.

Строителен сектор

България се откроява с една от най-ограничителните регулаторни рамки за строителни услуги. От една страна, съществуват тежки процедури за получаване на разрешение, а от друга страна, принципът за взаимно признаване е като цяло

⁽⁸¹⁾ Сред потребителите в ЕС българите имат най-ниско равнище на доверие в организациите и при тях има най-голяма вероятност да докладват за незаконни практики (несправедливи клаузи в договорите и допълнителни такси). В същото време делът на търговците на дребно, докладвали за нелоялни търговски практики, е на второ място в ЕС, а оценката на търговците на дребно относно спазването на законодателството за защита на потребителите е на трето място в ЕС отзад напред. „Индекс на условията за потребителите за 2015 г.“

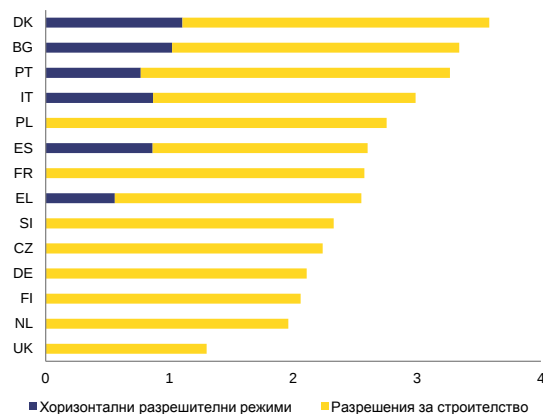
⁽⁸²⁾ „Проучване с цел наблюдение на пазара за 2015 г.“ описва функционирането на 42 пазара съгласно оценките на потребителите. То показва, че България е сред 5-те най-лошо представящи се държави в ЕС за 13-те оценени пазара на стоки и е под средното за ЕС равнище за 21 от общо 29 проучени пазари на услуги (предстои да бъде публикувано в предстоящия „Индекс за развитие на пазарите на дребно за 2016 г.“).

⁽⁸³⁾ „Индекс на условията за потребителите за 2015 г.“ Доверието на потребителите и на търговците на дребно в онлайн търговията е второто най-ниско в ЕС. Освен това 62 % от българските онлайн потребители все още плащат в брой при доставката на закупеното онлайн (най-висок дял в ЕС, 18 % за страните от ЕС-28), като едва 31 % използват кредитна карта (предпоследно място в ЕС, 52 % за ЕС-28).

⁽⁸⁴⁾ Статистическо изследване на Евростат за употребата на ИКТ от домакинствата и от отделните лица, 2015 г. (isoc_ec_ibuy), Индекс на условията за потребителите за 2015 г., Статистическо изследване на Евростат за използването на ИКТ от предприятията, 2015 г. (isoc_ec_eseln2)

нефункциониращ най-вече поради липсата на процедури за взаимно признаване (графика 3.6.3). В някои случаи самият принцип на взаимно признаване не съществува. На практика това представлява пречка за чуждестранните доставчици на услуги, които трябва да предприемат още веднъж процедурите по издаване на разрешителни и лицензи, тъй като получените в тяхната държава членка на произход не се признават в България. От административна гледна точка процедурите са сложни и не е възможна пълна електронна обработка на заявленията.

Графика 3.6.3: Цялостна рестриктивност на разрешителните режими в строителния сектор

Най-слабо рестриктивните държави имат ниски показатели, а по-рестриктивните — високи.

Източник: Eсоус (2015), Опростяване и взаимно признаване в строителния сектор съгласно Директивата за услугите, проучване, проведено за Европейската комисия, ГД GROW.

Железопътен сектор

Държавният железопътен оператор продължава да бъде изправен пред трудности по отношение на финансирането и реструктурирането. През първото тримесечие на 2015 г. неговият дял на пазара за железопътни товарни превози е спаднал под 50 %; общият железопътен товарен превоз обаче се е увеличил. Развитието на пътническия железопътен транспорт страда от липсата на други оператори и от това, че държавата не използва конкурентни тръжни процедури за възлагането на обществени поръчки за услуги. За същия период броят на

пътниците е спаднал с повече от 15 %, като 35 пътнически услуги са били отменени поради намаляване на плащанията на държавни обезщетения. Железопътните предприятия се оплакват от забавено предоставяне на информация за затварянето на отсечки за целите на поддръжката или строителството на железопътни линии.

Енергиен сектор

Дълго време спешните реформи в електроенергийния сектор бяха забавени поради съчетание от сложни проблеми. Те включват свръхкапацитет за производство на електроенергия, разширяване на възобновяемите източници въз основа на щедри схеми за държавно подпомагане; дългосрочни споразумения за изкупуване на електрическа енергия; закъснения в постепенното закриване на електроцентралите, които са несъвместими с Директивата за големите горивни инсталации; както и слаб и политически зависим енергиен регулатор. България остава икономиката в ЕС с най-висока енергийна и въглеродна интензивност⁽⁸⁵⁾.

Липсата на реформи в миналото задълбочи проблемите в сектора на енергетиката. Придирните доклади за страната посочват основните недостатъци, включително: зависимост от внос на газ от един доставчик и един маршрут, липса на пазар за сделки за ден напред за електроенергия и приходи от природен газ от регулираните тарифи за крайните потребители, определени под съответните разходи на комуналните дружества за електроснабдяване; ниска удовлетвореност на потребителите и много ограничена или липсваща възможност за смяна на доставчиците на газ и електроенергия за домакинствата и малките предприятия⁽⁸⁶⁾.

⁽⁸⁵⁾ Евростат 2015 г., tsdec360

⁽⁸⁶⁾ Въпреки подобрението от 2013 г. насам пазарът на електроенергия в България все още се оценява от потребителите като най-лошият сред тези пазари в ЕС, а пазарът на газ е на четвърто място сред най-неблагоприятните в държавите — членки на ЕС, „Индекс за развитие на пазарите на дребно за 2016 г.“

България предприе мерки за подобряване на функционирането на енергийния сектор.

България учреди фонд „Сигурност на електроенергийната система“, за да гарантира финансовата стабилност на системата. Фондът трябва да бъде финансиран от продажби на квоти за емисии на парникови газове и вноски от производителите на електроенергия в размер на 5 % от месечните приходи на тези дружества. Важна стъпка към либерализацията на пазара на електроенергия бе направена през януари 2016 г. със стартирането на сегмента за сделки за ден напред за електроенергия на Българската независима енергийна борса. Ще бъдат необходими допълнителни усилия, за да се гарантират съществени и ликвидни обеми на търговия, както и възможността за търговия с електроенергия на форуърдния сегмент и въвеждането на договори за газ. Все още предстои изготвянето на адекватни механизми за защита за уязвимите потребители и изменения в статута на единствен купувач на Националната електрическа компания (НЕК).

Другите мерки за финансова стабилност на енергийната система ще бъдат оценени през следващите месеци, когато бъдат налични нови данни. Те включват ангажимента за намаляване на административните разходи на дружествата на Български енергиен холдинг (БЕХ); предоговарянето на споразуменията за изкупуване на електроенергия между БЕХ и топлоелектрическите централи⁽⁸⁷⁾ и приемането на препоръките на анализа на Световната банка за 2016 г. на финансовото състояние на енергийния сектор. Българското правителство предприе също така стъпки за повишаване на устойчивостта на системата за природен газ. През 2015 г. България започна работа по разширяване на подземното съоръжение за съхранение на природен газ, ремонтира няколко компресорни станции и разшири вътрешната мрежа под високо налягане. Подписано бе окончателно инвестиционно решение за междусистемната връзка с Гърция. Въпреки това действителното строителство на критични междусистемни връзки с Гърция, Сърбия и Турция не е

започнало и експлоатацията на връзката с Румъния бе забавена.

България също така си постави политическа цел да разработи регионален газов център. Има редица основни предпоставки, преди тази цел да може да бъде постигната, по-специално: 1) достъп до диверсифицирани източници на газ; 2) развитие на инфраструктура за свързване на територията на България със съседните държави и/или източници на газ; 3) стабилна регулаторна рамка; и 4) добре разработена търговска среда.

България има значителен потенциал за енергоспестяване, което може да се постигне чрез пълното и ефективно прилагане на законодателството в областта на енергийната ефективност (Директивата за енергийната ефективност, Директивата за енергийните характеристики на сградите, нормативната уредба в областта на строителството, правилата на енергийния пазар). Най-важните предизвикателства остават в областта на енергийно саниране на многоетажните жилищни сгради; модернизацията на топлофикационните мрежи и енергийната интензивност на промишлеността и МСП.

Ефективно използване на ресурсите

Производителността на ресурсите на България през 2014 г. по отношение на стойността, получена за килограм от използваните ресурси, е 0,2912 EUR/kg, което е доста под средната стойност за ЕС от 1,9492 EUR/kg⁽⁸⁸⁾. Подобряването на ефективното използване на ресурсите може да стимулира инвестициите, което да доведе както до краткосрочни, така и до дългосрочни ползи за икономиката, околната среда и заетостта.

⁽⁸⁸⁾ Източник: Евростат
(<http://ec.europa.eu/eurostat/web/europe-2020-indicators/resource-efficient-europe>)

⁽⁸⁷⁾ В зависимост от капацитета на БЕХ да изплати просрочените суми.

ПРИЛОЖЕНИЕ А

Общ преглед

Ангажименти

Обобщена оценка⁽⁸⁹⁾

Специфични за държавата препоръки (СДП) за 2015 г.	
СДП 1 През 2015 г. да избегне структурното влошаване на публичните финанси, а през 2016 г. да постигне корекция от 0,5 % от БВП. Да предприеме решителни мерки за подобряване на събирането на данъците и за справяне със сенчестата икономика въз основа на цялостен анализ на риска и оценка на предприетите по-рано мерки. Да подобри ефективността на разходите на системата на здравеопазването, по-специално чрез преразглеждане на ценообразуването на здравните грижи и чрез укрепване на извънболничната помощ и първичната медицинска помощ.	България постигна известен напредък по отношение на СДП 1 (настоящата обща оценка на СДП 1 не включва оценка на спазването на Пакта за стабилност и растеж). Известен напредък в изпълнението на частта от СДП 1 относно събирането на данъците. България направи по-строги изискванията относно контрола върху акцизните стоки, събра повече приходи от акцизи и подписа споразумения за разширяване на обмена на данъчна информация. Въпреки това доброволното спазване на данъчното законодателство продължава да бъде проблем, включително срока за спазване на данъчното законодателство. България прие единна стратегия за спазване на данъчното законодателство, като определи по-цялостен подход на данъчната политика, но в стратегията липсват оценка на предходните мерки за борба с измамите и цялостен анализ на риска, който да идентифицира най-важните недостатъци в събирането на данъците. Известен напредък в изпълнението на СДП 1 в частта относно здравеопазването. Българското правителство направи националната здравна карта задължителна за подписването на договори между Националната здравноосигурителна каса и болниците. Очаква се това да подобри ефективността на разходите в сектора на здравеопазването; картата обаче се очаква да се използва едва от април 2016 г., поради което резултатите от нейното прилагане ще проличат най-рано през идните месеци. Скоро ще бъде разрешено 25 от общо 3 000 болнични процедури да бъдат предоставяни в заведенията за доболнична помощ. Това може да понижи разходите за функциониране на системата на здравеопазването и може да представлява първа

⁽⁸⁹⁾ За оценка на напредъка в изпълнението на специфичните за всяка държава препоръки от 2015 г. на Съвета се използват следните категории: Никакъв напредък: държавата членка нито е обявила, нито е приела мерки за изпълнение на специфичните за всяка държава препоръки. Тази категория се прилага също и ако държава членка е възложила на проучвателна група да оцени евентуалните мерки. Ограничен напредък: държавата членка е обявила някои мерки за изпълнение на специфичните за всяка държава препоръки, но тези мерки изглеждат недостатъчни и/или тяхното приемане/прилагане е изложено на риск. Известен напредък: държавата членка е обявила или приела мерки за изпълнение на специфичните за всяка държава препоръки. Тези мерки са обещаващи, но не всички от тях са приложени и прилагането им не е сигурно във всички случаи. Значителен напредък: държавата членка е приела мерки, повечето от които вече са приложени. Тези мерки изпълняват в голяма степен специфичните за всяка държава препоръки. Цялостно изпълнение: държавата членка е приела и приложила мерки, които изпълняват по съответен начин специфичните за всяка държава препоръки.

	стъпка към поставяне на по-силен акцент върху амбулаторните грижи.
СДП 2 До декември 2015 г. да извърши независим анализ на качеството на активите в цялата банкова система, както и да я подложи на възходящ (отдолу нагоре) тест за устойчивост в тясно сътрудничество с европейските органи. Да извърши преглед на портфейлите за пенсионните фондове и за застрахователния сектор. Да преразгледа и подсили надзора в банковия и небанковия финансов сектор, включително чрез укрепване на разпоредбите за оздравяване на банките и гарантиране на депозитите. Да подобри корпоративното управление сред финансовите посредници, включително чрез отстраняване на риска от концентрация и експозициите към свързани лица.	България постигна известен напредък по изпълнението на СДП 2: Известен напредък в извършването на преглед за качество на активите в цялата система и тест за устойчивост на банковия сектор. Беше подписан договор с независим консултант, който да съдейства на централната банка при извършването на посоченото, и беше стартиран прегледът на качеството на активите на банките. Ограничен напредък в извършването на преглед на портфейлите за сектора на пенсионните фондове и застрахователния сектор. Възможно най-скоро трябва да бъде подписан договор с независим консултант, за да подготви методиката и да започне техническата част на процеса. Известен напредък в подсилването на банковия надзор, наред с укрепването на корпоративното управление и преодоляването на риска от концентрация и експозициите към свързани лица. По-специално беше публикуван план за реформи и развитие на банковия надзор, въз основа на препоръките на МВФ и Световната банка, като този план е в процес на изпълнение. Освен това органите са въвели законодателство за транспониране в националното право на Директивата за възстановяване и оздравяване на банките и Директивата за схеми за гарантиране на депозитите. Ограничен напредък по преодоляване на риска от концентрация и експозициите към свързани лица. Прегледите на банковите и небанковите финансови посредници трябва да се извършват по начин, който е полезен за идентифицирането на такива практики. Това ще даде възможност на органите да направят необходимите адаптации на съответното законодателство и на надзорните практики.
СДП 3 Да разработи интегриран подход за групите, намиращи се в маргинално положение на пазара на труда, по-специално възрастните работници и младите хора, които не участват в никаква форма	България постигна ограничен напредък по изпълнението на СДП 3. Ограничен напредък в разработването на интегриран подход за групите, намиращи се в маргинално положение на пазара на труда.

на заетост, образование или обучение. След консултации със социалните партньори и в съответствие с националните практики да създаде прозрачен механизъм за определяне на минималната работна заплата и на минималните социалноосигурителни вноски с оглед на тяхното въздействие върху бедността сред работещите, разкриването на работни места и конкурентоспособността.	Публичните служби по заетостта наемат младежки медиатори, за да достигнат и да активизират младите хора, които не участват в никаква форма на заетост, образование или обучение. Общият ефект от мярката е все още ограничен. През първите девет месеца на 2015 г. са били изготвени 71 000 индивидуални плана за младежи, регистрирани в ПСЗ. От септември 2014 г. до септември 2015 г. 43 000 души на възраст над 50 години са започнали работа на първичния пазар, а други 16 000 са започнали субсидирана заетост. Ограничен напредък в частта относно минималната работна заплата и минималните социалноосигурителни прагове. Правителството планира да определи към края на 2016 г. критериите за механизма за определяне на минималната работна заплата. От 2017 г. трябва да започнат преговори между социалните партньори за определяне на минималните работни заплати в отделните икономически сектори.
СДП 4 Да приеме реформата на Закона за училищното образование и да увеличи участието в образователната система на децата в неравностойно положение, особено на ромските деца, като подобри достъпа до качествено образование в началните класове.	България постигна известен напредък по изпълнението на СДП 4. Значителен напредък по изпълнението на СДП 4 в частта относно приемането на Закона за училищното образование. Законът за училищното образование беше приет през октомври 2015 г. Планира се всички последващи образователни стандарти да бъдат разработени и приети до август 2016 г. Ограничен напредък по изпълнението на СДП 4 в частта относно подобряване на достъпа до качествено образование в началните класове на децата в неравностойно положение.
СДП 5 С цел подобряване на инвестиционния климат да подготви всеобхватна реформа на правната уредба на несъстоятелността въз основа на най-добрите международни практики и експертен опит, и по-специално да подобри механизмите за реструктуриране преди несъстоятелност и за извънсъдебно реструктуриране.	България постигна ограничен напредък по изпълнението на СДП 5. Ограничен напредък в подобряването на механизмите за реструктуриране преди несъстоятелност и за извънсъдебно реструктуриране.

Стратегия „Европа 2020“ (национални цели и напредък)	
Цел по отношение на заетостта: 76 %	65,1 % през 2014 г.
Цел по отношение на преждевременно напусналите училище: 11 %	12,9 % през 2014 г.
Цел по отношение на висшето образование: 36 %	30,9 % през 2014 г.
Цел по отношение на изложените на риск от бедност в брой лица: Намаление с 260 000 (базово равнище 2008 г.: 1 632 000)	1 578 000 през 2014 г.
Цел по отношение на емисиите на парникови газове: 20 % през 2020 г. в сравнение с 2005 г. (в секторите извън СТЕ)	Според последните национални прогнози, предоставени на Комисията, и като се вземат предвид съществуващите мерки, се очаква целта да бъде постигната: -5,5 % през 2020 г. в сравнение с 2005 г. (с марж от 25 процентни пункта). Цел по отношение на секторите извън СТЕ за 2014 г.: 13 % Промяната в емисиите на парникови газове извън СТЕ между 2005 г. и 2014 г. беше 1 %. Емисиите в секторите извън СТЕ през 2014 г. бяха с 12 процентни пункта под целта за 2014 г., определена в Решението за разпределяне на усилията.
Цел по отношение на дела на възобновяемата енергия до 2020 г.: 16 %	При дял на възобновяема енергия от 18 % през 2014 г., България вече е над целта от 16 % за 2020 г. При дял на енергията от ВЕИ от 5,3 % в транспорта през 2014 г., България е на половината път към постигането на задължителните 10 % от ВЕИ в транспорта.
Цел за енергийна ефективност. Целта за енергийна ефективност на България за 2020 г. е 16,9 Mtoe, изразени в първично енергопотребление (8,6 Mtoe, изразени в крайно	През 2014 г. България актуализира своята цел за енергийна ефективност за 2020 г. Ако тенденцията в първичното и крайното енергопотребление, наблюдавана в периода 2005—2013 г., продължи до 2020 г., България ще

енергопотребление).	изпълни националната си цел. Предварителните данни на Евростат за 2014 г. показват, че първичното енергопотребление в България възлиза на 17,2 Мтое, а крайното енергопотребление — на 9,0 Мтое.
Цел по отношение на НИРД: 1,5 % от БВП	0,8 % през 2014 г. Интензитетът на НИРД нарасна от 0,65 % от БВП през 2013 г. на 0,8 % през 2014 г., но все още е на четвърто място отзад напред в ЕС. Увеличението на интензитета на НИРД се дължи главно на нарастването на бизнес интензитет на НИРД (инвестиции от чуждестранни дружества в НИРД услуги, и по-специално в клинични изпитвания). През 2014 г. интензитетът на НИРД в България беше съставен от 0,27 % публичен интензитетът, 0,52 % бизнес интензитет и 0,01 % разходи на частни нестопански организации за НИРД.

ПРИЛОЖЕНИЕ Б

Таблица с показатели за ПМД

Таблица Б.1: Таблицата с показатели за ПМД за България

			Прагове	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Външни дисбаланси и конкурентоспособност	Салдо по текущата сметка (% от БВП)	3 години средно	-4%/6%	-18,4	-10,6	-2,9	-0,1	0,8	0,9
	Нетна международна инвестиционна позиция (% от БВП)		-35 %	-101,8*	-95,6	-85,2	-79,8	-75,0	-73,4
	Реален ефективен валутен курс - 42 търговски партньори, дефлатор ХИПЦ	3-годишно изменение в %	±5% & ±11%	18,3	9,7	1,9	-4,0	-1,0	-2,6
	Експортен пазарен дял - % от световния износ	5-годишно изменение в %	-6 %	18,3*	14,9*	16,6*	3,5	4,4	6,7
	Номинален индекс на единичните разходи за труд (2010=100)	3-годишно изменение в %	9% & 12%	35,5	32,5	20,4	13,8p	15,3p	12,5p
Вътрешни дисбаланси	Дефлирани цени на жилищата (% изменение спрямо предходната година)		6 %	-21,0e	-12,3p	-9,6p	-5,3p	0,4p	1,5p
	Кредитен поток на частния сектор като % от БВП, консолидиран		14 %	4,7	3,7	1,4	3,0	7,3	-0,3
	Дълг на частния сектор като % от БВП, консолидиран		133 %	134,1	134,3	125,2	125,7	132,2	124,3
	Дълг на сектор „Държавно управление“ като % от БВП		60 %	13,7	15,5	15,3	17,6	18,0	27,0
	Коефициент на безработица	3 години средно	10 %	6,4	7,6i	9,5	11,3	12,2	12,2
	Общо задължения на финансовия сектор (% изменение спрямо предходната година)		16,5 %	1,3	-5,4	5,4	10,2	4,3	7,2
Нови показатели за заетостта	Коефициент на активност - % от общото население на възраст 15-64 (3-годишно изменение в % в процентни пунктове)		-0,2 %	2,7	0,2	-1,9b	-0,1	1,9	3,1
	Коефициент на дългосрочна безработица - % от активното население на възраст 15-74 (3-годишно изменение в % в процентни пунктове)		0,5 %	-2,0	0,7	3,4	3,8	2,6	0,6
	Коефициент на младежка безработица - % от активното население на възраст 15-24 (3-годишно изменение в % в процентни пунктове)		2 %	-3,2	7,7i	13,1	13,0	6,6	-1,2

Отбелязани стойности: *: стойности BPM5/ESA95. e: изчислени. p: временни.

„Забележка: Маркираните стойности попадат извън праговата стойност, определен в Доклада за механизма за предупреждение на Европейската комисия. За REER и ULC първата прагова стойност се прилага за държавите членки от еврозоната.

Източник: Европейска комисия

ПРИЛОЖЕНИЕ В

Стандартни таблици

Таблица В.1: Показатели за финансовите пазари

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Общо активи на банковия сектор (% от БВП)	106,3	103,0	108,9	113,1	110,8	110,6
Дял на активите на петте най-големи банки (% от общите активи)	55,2	52,6	50,4	49,9	55,0	-
Чуждестранна собственост в банковата система (% от общите активи)	80,5	75,0	73,0	69,6	75,5	-
Показатели за финансова стабилност:						
- необслужвани кредити (% от общите кредити)	11,9	15,0	16,6	16,9	16,7	-
- коефициент на капиталова адекватност (%)	17,4	17,6	16,6	17,0	21,9	-
- възвръщаемост на собствения капитал (%)	7,8	5,7	6,3	5,7	7,2	-
Банкови кредити за частния сектор (% изменение спрямо предходната година)	1,6	3,8	3,5	1,1	2,2	-0,4
Жилищни кредити (% изменение спрямо предходната година)	3,7	1,3	1,0	-0,8	-1,7	-0,7
Съотношение на кредитите спрямо депозитите	117,4	107,6	102,4	94,1	86,0	77,5
Ликвидност на централната банка като % от пасивите ¹⁾	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Частен дълг (% от БВП)	134,3	125,2	125,7	132,2	124,3	-
Брутен външен дълг (% от БВП) ²⁾ - публичен	7,6	6,8	8,3	8,1	14,1	13,1
- частен	72,1	66,7	66,5	66,1	65,4	55,9
Разлика между дългосрочните лихвени проценти и доходността на германските държавни облигации (базисни пунктове)*	326,2	274,8	300,3	190,3	218,4	199,6
Разлика на суаповете за кредитно неизпълнение за държавни ценни книжа (5-годишни)*	254,2	248,6	227,7	102,1	119,4	153,8

Забележки:

1) Последни данни (октомври 2015 г.)

2) Последни данни (септември 2015 г.). Не са включени паричните органи и паричните и финансовите институции.

* Измерено в базисни пунктове.

Източник: МВФ (показатели за финансова стабилност); Европейска комисия (дългосрочни лихвени проценти); Световна банка (брутен външен дълг); Евростат (частен дълг); ЕЦБ (всички други показатели).

Таблица В.2: Показатели за пазара на труда и социални показатели

	2010	2011	2012	2013	2014	2015 ⁽⁴⁾
Коефициент на заетост (% от населението на възраст между 20 и 64 години)	64,7	62,9	63,0	63,5	65,1	66,8
Растеж на заетостта (% изменение спрямо предходната година)	-3,9	-2,2	-2,5	-0,4	0,4	0,4
Заетост на жените (% от жените на възраст между 20 и 64 години)	60,8	59,8	60,2	60,7	62,0	63,6
Заетост на мъжете (% от мъжете на възраст между 20 и 64 години)	68,6	66,0	65,8	66,4	68,1	70,0
Заетост на възрастните работещи (% от населението на възраст между 55 и 64 години)	44,9	44,6	45,7	47,4	50,0	52,1
Заетост на непълно работно време (% от общата заетост, възраст 15 години и повече)	2,4	2,4	2,4	2,7	2,7	2,4
Срочна заетост (% на служителите, наети на срочен трудов договор, на възраст 15 години и повече)	4,5	4,1	4,5	5,7	5,3	4,7
Преход от временна към постоянна заетост	36,7	38,6	40,9	24,5	29,2	-
Коефициент на безработица ⁽¹⁾ (% от активното население на възраст 15-74)	10,3	11,3	12,3	13,0	11,4	9,6
Дългосрочна безработица ⁽²⁾ (% от работната сила)	4,7	6,3	6,8	7,4	6,9	5,9
Младежка безработица (% от активното население на възраст между 15 и 24)	21,9	25,0	28,1	28,4	23,8	21,7
Младежка NEET ⁽³⁾ безработица (% от населението на Напусналите преждевременно системата на образование и обучение (% от населението на възраст 18—24 години със завършен най-много долния курс на средното образование, които не са продължили своето образование или обучение)	21,8	21,8	21,5	21,6	20,2	-
Висшисти (% от населението на възраст между 30 и 34 години, завършило успешно висше образование)	13,9	11,8	12,5	12,5	12,9	-
Официални грижи за деца (30 часа или повече; % от населението на възраст под 3 години)	27,7	27,3	26,9	29,4	30,9	-
	6,0	7,0	8,0	11,0	-	-

Забележки:

(1) Безработни са всички лица, които не са наети, но активно са търсили работа и са готови да постъпят на работа незабавно или в срок от две седмици.

(2) Дълготрайно безработни са лицата, които са били безработни в продължение на най-малко 12 месеца.

(3) Неработещи, неучещи и необучаващи се.

(4) Средно за първите три тримесечия на 2015 г. Данни за общия размер на безработицата и младежката безработица са сезонно коригирани.

Източник: Европейска комисия (Проучване на работната сила в ЕС)

Таблица В.3: Показатели за пазара на труда и социални показатели (продължение)

Разходи за обезщетения за социална закрила (% от БВП)	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Болест/здравеопазване	3,7	4,1	4,2	4,2	4,4	-
Инвалидност	1,3	1,3	1,2	1,2	1,4	-
Старост и преживели лица	8,1	8,6	8,1	8,1	8,6	-
Семейни/детски	1,9	1,9	1,8	1,7	1,8	-
Безработица	0,5	0,6	0,6	0,6	0,5	-
Жилищна политика и социално изключване, некласифицирано другаде	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-
Общо	15,6	16,8	16,1	16,1	17,0	-
от които: обвързани с имущественото състояние обезщетения	0,7	0,8	0,7	0,7	0,7	-
Показатели за социално приобщаване	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Хора, изложени на риск от бедност или социално изключване ⁽¹⁾	46,2	49,2	49,1	49,3	48,0	40,1
Деца, изложени на риск от бедност или социално изключване (% от населението на възраст между 0 и 17)	47,3	49,8	51,8	52,3	51,5	45,2
Процент на изложените на риск от бедност ⁽²⁾ (% от общото население)	21,8	20,7	22,2	21,2	21,0	21,8
Процент на тежките материални лишения ⁽³⁾ (% от общото население)	41,9	45,7	43,6	44,1	43,0	33,1
Дял на хората, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност ⁽⁴⁾ (% от хората)	6,9	8,0	11,0	12,5	13,0	12,1
Риск от бедност сред работещите (% от заетите лица)	7,4	7,7	8,2	7,4	7,2	9,2
Въздействие на социалните трансфери (без пенсиите) върху намаляването на бедността	17,4	23,6	19,0	18,1	21,3	20,1
Прагове на бедността, изразени в национална парична единица по постоянни цени ⁽⁵⁾	2755	2869	2690	2553	2549	2875
Брутен разполагаем доход (домакинства; ръст в %)	0,8	0,9	8,0	2,4	3,2	#N/A
Неравенство в разпределението на доходите (S80/S20 квинтилно съотношение на доходите)	5,9	5,9	6,5	6,1	6,6	6,8

Забележки:

(1) Хора, изложени на риск от бедност или социално изключване (ИРБИ): лица, изложени на риск от бедност и/или понасящи тежки материални лишения, и/или живеещи в домакинства с нулев или много нисък интензитет на икономическа активност.

(2) Процент на изложените на риск от бедност: дял на хората с приравнен разполагаем доход под 60 % от националния приравнен среден доход.

(3) Дял на хората, които са подложени на най-малко четири от следните форми на лишения: неспособност: i) да плащат своя жилищен наем или своите сметки за битови нужди, ii) да поддържат адекватно отопление в дома, iii) да посрещнат неочаквани разходи, iv) да консумират месо, риба или еквивалентни белтъчини всеки втори ден, v) да си позволят едноседмична почивка извън дома веднъж годишно, vi) да си позволят кола, vii) да си позволят перална машина, viii) да си позволят цветен телевизор или ix) да си позволят телефон.

(4) Хора, живеещи в домакинства с много нисък интензитет на икономическа активност: дял на хората на възраст между 0 и 59 години, живеещи в домакинства, в които пълнолетните лица (без децата на издръжка) са работили по-малко от 20 % от своето потенциално работно време през предходните 12 месеца.

(5) За ЕЕ, СУ, МТ, СИ и СК праговете са в номинална стойност в евро; хармонизиран индекс на потребителските цени (ХИПЦ) = 100 през 2006 г. (в изследването за 2007 г. са взети предвид доходите от 2006 г.)

Източник: ESSPROS за разходите за обезщетения за социална закрила; EU-SILC за социалното приобщаване.

Таблица В.4: Показатели за структурни политики и за стопанската среда

Показатели за резултатност	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Производителност на труда (реална, на заето лице, изменение спрямо предходната година)						
Производителност на труда в отрасъла	6,92	4,30	9,77	4,27	2,85	1,28
Производителност на труда в строителството	20,84	0,75	8,38	0,35	4,81	-1,92
Производителност на труда в пазарните услуги	-0,30	6,18	2,75	0,74	2,48	1,38
Единични разходи за труд (ЕРТ) (цялата икономика, изменение спрямо предходната година)						
ЕРД в отрасъла	4,48	7,89	-4,57	1,37	3,63	5,57
ЕРД в строителството	-0,91	4,26	-1,28	3,24	2,34	11,81
ЕРД в пазарните услуги	10,15	3,16	5,90	9,40	2,09	5,36
Бизнес среда	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Време за принудително изпълнение на договорите ⁽¹⁾ (дни)	564	564	564	564	564	564
Време за започване на бизнес ⁽¹⁾ (дни)	49,0	18,0	18,0	18,0	18,0	18,0
Резултат от заявленията на МСП за банкови заеми ⁽²⁾	1,38	na	0,59	na	0,86	0,97
Научни изследвания и иновации	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Интензитет на НИРД	0,51	0,59	0,55	0,62	0,65	0,80
Общо публични разходи за образование като % от БВП, комбинирано за всички нива на образование	4,58	4,10	3,82	3,68	na	na
Брой на заетите в сферата на науките и технологиите като % от общата заетост	28	28	29	29	30	32
Население със завършено висше образование ⁽³⁾	19	19	20	21	22	24
Млади хора със завършена горна степен на средното образование ⁽⁴⁾	84	84	87	86	86	86
Търговски баланс на високотехнологичните продукти като % от БВП	na	na	na	-3,53	na	-2,56
Пазари на стоки и услуги и конкуренция				2003	2008	2013
ОИСП регулиране на стоковите пазари (РСП) ⁽⁵⁾ , общо				na	na	1,57
ОИСП РСП ⁽⁵⁾ , търговия на дребно				na	na	0,20
ОИСП РСП ⁽⁵⁾ , професионални услуги				na	na	na
ОИСП РСП ⁽⁵⁾ , мрежови индустрии ⁽⁶⁾				na	na	2,45

Забележки:

(1) Методиките, включително допусканията, за този показател са представени подробно на уебсайта:

<http://www.doingbusiness.org/methodology>.

(2) Средна стойност на отговора на въпрос Q7B_a. „[Банков заем]: Ако сте кандидатствали и сте се е опитали да се договорите за този вид финансиране през последните шест месеца, какъв бе резултатът?“. Отговорите са кодифицирани, както следва: нула, ако е получена цялата сума, едно, ако е получена по-голямата част от сумата; две, ако е получена само ограничена част от нея; три, ако заявлението е отказано или отхвърлено; и запис липсващи стойности, ако заявлението е все още в ход или резултатът е неизвестен.

(3) Процент от населението на възраст 15—64 г. със завършено висше образование.

(4) Процент от населението на възраст 20—24 г. с завършена най-малко горна степен на средното образование.

(5) Индекс: 0 = не е регулиран; 6 = най-силно регулиран. Методиките на показателите на ОИСП за регулирането на продуктовете пазари са посочени подробно на уебсайта:

<http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm>

(6) Агрегирани показатели на ОИСП за регулирането в енергетиката, транспорта и комуникациите.

Източник: Европейска комисия; Световна банка — Doing Business (Извършване на стопанска дейност) (за изпълнението на договорите и за времето, необходимо за започване на бизнес); ОИСП (за показателите за регулирането на продуктовете пазари); SAFE (за резултата от заявленията на МСП за банкови заеми).

Таблица В.5: Екосяобразен растеж

Резултати в областта на екологосъобразния растеж		2009	2010	2011	2012	2013	2014
Макроикономически							
Енергоемкост	kgoe / €	0,66	0,67	0,71	0,67	0,61	-
Въглероден интензитет	kg / €	2,08	2,17	2,33	2,15	1,94	-
Ресурсоемкост (обратното на производителността на ресурсите)	kg / €	4,38	4,32	4,71	4,62	4,44	4,55
Интензитет на генерирането на отпадъци	kg / €	-	5,99	-	5,67	-	-
Енергиен баланс на търговията	% от БВП	-5,0	-5,8	-6,3	-6,9	-6,2	-5,7
Дял на енергията в ХИПЦ	%	13,16	14,08	11,94	13,67	15,01	14,05
Разлика между промяната в цената на енергията и инфлацията:	%	3,2	-3,7	-0,4	6,5	-2,9	-1,3
Действителни единични разходи за енергия	% от добавената стойност	34,1	34,1	34,1	-	-	-
Съотношение между облагането на труда и екологичните данъци	данъци	3,2	3,1	3,1	3,2	3,3	3,6
Екологични данъци	% от БВП	2,9	2,8	2,7	2,7	2,8	2,7
Секторни							
Енергоемкост на промишлеността	kgoe / €	0,48	0,51	0,50	0,46	0,47	-
Действителни единични разходи за енергия за преработващата промишленост	% от добавената стойност	99,1	99,1	99,1	-	-	-
Дял на енергоемките отрасли в икономиката	% от БВП	12,47	12,34	13,09	13,14	13,01	-
Цени на електроенергията за средноголеми промишлени потребители	€/ kWh	0,06	0,07	0,07	0,07	0,08	0,08
Цени на газта за средноголеми промишлени потребители	€/ kWh	0,03	0,03	0,03	0,04	0,04	0,03
Публични НИРД в областта на енергетиката	% от БВП	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Публични НИРД в областта на околната среда	% от БВП	0,00	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00
Степен на рециклиране на общинските отпадъци	%	19,9	24,5	26,2	25,0	30,1	-
Дял на емисиите на парникови газове, включени в схемата за търговия с емисии*	%	55,5	55,6	60,6	57,4	58,5	58,5
Енергоемкост на транспорта	kgoe / €	1,92	1,77	2,09	2,20	1,89	-
Въглероден интензитет на транспорта	kg / €	5,41	4,94	5,82	6,03	5,05	-
Сигурност на енергийните доставки							
Зависимост от внос на енергия	%	45,1	39,6	36,0	36,1	37,8	-
Агрегиран индекс на концентрация на доставчика	NNI	57,1	69,9	68,3	72,9	68,0	-
Диверсификация на енергийния микс	NNI	0,26	0,27	0,29	0,27	0,25	-

Общи обяснения за позициите в таблицата:

Всички макропоказатели за интензитет са изразени като съотношение между физическа величина и БВП (по цени от 2005 г.)

Енергоемкост: съотношение между брутното вътрешно енергопотребление (в kgoe) и БВП (в EUR)

Въглероден интензитет: съотношение между емисиите на парникови газове (в kg еквивалент на CO₂) и БВП (в EUR)

Ресурсоемкост: съотношение между вътрешното потребление на материали (в kg) и БВП (в EUR)

Интензитет на генерирането на отпадъци: съотношение между отпадъците (в kg) и БВП (в EUR) Енергиен търговски баланс: балансът на износа и вноса на енергия, изразен като % от БВП

Дял на енергията в ХИПЦ: дялът на „енергийните“ продукти в потребителската кошница, използвана в състава на ХИПЦ. Разлика между промяната в цената на енергията и инфлацията: енергийния компонент в ХИПЦ и общата инфлация в ХИПЦ (годишна промяна в %)

Действителни единични разходи за енергия: действителните разходи за енергия като процент от общата добавена стойност за икономиката Екологични данъци и облагане на труда: от Европейската комисия, „Тенденции в данъчното облагане в Европейския съюз“. Енергоемкост на промишлеността: съотношение между крайното потребление на енергия в промишлеността (в kgoe) и брутната добавена стойност на промишлеността (в EUR по цени от 2005 г.)

Действителни единични разходи за енергия за производствения сектор: действителните разходи като процент от добавената стойност на производствения сектор Дял на енергоемките отрасли в икономиката: дял на брутната добавена стойност на енергоемките отрасли от БВП . Цени на електроенергията и газта за средните промишлени потребители: интервал на потребление 500—2 000 MWh и 10 000—100 000 GJ; стойности без ДДС.

Степен на рециклиране на общинските отпадъци: съотношението между рециклираните общински отпадъци и общите битови отпадъци.

Публични инвестиции в НИРД в областта на енергията или околната среда: публични разходи за НИРД за тези категории като % от БВП.

Съотношение на емисиите на парникови газове (ПГ), обхванати от схемата за търговия с емисии на ЕС (СТЕ): въз основа на емисиите на парникови газове (без земеползването, промените в земеползването и горското стопанство), за които държавите членки са докладвали на Европейска агенция за околната среда.

Енергоемкост на транспорта: крайното потребление на енергия на транспортната дейност (kgoe), разделено на брутната добавена стойност от транспортния сектор (в EUR, по цени от 2005 г.)

Въглероден интензитет на транспорта: съотношение между емисиите на парникови газове в транспорта и брутната добавена стойност на транспортния сектор

Зависимост от внос на енергия: съотношение между нетния внос на енергия и брутното вътрешно енергопотребление, в това число на международни котелни горива.

Агрегиран индекс на концентрация на доставчика: обхваща нефт, газ и въглища. По-малките стойности показват по-голяма диверсификация и следователно по-нисък риск.

Диверсификация на енергийния микс: индексът на Херфиндал спрямо природния газ, общо нефтните продукти, ядрената топлоенергия, енергия от възобновяеми източници и твърдите горива *Европейската комисия и Европейската агенция за околната среда

Източник: Европейска комисия (Евростат), освен ако е посочено друго